

PSYKISK HÄLSA OCH OHÄLSA HOS
UNGDOMAR 16-24 ÅR SOM
ATTRAHERAS AV PERSONER AV SITT EGET KÖN
En enkätundersökning

Hans Hanner

Psykologexamensarbete 2002

Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Handledare: Magnus Sverke, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet och

David Titelman, Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa (NASP)

FÖRORD

I detta förord skulle jag vilja berätta varför jag valt att skriva min psykologuppsats om psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16-24 år som attraheras av personer av sitt eget kön. Som ofta finns det ju en personlig koppling bakom val av ämne - så också nu. Jag är en 44-årig man som kom ut som homosexuell i slutet av 70-talet. Jag har ofta tänkt att processen gick förhållandevis smärtfritt för mig, det här att våga berätta för andra och att våga vara homosexuell i olika sammanhang. Och jag har funderat hur den processen är för dem som har det tuffare än vad jag hade. På 70-talet (och tidigare) var det väldigt tyst kring homosexualitet på alla plan, tyst på ett sätt som är svårt att minnas idag. Jag har undrat; att man idag i många sammanhang kan prata om sexualitet och om homosexualitet på ett öppnare sätt, har det medfört att det är mindre friktion i komma-ut-processen idag? Är det helt enkelt en utvecklingsprocess som nu är mer väloljad och som liksom går av sig självt? När världen förändras förändras också förutsättningarna för dem som lever i den.

1999 kom NOVA-rapporten, en norsk undersökning om livssituationen för homosexuella kvinnor och män i Norge. När rapporten presenterades bodde jag hos min dåvarande pojkvän i Oslo, jag hade förlagt fyra praktikmånader dit. Uppmärksamheten kring rapporten var god, den föranledde rikligt med debatt i media. Och det jag minns tydligast från mediareportering och från NOVA-rapporten i sig är att man framhöll att det är de unga som verkar må sämst. Vilket kan vara lite paradoxalt eftersom många unga har ett väldigt problemfritt förhållningssätt till homo- och bisexualitet. Bera Ulstein Moseng som är en av de tre forskare som jobbade med NOVA-undersökningen brukar framhålla att de allra flesta homosexuella ungdomar mår väldigt bra. Men de som mår dåligt är fler och mår sämre än ungdomarna i befolkningen i stort. NOVA-rapportens resultat är unika i Norden, forskning på unga homo- och bisexuellas psykiska hälsa har helt och hållet saknats i Sverige. Därför valde jag att försöka börja spinna lite i ett hörn.

Det har varit ett spännande men också drygt arbete att genomföra denna undersökning. Jag hade inte pallat utan den kontakt jag haft med ett stort antal människor. Många tack vill jag framföra. Det första tacket går just till Bera Ulstein Moseng vid Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), som har varit min mentor inom forskningsområdet. Tack för din hjälpsamhet, din kunskap och din stora och smittsamma entusiasm. Tack Henrik Dunér, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, som har lagt ner mer arbete än jag kunnat begära på nätversionen av enkäten. Tack Christer Jonasson, RFSL, som gjorde produktion och distribution av pappersenkäten möjlig. Tack David Titelman, Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa och Magnus Sverke, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet för kunnig och respektfull handledning i uppsatsskrivande. För hjälp med jämförelsematerial vill jag tacka Bera Ulstein Moseng (tack igen!), Anders Norman, Stockholms läns landsting, avdelningen för socialmedicin. Tack också Gunilla Olsson, Västmanlands läns landsting och Agnes Hultén, Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa. Därefter en hel hopar med tack till alla som varit diskussionpartners; Ronny Tikkanen, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Anneli Svensson, Robert Karlsson Svärd, Martin Jefflén, Mikael Björk Blomqvist, Maria Ahlsdotter, Sören Andersson och Jonas Tillberg på RFSL, Maria Karlsson på Ungdomsstyrelsen, Karin Reinhard på Venhälsan, Johan Wikström på Psykhälsan, Eva Tiby på Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, kollegorna i nätverket för homo- och bisexuella psykologer samt Maria Sekora, Sara Steneby och Lotta Cullberg (hoppas jag inte glömde någon). Ett eget tack går till Lars Kagovere för bredband och tålamod.

Men självklart går det största tacket till er som fyllde i enkäten. Vi har inte träffats men när jag har jobbat med enkäterna och läst vad många av er skrivit i de utrymmen som funnits för egna ord så känns det verkligen som att jag har fått en slags relation till er. Jag har strävat efter att förvalta ert förtroende väl och jag hoppas att den färdiga uppsatsen innebär att jag också har gjort det.

PSYKISK HÄLSA OCH OHÄLSA HOS
UNGDOMAR 16-24 ÅR SOM
ATTRAHERAS AV PERSONER AV SITT EGET KÖN
En enkätundersökning

Hans Hanner

Inledning

I takt med att homo- och bisexualitet har blivit mer synligt i det svenska – och det västerländska – samhället har under senare år också insikten ökat om att homo- och bisexuella personer utgör en grupp som, i jämförelse med heterosexuella personer, har andra villkor att leva efter och lever med annorlunda förutsättningar för att nå en tillfredsställande livskvalitet, för att kunna må bra. På vägen mot en tillfredsställande livskvalitet har gruppen egna, specifika behov. Det saknas forskning och kunskap om skillnaden i livsvillkoren och skillnaden i psykisk hälsa/ohälsa mellan homo- och bisexuella och heterosexuella.

En stor del av dessa förutsättningar och behov är som mest aktuella under de år då individen utvecklas från barn till vuxen och då hon/han söker och skapar sin vuxna identitet. Utländsk forskning har vuxit kraftigt under de senaste 10 åren. Nästan samtliga undersökningar pekar på att unga homosexuella är en utsatt grupp när det gäller psykisk ohälsa. Orsaken uppges vara samhällets stigmatisering av homosexualitet och den i många fall smärtsamma komma-ut-processen som är ett resultat av tystnaden kring homosexualitet.

I föreliggande rapport fokuserar jag på komma-ut-processen som en inkräktare i adolescensutvecklingen. Därför presenteras först aspekter av adolescensutvecklingen som är viktiga i detta sammanhang. Detta för att därefter kunna se på dessa aspekter i ljuset av komma-ut-processen. Adolescensutveckling handlar om att definiera för sig själv vem man är. Det gör också komma-ut-processen. Utöver adolescensutveckling och komma-ut-process presenteras utländsk forskning kring, framför allt, unga homo- och bisexuellas psykiska hälsa/ohälsa och diverse relevant svensk forskning. Svensk forskning på homo- och bisexuellas livsvillkor finns beträffande alkoholkonsumtion och utsatthet för brott, framför allt våld och hot. Användning av berusningsmedel och utsatthet för diskriminering, våld och hot om våld har relativt stor plats i undersökningen. Utländsk forskning har visat att de är viktiga riskfaktorer för psykisk ohälsa bland lesbiska och bögar.

Inledningsvis vill jag också säga några korta ord om begreppen homosexualitet och bisexualitet. Någon gräns mellan dessa två begrepp går inte att dra. Inte heller går det att efter vissa kriterier definiera en homo- eller bisexuell person. Begreppen i sig kan definieras på olika sätt; vilken sexuell dragning en person känner, vilka sexuella erfarenheter en person har, om personen lever i en en- eller tvåkönad relation. Dessutom, en persons egen definition av sin läggning är ofta olika vid olika perioder i dennes liv. I samband med den här undersökningen är det lite värt att göra avgränsningar mellan homo- och bisexualitet. Därför ingår i titeln formuleringen ”ungdomar 16-24 år som attraheras av personer av sitt eget kön”.

I den löpande texten använder jag nästan alltid beteckningen ”homo- och bisexuell”. Ibland står det dock bara ”homosexuell”. Detta gäller dels vid citat och när undersökningar presenteras vars målgrupp har varit enbart homosexuella. Det används också i resultatdelen i

samband med enkätfrågorna. I enkäten användes av utrymmesskäl beteckningen homosexuell som ett övergripande begrepp på respondenternas olika läggning.

För att undersöka psykisk hälsa och ohälsa hos unga personer 16-24 år som attraheras av personer av sitt eget kön har syftet varit att fokusera på och undersöka sex viktiga områden i de ungas liv, nämligen det personliga nätverket, sexualitet och kärleksliv, öppenhet med den egna läggningen, diskriminering, våld och hot om våld, användning av berusningsmedel samt hälsa och livskvalitet. Utifrån resultaten på undersökningen är syftet att leta enskilda faktorer och mönster i de ungas livssituation som kan utgöra riskfaktorer för psykisk ohälsa.

Utvecklingen från barn till vuxen

Homo- och bisexuella ungdomar genomgår på många sätt samma utveckling från barn till vuxen som heterosexuella ungdomar. Dels sker biologiska och sociala förändringar och dels psykologiska förändringar i form av sökande efter personlig identitet, utvecklandet av meningsfulla relationer och separation från föräldrar. Frågor om relaterande till det egna könet och till det motsatta könet är något som dyker upp tidigt och inte först vid puberteten. Många homo- och bisexuella vittnar om att de i unga år har varit medvetna om sin läggning, vissa säger att de "alltid har vetat". Sarnoff (1987) redovisar sina resultat där han kliniskt har studerat *latensperiodens* (c:a 7-11 år) vanligaste fantasiinnehåll. Han har funnit att detta är relativt åldersbundet och följer den kognitiva och sociala mognaden.

"I omkring nioårsåldern är fantasier om sexuell identitet vanliga, barn börjar t ex undra över hur de kommer att se ut som vuxna och om de kommer att bli som en 'riktig' man eller kvinna. De blir mer och mer intresserade av frågor som rör sexualitet, giftermål och barnafödande. Vid omkring 9-10 år aktualiseras, enligt Sarnoff, ofta fantasier kring aktivitet och passivitet, vilket sammanhänger med att auktoriteter som föräldrar och lärare nu på allvar börjar ifrågasättas. Fantasierna knyts också till idoler av olika slag. Barnet söker sina förebilder bland äldre kamrater eller syskon till skillnad från tonåringens sökande efter mer ouppnåeliga och sexualiserade idoler" (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995, s. 311).

Det som här i stort beskrivs som fantasiinnehåll påminner om och förbådar den mer genomgripande utveckling och förändring som sker i adolescensen. Fantasiinnehållet för starkt tankarna till adolescensens första år.

Begreppet *pubertet* betecknar det biologiska tillståndet att ha fått mogna könsorgan och funktionell förmåga att föröka sig. Flickor når puberteten vid omkring tolv till femton år och pojkar mellan tretton och sexton, med en möjlig förskjutning på ett eller annat år. Flickor och pojkar kan nu själva bli föräldrar, och nu förändras relationerna till det motsatta och egna könet lika väl som till föräldrarna. Puberteten ligger tidigt i adolescensen (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995).

Individens psykologiska utveckling från barn till vuxen beskrivs inom utvecklingspsykologin med begreppet *adolescens*. Man tänker sig att perioden, grovt skattat, börjar vid 11 års ålder och avslutas runt 23 års ålder. För individen blir adolescensen oftast ett avbrott i en lugnare utveckling. Stora förändringar skall ske för denne när det gäller förhållandet till föräldrarna, förhållandet till jämnåriga och den unges inställning till sin egen kropp (Carlberg, 1989). Adolescensen är på många sätt en punkt i utvecklingen där ingen väg tillbaka finns. Den kan ses som en krisperiod i livscykel. Under gynnsamma omständigheter innebär adolescenskrisen möjligheter till mognad (Carlberg, 1989). Varje individs uppgift under dessa år är att via en inre psykologisk frigörelse ta ett definitivt steg från beroende av föräldrarna till

självständighet och vuxenhet. Olika konflikter och försök att lösa konflikter karakteriserar processen vid olika tidpunkter (Carlberg, 1989).

Man kan dela in adolescensen i tre perioder, alla med egna utvecklingsuppgifter. Den första perioden går från ca 11-14 år och har ibland kallats preadolescens. Under denna period skall barnet definiera om sig i förhållande till föräldrarna i ljuset av de pågående förändringarna i kroppen. Ser man till den biologiska aspekten av den här periodens allra första skede kan man tala om "prepubertet" vilket för flickor rör åldern 11-12 år och för pojkar åldern 12-13 år. Denna gränsperiod mellan barndom och vuxenliv börjar nu alltmer betraktas som en viktig period av adolescensutvecklingen (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Vid tiden för pubertetsutvecklingens början sker en stadig ökning av drifterna. Förändringar sker i individens förhållande till kroppen, föräldrarna och jämnåriga. Barnet vill inte bli behandlat som ett barn men klarar inte att vara vuxen eller adolescent (Carlberg, 1989).

Under preadolescensen är utvecklingen av känslolivet intensiv. Det känslomässiga mognadsdrag som kanske mest hör ihop med denna period är att kunna göra förvandlingen från självkärlek till artkärlek, dvs. att förena egenintresse med andras intresse och lära sig att utveckla sociala kompromisser. Det är i vänskap, kamratskap och de sociala relationerna i grupper som vi kan se denna utveckling (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). En viktig sida av processen blir att upptäcka sig själv genom kamraterna. Kamraterna tjänar som en spegel som barnet kan betrakta sig själv i. Kamraterna är viktiga. De driftsmässiga laddningarna gentemot föräldrarna förskjuts till gruppen. Denna kan i viss mån upplevas som en ersättning. Nu är det avgörande för välbefinnandet att vara accepterad och populär bland jämnåriga. Det starka behovet att lossa beroendebanden till föräldrarna fungerar som en förberedelse för mogen, oberoende kärlek. Kamratskap kan fungera som substitut när stödet från föräldrarna minskar i samband med avståndstagandet från dem. Kamratgruppen och andra vuxna (som idrottsledare, fritidsledare, lärare osv.) betyder ofta alltmer för självkänslan. Samtidigt råder frånvaron av en bekväm eller ens acceptabel känsla av individuell identitet. Inför svårigheten att bli "jag" är det under en period lättare att tillhöra "vi" (Carlberg, 1989). Pojken föredrar under dessa år större grupper medan flickor mer håller sig till mindre, intimare men ibland också flyktigare kamratrelationer. För båda könen gäller att de experimenterar och gör nya erfarenheter i kamratrelationerna (Carlberg, 1989).

En särskilt viktig aspekt av känsloutvecklingen i tidig adolescens är olika slag av förälskelse, som ofta har mycket starka drag av idealisering. Under alla omständigheter är den preadolescenta förälskelsen ett betydelsefullt gränsöverskridande på vägen mot mogen sexuell identitet och kärlek (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995).

"Erikson (1959) har påpekat att identitetsutvecklingen från preadolescensen och under tonåren innebär att de många växlande självbilder som upplevts under barndomen församman till en övergripande social helhet. Erikson (1954) beskriver denna som 'en känsla av en inre identitet'. Känslan av en inre identitet avser tron på att man kan bibehålla sin inre identitet och kontinuitet i kontakten med omvärlden. Erikson betonar vikten av att barnet när det går in i puberteten har utvecklat en grundläggande förmåga att kunna syntetisera och integrera de olika 'delsjälven' eller 'delidentiteterna' inom sig. Den kombination av nedbrytning och uppbyggnad och av motstridiga känslor som präglar adolescensen riskerar annars att medföra identitetsförvirring, menar han" (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995, s. 316).

I den andra perioden, från 14 till 18 år skall adolescenten våga sig ut från den skyddade tillvaron i kamratgruppen till en-till-en-relationer. Den sexuella identiteten skall utformas.

Efter den uppluckring av försvaren och ifrågasättande av identiteten som sker i perioden mellan 11 och 14 år sker i denna period en samling kring frågor som ”vem är jag?” och ”vad är meningen med livet?”. Man talar om denna period i adolescensen som en vändpunkt. Fortfarande är adolescenten upptagen av uppbrottet och frigörelsen från föräldrarna men alltmer riktas blicken framåt. En känsla av att vara någon, att ha en identitet med autonomi och självkänsla är relativt stabil vid 17 till 19 års ålder (Carlberg, 1989).

När det gäller sexualiteten kan 14-18-åringen idag, med den större sexuella frigjordhet som finns, öppet diskutera sexualitet och kärlek, men fortfarande är onanifantasier och homosexualitet laddade ämnen som adolescenten håller för sig själv, säger Carlberg (1989).

Huvuduppgifterna under den tredje och sista tidsperioden under adolescensen, mellan 18 och 23 år, är dels att konsolidera personligheten i avseende på den personliga identiteten och relationerna till kärleksobjekt, vänner och föräldrar, dels att individen skall definiera sina värderingar och mål i förhållande till samhället. Konsolideringen och sökandet efter värderingar och mål i förhållande till samhället kan börja när adolescenten är omkring 18 år. När adolescenten befinner sig i ”tomrummet” efter föräldrarna på väg ut i livet är mottagligheten stor för nya värderingar och nya moraliska ståndpunkter. En sak som karaktäriserar ”lösningen” av adolescensen är etablerandet av en sexuell identitet (Carlberg, 1989).

Den homo- och bisexuella ungdomens utveckling från barn till vuxen - annorlunda förutsättningar och specifika behov

Heteronormativitet

Efter denna sammanfattning av den psykologiska utvecklingen under ungdomsåren närmar vi oss de annorlunda förutsättningar och speciella behov som råder för homo- och bisexuella ungdomar. Dessa förutsättningar och behov utgår ifrån individens sexuella orientering och problematiseras av omvärldens stigmatisering av den. Eller, uttryckt med andra ord, det handlar för den unge om att tillåta sig att attraheras av personer av sitt eget kön och att våga låta sin läggning vara en naturlig del av sin identitet i sina möten med andra människor.

Omvärldens stigmatisering som sätter en käpp i hjulet för den unge homo- eller bisexuella ungdomen kan göras tydlig och resoneras kring med hjälp av begreppet *heteronormativitet* (Kulick, 1996). Ungdomen växer upp i ett heteronormativt samhälle. Vad innebär detta? Heterosexualiteten är normen. När annan sexualitet avviker från normen är den onormal. Att tillhöra en minoritet, att tillhöra en grupp som inte utgör det normala behöver inte i sig innebära en stigmatisering. Begreppet heteronormativitet beskriver dock ett värdeladdat förhållningssätt. Heteronormativitet uppmuntrar heterosexuellt beteende. Detta sker inte i första hand genom ett aktivt nedvärderande av homosexuellt beteende. Heteronormativitetens starkaste påverkan är att den skapar en tystnad kring icke-heterosexualitet. Ett heterosexuellt förhållande har sina institutionaliserade former, som att t ex gå hand i hand och att tala om ”min tjej” eller ”min kille”. Den homosexuella livsformen är i de flestas vardag tystlåten och näst intill osynlig. Den homosexuella livsformen är socialt fortfarande väldigt frånvarande.

En upplösning av heteronormativitet har beskrivits i fyra steg; tolerans, acceptans, respekt och ömsesidighet. Olsson och Schild Tillberg (1996) menar att vi i Sverige idag bara har nått till det första trappsteget, tolerans, – att homosexualitet varken accepteras eller respekteras och att den heterosexuella majoriteten inte känner någon ömsesidighet med homosexuella personer.

I ett heteronormativt samhälle är det svårt att bli medveten om och ge uttryck för homo- och bisexuella känslor. Den homo- och bisexuelle unge personen ska forma sin identitet i en värld av heterosexuella antaganden. Heteronormativiteten och tabu mot homosexualitet gör att det blir svårt för dessa ungdomar att bli medvetna om sina känslor och att skapa en homo- eller bisexuell identitet. Detta kan leda till att problemet blir *bristen på känslor*. En person som är homo- eller bisexuell kan inte leva och må bra som heterosexuell, med en heterosexuell livsform. Men för att välja bort en heterosexuell livsform måste det finnas alternativa val. I en värld som är heteronormativ syns inte de alternativa valen väl och för många homo- och bisexuella blir de då heller inte till några verkliga valmöjligheter. En möjlighet man inte ser utgör ingen möjlighet och är inget möjligt val. Reinhard (2001) menar att den heterosexuella kärlekens institutionalisering internaliseras hos de unga homo- och bisexuella i och med att den unge personen växer upp i brist på förebilder och en förväntan att bli något (heterosexuell) som hon/han inte är.

Vad händer med den unge homo- och bisexuelles köns- och identitetsutveckling under pubertet/adolescens när det ungdomen skall tampas med är helt eller delvis osynligt? Den utvecklingspsykologiska beskrivningen av adolescensen haltar om man ser på den ur den homo- och bisexuelles perspektiv. Carlberg säger ovan att en sak som karaktäriserar ”lösningen” av adolescensen är etablerandet av en sexuell identitet (1989). Att etablera en sexuell identitet och nå en lösning av sin adolescens är enklare om den sexuella identiteten individen skall etablera är accepterad i samhället än om den inte är det. Till utvecklingen från barn till vuxen behöver vi lägga den process som är kännetecknande för den homosexuelle och som i de allra flesta fall pågår parallellt med adolescensutvecklingen: komma-ut-processen.

Komma-ut-processen

Uttrycket att ”komma ut” används för att beskriva steget att berätta för andra om sin läggning. Men talar man om ”komma-ut-processen” så menar man en lång process där själva avslöjandet bara är ett inslag. Komma-ut-processen handlar om hela resvägen från de första aningarna och den gryende insikten om att man har en icke-heterosexuell läggning till en välintegrerad syn på sig själv som homo- eller bisexuell i det samhälle man lever i. Komma-ut-processen har enligt den australiensiske psykologen Vivienne C. Cass två pådrivande krafter, två motorer (Cass, 1984). Det är dels den tanke- och känslomässiga inkongruens som skapas av skillnaden mellan individens egen självbild som homosexuell och den bild samhället har av individen – bilderna kan inte flyta samman. Och det är dels samspelet mellan denna inkongruens och individens behov att stärka sin självkänsla. Komma-ut-processen är alltså en process vars hela varande står i direkt relation till hur heteronormativt samhället är. Ju mer heteronormativt samhället är desto svårare blir det att komma ut. För den enskilde är det avgörande vilken dominans heteronormativiteten har i uppväxtfamiljen och uppväxtmiljön. Komma-ut-processen är en process där det råder ett samspel mellan individen och hennes/hans omgivning/samhället. Den homosexuelle har en aktiv roll i förvärvandet av en homosexuell identitet. Detta medför – vilket är viktigt – att varje stadium som gås igenom varar olika lång tid för varje individ samt att processen vid varje stadium kan avstanna. Och den gör det för många, med en svagare identitet som följd.

Den amerikanske psykologen och forskaren Eli Coleman beskriver komma-ut-processen i fem stadier (Coleman, 1982). Den svenske psykiatern Lars Bohman presenterar Colemans modell av processen i sin bok *Man och man emellan* (1995) utifrån sina egna erfarenheter i arbetet med homosexuella män. Coleman beskriver sina fem stadier utifrån det yttre skeendet; ”stadiet innan man kommit ut”, ”stadiet när man kommer ut”, ”utforskande”, ”de första

relationerna” samt ”integrationen”. Cass beskriver komma-ut-processen i sex stadier utifrån en modell för byggandet av en homosexuell identitet; ”identitetsförvirring” (jag känner att homosexualitet har något med mig att göra), ”identitetsjämförelse” (jag inser att jag antagligen är homosexuell), ”identitetstolerans” (jag står ut med att vara homosexuell), ”identitetsacceptans” (jag är rätt säker på att jag är homosexuell), ”identitetsstolthet” (jag är homosexuell och stolt över att vara det) samt ”identitetssyntes” (jag är homosexuell och också en massa annat). Nedan presenteras Colemans/Bohman och Cass beskrivningar av komma-ut-processen med Colemans fem stadier som ram. Det som beskrivs är en utvecklingsprocess. Men flera av de skeenden som beskrivs, till exempel att komma ut, att få kontakt med en homosexuell miljö eller att ha sin första relation, har ingen fixerad turordning i processen. I vilken ordning dessa händelser sker varierar i viss mån utifrån person och i viss mån utifrån kön.

I *stadiet innan man kommit ut* är det avgörande för hur personen mår i vilken utsträckning hon/han bär på en inneboende rädsla för (egen) homosexualitet. Är rädslan liten ges fritt utrymme till experimenterande och utvärderande av homosexuella känslor och tankar. Nästan alltid inträder dock en viss förvirring. Den homosexuelle är inte säker på vem hon/han är. ”Vad för sorts person är jag?” och ”Vart är mitt liv på väg?” är inte ovanliga frågor (Cass, 1984). Är rädslan stor kan situationen bli som den där den homosexuelle kännetecknas av att hon/han gör idoga försök att tränga bort homosexuella känslor och tankar till det undermedvetna, betraktar sig själv som hetero- eller bisexuell, ser sig själv och andra homosexuella som sjuka, perversa, omoraliska eller störda, känner panikartad skräck för att bli avslöjad, är ensam och känner sig ”unik”, har depressiva tendenser och/eller är självmordsbenägen. Försöken att tränga bort homosexuella känslor och fantasier kan ta sig sådant uttryck att den homosexuelle bannlyser sådana teman och försöker tänka och känna som om hon/han är heterosexuell. ”Situationen blir särskilt svår, eftersom den homosexuelle under denna period knappast känner någon att anförtro sig åt och söka stöd hos. [...] Ännu har han inte heller börjat utveckla några vänskapskontakter med homosexuella [...]” (Bohman, 1995, s. 176). De flesta försöker lösa sin förvirring på egen hand.

Förvirringen glider i den senare delen av detta stadium långsamt över till början av ett accepterande av den nya identiteten. Den homosexuelle inser att hon/han är annorlunda än andra människor. Kanske gillar personen att vara annorlunda. Kanske ogillar hon/han det och känner sig väldigt ensam. Social och geografisk isolering kan öka upplevelsen av utestängdhet. Individens som känner ”Jag är ensam i världen om det här” upplever intensiv ångest i detta stadium (Cass, 1979). I denna fas är det känsligt och viktigt hur den homosexuelle personen bemöts när hon/han i förtroende berättar om sin kamp.

Bland de som inom detta stadium reagerar positivt på tanken att vara annorlunda och kan se både det homosexuella beteendet och den homosexuella självkänslan som önskade finns den grupp som ”alltid har vetat”. De känner att de alltid har varit annorlunda och alltid har haft homosexuella känslor. Nu har de fått en benämning på dem. De tidiga stadierna i komma-ut-processen bekräftar denna skillnad och klarlägger källan till den. Individens blir klar på att det finns en grupp – homosexuella – till vilka hon/han hör (Cass, 1979).

Vissa personer accepterar den homosexuella innebörden i sitt beteende men upplever den homosexuella självbilden som oönskad. Individens försöker då ändra sin självbild på ett sätt som inte medför ändrat beteende. En variant av detta är något som Cass kallar *ambisexuell strategi*. Individens upplever sig själv som både homosexuell och heterosexuell. Heterosexuellt beteende behöver inte manifesteras så länge individens upplever sig som potentiellt

heterosexuell. Detta är en vanlig strategi och det av den anledningen att den erbjuder det enklaste sättet att hantera känslor av isolering (Cass, 1979).

Könsskillnader i processen – finns dom? Cass skriver om hur individen i ett tidigt komma-ut-stadium för sig själv kan åstadkomma en omdefiniering av homosexualitet. Den blir begränsad till vissa yttre ramar som inte inkluderar individens eget beteende. För män kan att visa känslor, kyssa på munnen och upprepade kontakter med samma man uppfattas som homosexualitet medan genital kontakt endast är ”på skoj”. För kvinnor uppfattas genital kontakt som homosexualitet medan starka känslor för en annan kvinna inte uppfattas så (Cass, 1979).

När inträffar denna period – stadiet innan man kommer ut – och hur lång är den? Processen påbörjas vanligen i tonåren. I en svensk undersökning bland homosexuella av Per-Arne Håkansson 1987 framgår att 92 procent av dem som ingick i undersökningen (N=1300) hade blivit medvetna om sina känslor innan 20 års ålder. I detta material varar denna period mellan funderingar om den egna sexualiteten och fram till det att man själv identifierar sig som homosexuell i snitt tre år (Håkansson, 1987).

Stadiet när man kommer ut. För de som fortsätter i sin komma-ut-process – alla vågar inte det – följer så småningom den första fasen av ett stadium där de upphör att försöka tränga bort sina känslor. Gradvis accepterar personen inför sig själv att hon eller han är homosexuell. Sedan kommer den tidpunkt då personen ”kommer ut”, då hon/han berättar för någon annan om sin läggning. Denna någon annan kan vara en nära vän, för att senare följas av föräldrar eller nära familj. Ibland sker detta i en i övrigt också dynamisk fas i livet: strax efter det att personen flyttat hemifrån och börjat söka sociala och sexuella relationer med andra i vilka de blivit bekräftade. Men det är inte ovanligt att homosexuella väljer att komma ut innan de skapat relationer till andra; kanske fortfarande när de bor hemma hos sina föräldrar (Tillberg, 2001).

Hemlighetens avslöjande är i de allra flesta fallen något positivt, något som för familjemedlemmarna närmare varandra. Bohman berättar: ”Jag har sett hur mångåriga depressioner och självmordstankar plötsligt varit som bortblåsta, i samma stund som den homosexuelle äntligen bestämt sig för att berätta. Det har inte spelat någon större roll om reaktionerna varit positiva eller negativa eller om föräldrarna sagt att de redan haft det på känn. Upplevelsen att ha rensat luften och att inte längre behöva förstå sig har varit närmast berusande” (Bohman, 1995, s. 179). När den unge homosexuelle kommer ut för sina föräldrar kan det ibland dock ta sig dramatiska former. Det är mycket ovanligt att föräldrar blir glada över att få veta att deras barn är homosexuellt. Det är en stor lättnad för den homosexuelle att slippa förstå sig och att inte längre stå ensam med sin vetskap. Tillfälligtvis kan dock de negativa känslor barnet rört upp hos föräldrarna överväga och göra avslöjandet till en obehaglig uppgörelse. I vissa familjer är det svårt att beröra ämnet homosexualitet, ibland så svårt att man i stället tiger ihjäl det. Många homosexuella blir besvikna över bristen på gensvar. För den homosexuelle ungdomen som är i behov av stöd kan den neutrala eller negativa reaktionen komma som en kalldusch. Det är idag ovanligt, men förekommer alltjämt, att den unge blir utslängd från sitt hem (Bohman, 1995).

Bohman beskriver stadiet som ett tvåfrontskrig: å ena sidan ska den unge homosexuelle hantera reaktioner från föräldrar och vänner, å andra sidan ska hon/han själv försöka bygga upp kontakter med andra homosexuella. Det är ofta en mycket dynamisk period, där den homosexuelle är mycket känslig för vilken typ av bemötande hon/han får och vilka

erfarenheter hon/han röner. Dessa bemötanden och erfarenheter kan påverka hur processen kommer att fortskrida, avstanna eller gå tillbaka (Tillberg, 2001). Om förankringen av den homosexuella identiteten i den egna personen och bland de vänner man har är otillräcklig, kan det hända att man faller tillbaka och hamnar i det första stadiet av komma-ut-processen, som ju kännetecknas av självförakt, ensamhet, depression och eventuellt självmordstankar (Bohman, 1995).

För den individ som gradvis tar till sig självbilden som homosexuell minskar identitetsförvirringen. Samtidigt blir avståndet större mellan den egna självbilden och hur andra ser på henne/honom. Och detta i sin tur ökar känslan av att vara utanför och ensam. För att kunna lätta på dessa känslor söker sig individen till andra homosexuella för att bygga upp en gemenskap (Cass, 1979).

I viss utländsk forskning (Rust, 1996, och Troiden, 1988, refererade i Tiby, 1999) visar resultaten att män upplever sin första homosexuella attraktion vid 14 år, kvinnor vid 17. Män upplever att de inte är heterosexuella vid 16 år och kvinnor vid 19 år. Män intar sin icke-heterosexuella identitet vid 20 och kvinnor vid 22 år. En annan undersökning (Berrill, 1992, refererad i Tiby, 1999) visar att lesbiska upptäcker sin läggning vid 22 och bögar vid 16 års ålder. Dessa forskningsresultat antyder med andra ord att kvinnor i allmänhet upptäcker – alternativt definierar – sin homosexualitet i senare åldrar än män.

Utforskande kallar Coleman det tredje stadiet i komma-ut-processen, och det är just det. Det som den unge utforskar är den homosexuella miljön. Denna innefattar allt från en homosexuell vänskapskrets till offentliga mötesplatser och evenemang: gay-diskon, föreningsverksamhet, gay-media, sexuella mötesplatser, idrottslag, nätsajter m.m., m. m. Det sker ett sökande efter det som personen uppfattar att det innebär att vara homosexuell (Coleman, 1982, refererad hos Tillberg, 2001). Band skapas till andra människor – av social, sexuell och romantisk natur. Den homosexuelle bygger en grund till vad som kan komma att bli hennes eller hans egen homosexuella identitet. För en del blir det en socialt inriktad process som tar vid, för andra kan det bli en sexuellt stormig period. För många kan detta stadium med nyfunna vänner och möjligheter till relationer vara en mycket stark kontrast till det liv och de känslor av utanförskap som fanns innan man kom ut, menar Bohman (1995).

Utforskandeperioden hos homosexuella är besläktad med heterosexuellas utforskandeperiod av vad vuxenlivet och sexualiteten kan ge. Men, som Coleman påpekar, är denna för homosexuella något eftersläpande. Under den ålder som heterosexuella hade möjlighet att göra detta, var den homosexuelle i ett förnekande stadium. När heterosexuella bejakade och bejakades i sin sexualitet, förnekade och förnekades homosexuella i sin (Coleman, 1982, refererad hos Tillberg, 2001).

Utforskande leder förhoppningsvis till utvecklandet av ett nätverk av homosexuella vänner. Nu råder en relativt fridfull och stabil tid för individen eftersom frågorna ”Vem är jag?” och ”Var hör jag hemma?” har blivit besvarade. En stor del av tiden ägnas åt umgänget med andra homosexuella.

Fortfarande identifierar sig många inte som homosexuella vid alla tillfällen; det är inte ovanligt att den homosexuelle lever ett dubbelliv där familj och nära bekanta känner till ens känslor, och att hon/han deltar i en homosexuell kultur, men samtidigt inte vill uppfattas som sådan på arbetet eller av mer avlägsna släktingar. Hon/han har vanligen ingen önskan att göra det i alla sammanhang (Tillberg, 2001). Hon/han ligger lågt med att exponera sitt privatliv på

arbetet/i skolan och bland heterosexuella. I tillägg kan individen begränsa kontakten med heterosexuella (t ex familjen), undvika situationer där hon/han riskerar att bli exponerad (Cass 1979). Många befinner sig på gränsen till detta stadium i hela sitt liv. De experimenterar då och då, men identifierar sig inte med någon del av den homosexuella gruppen. Utforskandet sker halvhjärtat och sporadiskt. Det verkar som om många fastnat i en sådan halvdan komma-ut-process på grund av att de inte hittat en framkomlig väg. Kanske är stödet utifrån för dåligt eller den egna förmågan otillräcklig (Bohman, 1995).

Sedan följer stadiet *de första relationerna*. Dessa karakteriseras av intensitet, menar Coleman, en vilja till att äga den andre och avsaknad av förtroende. Detta analogt med utvecklingen för heterosexuella ungdomar. För det samkönade förhållandet tillkommer dock bristen på förebilder. Stabila par är oftast inte de man träffar när man går på klubbar eller söker sig till grupper där andra också befinner sig i samma skede av processen. Inte heller tillhör det vanligheterna att det finns samkönade par i familjen, eller i det nära umgänget. Denna brist på förebilder skapar dåliga förutsättningar för relationens överlevnad. Familjens och omvärldens brist på erfarenheter av att handskas med och stödja samkönade relationer i vardagen kan därtill underminera styrkan i relationen (Tillberg, 2001).

Till svårigheterna med de första relationerna hör ofta att en eller bägge i förhållandet fortfarande inte helt har berättat för sin omgivning om sin homosexualitet – eller sin samkönade relation. Detta kan leda till spänningar som äventyrar förhållandet, enligt Bohman. Han menar också att det inte är helt ovanligt att det är den första relationen som blir den utlösande faktorn till att man kommer ut för föräldrarna. Den homosexuelle kan ha känt att hon/han inte kommer att bli tagen på allvar om vederbörande inte har en relation med någon och alltså inte tidigare berättat. Det kan också vara så att hon/han upplever att det är lättare att berätta när det finns stöd ifrån någon som hon/han har en relation med. Erfarenheter från RFSL:s så kallade startgrupper för unga stödjer denna iakttagelse. Alla vill visserligen inte ingå i långa relationer. Ändå är det en mycket vanlig önskan hos många som befinner sig i ett skede av processen där man kommit ut. Viljan att hitta någon att skapa en relation med är en stark drivkraft för att driva processen framåt, menar Tillberg (2001).

Bohman skriver om komplikationer i byggandet av de första relationerna: ”När en person som förlorat kanske tio år av relationsträning skall tillfredsställa lika många år av uppdämt intimitetsbehov är det upplagt för komplikationer. Den nyvunna självkänslan har inte hunnit rota sig. Dålig självkänsla och rädsla för att misslyckas gör att förhållanden präglas av svartsjuka, ägandebehov och oförmåga till tillit. Ett misslyckande tolkas som bekräftelse på fördomar och negativa bilder. [...] Inte heller har man hunnit utveckla ett (homo-)socialt skyddsnät. [...] Eventuellt har man hunnit få någon enstaka, ganska ny kompis i den homosexuella världen. Kanske har han inte någon alls att prata med om något skulle gå snett” (Bohman, 1995, s. 186f).

Integration – det femte stadiet – handlar om att i det komplexa fenomen som identitet utgör, bygga in homosexualiteten så att individen är tillfreds med sig själv som homosexuell i de olika situationer och möten som livet består av. Cass benämner, som nämnts, sitt sjätte och sista stadium ”Identitetssyntes”. Individen börjar se sig själv som en människa som har många sidor av sin karaktär och där endast en av dessa är relaterad till homosexualitet. En livsstil utvecklas där den homosexuella identiteten inte längre är dold, vilket medför att berättande/avslöjande blir en icke-fråga (Cass, 1984). Hela komma-ut-processen handlar om att erövra sitt liv – att återuppta sitt värde som människa. [...] Alltför många blir kvar någonstans på vägen, tröttnar och ger upp – nöjda med mindre (Bohman, 1995).

När vi kommit så här långt har vi framför oss en bild av den (unge) vuxne homosexuelle. Hur stor del av individens läggning och livsform som hon/han visar utåt är beroende av hur tillåtande omgivningen är och också styrt av personens tidigare upplevelser i livet. Den unge homosexuelle har i sina möten med andra – inte minst vuxna – behov av att få sin läggning och sin sexualitet bekräftad. Vart leder bekräftelse och vart leder brist på bekräftelse? Bekräftelse har ett intimt samband med självkänsla. I en modell av Cooley ses självkänslan som en social konstruktion som inbegriper internaliserandet av signifikanta andras attityder. Med andra ord imiterar individen andras attityder mot henne själv. Bekräftelsen som individen reflekterar beskriver Cooley som ett "looking-glass-self" (Feldman & Elliott, 1990). I linje med detta resonemang känner den tonåring som upplever sig få bekräftelse av föräldrar och signifikanta andra en god självkänsla. Och motsatt, den som upplever en brist på bekräftelse från föräldrar och signifikanta andra får en lägre självkänsla. Vad innebär detta resonemang för bemötandet av unga homo- och bisexuella? Att möta dem som är inne i komma-ut-processen kan vara knivigt eftersom homosexualitet fortfarande är ett tabubelagt område och något många av oss är ovana att prata om. Särskilt känsligt är det hur man bemöter den unge homosexuelle när hon/han befinner sig i de två första stadierna av komma-ut-processen. Bohman talar om hur den homosexuelle som befinner sig i det första stadiet försöker tvinga fram heterosexuella motiv, och fortsätter; "Inte så få psykoterapeuter av konventionellt psykodynamiskt snitt har försökt 'bota' den homosexuelle genom att bejaka denna ångestmekanism". Ofta blir homosexuella genom ett sådant bemötande ännu mer förvirrade och självdestruktiva. "Inte sällan har vi erfarit en sådan bakgrund till självmordsförsök. Det kan inte nog framhållas att psykoterapi med homosexuella ska bedrivas av terapeuter med gedigen erfarenhet av homosexualitetens särskilda problem" (Bohman, 1995, s. 175). Bohman fortsätter:

"Den dokumenterade risken för självmord kan förväntas öka under depressiva perioder. Karaktäristiskt för den homosexuella person som överväger denna drastiska lösning på sina problem är att han ännu inte hunnit nå fram till en positiv självbild. Han håller snarare på att upptäcka att han är ett monster. [...] Själv pendlar han mellan att å ena sidan hyggligt lyckas tränga bort alla tankar på sin egen homosexualitet och beskriva sig som 'nästan inte homosexuell alls' (bisexuell-heterosexuell) och att å andra sidan konstatera att han är homosexuell och då drabbas av sitt självförakt. Därifrån är steget inte långt till depression och självmordstankar" (Bohman, 1995, s. 175f).

Att använda benämningen bisexuell på sin egen läggning kan spegla komma-ut-processen individen är inne i och utgöra en fas av den. I en amerikansk rapport konstaterar Binson et. al. (1995, refererad i Bagley & Tremblay, 1997) att c:a 50 procent av bisexuellt aktiva män i åldern 18-29 år blir uteslutande homosexuellt aktiva efter 30 års ålder.

De personer som möter problem när de skall komma ut, som inte byggt upp en stark nog homosexuell identitet och/eller inte har gott stöd bland sina vänner, kan, som nämnts, falla tillbaka i komma-ut-processens första stadium. Personen hamnar då i en låsning, i ett läge där hon/han känner självförakt, känner sig utestängd, deprimerad och där självmordstankar kan (åter)komma. Så här skriver Bohman:

"Det är då inte ovanligt att den homosexuelle söker professionell hjälp. Men, för den skull är det emellertid inte självklart att han berättar att han är homosexuell, eftersom han försöker tränga bort sådana känslor och tankar och dessutom ofta känner en stark fruktan för att bli avslöjad. Om man stöter på depressiva eller suicidala besvär hos en ung person, bör man ha i åtanke att det kan vara en

homosexuell person. Har man väl kommit på det, är det inte svårt att gå vidare för att se hur den homosexuella identiteten kan ha kränkts av inre eller yttre skeenden. man får inte låta sig luras av den homosexuelles negativa syn på homosexualiteten, vilket ställer höga krav på terapeutens sexuella mognad och integritet. I utvecklingspsykologiska sammanhang brukar en sådan tillbakagång till ett omognare stadium i mognadsprocessen kallas för regression. För psykoterapeuten är det ofta klargörande att betrakta en ångestladdad homosexuell person ur denna synvinkel” (Bohman, 1995, s. 181).

I det tredje stadiet, utforskandet, halkar den homosexuelle lätt på efterkälken rent utvecklingspsykologiskt, som Coleman påpekat. Hon/han hade få eller inga möjligheter att bejaka eller bli bejakad i sin sexualitet. Bohman ser en kvardröjande rest av detta, en ”sofistikerad komplikation [...] på ett djupare psykologiskt plan”. Han säger: ”När (den sexuella) självkänslan inte tillåts utvecklas kontinuerligt lite i taget utan plötsligt stiger skyhögt från att ha varit mycket låg, kan den homosexuelle hamna i ett tillstånd av överklighetskänslor. Den nya självkänslan känns påklistrad och oäkta men de gamla sårn finns kvar alldeles under ytan. Det blir svårt att tro på andras kärlek. Den berusande självkänslan kommer och går och känns osäker. Sammanhanget har gått förlorat. Det kan bli svårt att utveckla den nyanserade självkänsla som krävs för att inleda förtroendefulla relationer och för att åldras med värdighet” (Bohman, 1995, s. 183).

Ovan citeras Bohman när han beskriver den unge homosexuelles svårigheter med de första relationerna, besvikelsen när de går snett och fallet utan skyddsnet i samband därmed, bristen på nära förtrogna (homosexuella) vänner som kan fånga upp denne. Bohman skriver vidare om detta: ”Detta scenario kanske verkar dramatiskt i överkant. Beklagligt nog grundar det sig emellertid i kunskap om homosexuellas första relationer. Även om det inte finns någon forskning som stöder tanken att denna process förklarar den ökade självmordsbenägenheten bland homosexuella i tjugooårsåldern, verkar det vara ett rimligt antagande” (Bohman, 1995, s. 187).

”I en vidare betydelse kan att ’komma ut’ vara detsamma som att leva öppet som homosexuell, vilket i sig är ett vågspel i ett heteronormativt samhälle. Risken för att bli diskriminerad, avskydd, hatad, misshandlad, ja till och med dödad för sin sexualitet kommer dock att finnas där hur mycket man än utvecklar den egna personligheten. Det behöver alltså inte vara ett neurotiskt drag (dvs irrationell ångest) om en homosexuell man är rädd för denna typ av förföljelse” (Bohman, 1995, s. 188). Sätter man heteronormativitet i relation till komma-ut-processen som har gjorts ovan så får man en dynamisk bild av den unge personens tunga utmaning att forma sin identitet i en värld av heterosexuella antaganden. Bilden man får stärker antagandet att låg självkänsla hänger ihop med homofobi och ytterst heteronormativitet. Hela komma-ut-processen i sig är ett intressant fenomen. Ju lättare det är att prata om sin läggning, och att prata om sitt sökande, desto mindre betydelse får själva processen. Man skulle kunna säga att komma-ut-processen är ett symptom på heteronormativitet.

Forskning kring homo- och bisexuellas livssituation samt annan relevant forskning

Den 1 mars 1984 tillkännagav Nordiska rådet¹ behovet av att, i de nordiska länderna, genomföra en samlad genomgång av de homosexuellas livssituation. I Sverige presenterades samma år en offentlig utredning; *Homosexuella och samhället* (SOU 1984:63). Denna

¹ Nordiska rådet är de nordiska parlamentens samarbetsorgan. I Nordiska rådet ingår de fem nordiska länderna och de tre självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

utgjorde slutbetänkandet för en statlig utredning, Utredningen om homosexuellas situation i samhället, som hade tillsatts 1978. I slutbetänkandet ingår en undersökningsrapport av socionom Per-Arne Håkansson. Rapporten redovisar en undersökning bland heterosexuella och en bland homosexuella. I den första undersökningen gjordes korta intervjuer med 500 personer och sedan en postenkät till ett representativt urval ur befolkningen på 1 500 personer. I undersökningen bland homosexuella gjordes c:a 80 längre intervjuer samt en skriftlig enkät som besvarades av 1 300 personer. Datainsamlingen till undersökningen gjordes i huvudsak åren 1980-81.

I Danmark gjordes också en undersökning. Denna var enklare i designen. Huvuddelen bestod av kvalitativa intervjuer: 25 lesbiska livshistorier presenterades av Karin Lützen 1988 (Lützen, 1988), och 20 "...livshistorier om lyst til andre mænd" presenterades av Henning Bech 1989 (Bech, 1989).

I Norge blev grunden för en statlig utredning lagd 1988 med rapporten *Homofile og lesbisk livssituasjon* (Andersen, 1988). I denna rapport konstaterades att det förelåg ett tydligt behov för mer omfattande datainsamling i landet. Det man ägde i form av data var en 10 år gammal, mindre undersökning; *Homofile – myter og virkelighet. En undersøkelse blandt homofile kvinner og menn i Norge* (Bergh, Bjerck & Lund, 1978).

1999 publicerades så den norska NOVA-rapporten *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn* (Hegna, Kristiansen & Ulstein Moseng, 1999). Undersökningen utfördes vid Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) på uppdrag av norska Barne- og familiedepartementet. Den norska undersökningen kom alltså 15 år efter den svenska dito och 10 och 11 år efter de danska. Tidsskillnaden gör att denna undersökning i dagläget är den mest aktuella i Norden. Att den därtill är omfattande och grundligt genomförd gör den till en värdefull kunskapskälla. Undersökningen bygger dels på en skriftlig enkät med svar från 2987 homosexuella kvinnor och män samt 23 djupintervjuer. Datainsamlingen skedde 1998. Med den norska undersökningen kom det, för nordiska förhållanden, största tydliggörandet av homosexuellas situation.

I de resultat som framkom i undersökningen blev flera skillnader i urvalets levnadsvillkor i jämförelse med normalpopulationens levnadsvillkor tydliga. Några av dessa är som följer: Om *sociala nätverk och social kontakt* säger Hegna, Kristiansen och Ulstein Moseng: "Enkelte indikatorer tyder på at sosial isolasjon er et større problem blant lesbiske og homofile enn i den generelle befolkning: En langt større andel bor alene, langt færre har egne barn og andelen som har kontakt med naboer er mindre. Samtidig skiller de lesbiske og homofile i vårt utvalg seg klart positivt ut fra befolkningen generelt med hensyn til vennskapsnettverk: Andelen som har minst en fortrolig venn er betraktelig større (spesielt blant menn) enn i den generelle befolkning, og andelen helt utan venner på bostedet er mindre." (Hegna et al., 1999, s. 311). Vidare fann man att de homosexuella i urvalet var mer utsatta för *våld och hot om våld* än normalpopulationen (förutom i gruppen unga män). Man fann att de homosexuella männen i alla åldrar var oroliga för att bli utsatta för våld när de går ut ensamma. I en jämförelse skattade c:a 88 procent av normalpopulationen sin *hälsa* som god eller mycket god. Motsvarande siffra bland de homosexuella var c:a 73 procent. Skillnaden mellan normalbefolkningen och de homosexuella var störst i hos de yngsta respondenterna. Tendensen som kan ses i normalbefolkningen, att hälsan blir sämre med stigande ålder, är mycket svagare i NOVAs urval. De homosexuella uppvisade en närvaro av *psykiska bekymmer* som i genomsnitt var 2-3 gånger större än hos normalpopulationen. Särskilt markant var detta i åldersgruppen 16-24 år. *Självordstankar* var i genomsnitt 7-8 gånger

vanligare än hos normalpopulationen. I gruppen lesbiska kvinnor 16-24 år var dessa tankar c:a 10 gånger vanligare än hos motsvarande grupp i normalpopulationen. Vidare fann man att både *alkoholkonsumtion och tobaksförbrukning* genomgående var märkbart högre i den homosexuella gruppen.

Det är i gruppen unga homosexuella som skillnaderna märks tydligast. Så här skriver Hegna, Kristiansen och Ulstein Moseng:

”Det er blant de unge kvinnene og mennene i vårt utvalg at man finner de største problemene. De unge under 25 år kommer dårligere ut enn alle andre aldersgrupper på de fleste av de målene på levekår og livskvalitet som vi har brukt. At unge lesbiske kvinner og homofile menn har størst problemer, kommer klarest til uttrykk i statistikken over psykisk helse: Det er langt flere i denne aldersgruppen som oppgir at de er ganske/veldig mye plaget av angst- eller depresjonsrelaterte symptomer enn i alle andre aldersgrupper. De unge respondentene har også langt oftere tanker om å ta sitt eget liv enn ungdomsbefolkningen generelt.” (Hegna et al., 1999, s. 311f).

Särskilt problematisk uppper många att de upplever perioden mellan det att de upptäcker sin homosexualitet och det att de kommer i kontakt med andra homosexuella vara. Författarna menar att de funnit tydliga tecken på att unga homosexuella har en svårare ungdomstid, än ungdomar generellt har. (Hegna et al., 1999).

1999 lade Eva Tiby vid Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet fram en doktorsavhandling om homosexuella kvinnors och mäns utsatthet för brott (Tiby, 1999). Hon tar där upp bland annat de ungas utsatthet för brott och jämför med NOVA-undersökningen från 1998 där det är de yngre, 16-24 år, som är mer utsatta både för hot och våld. Andelen lesbiska som utsatts för hot det senaste året var 16 procent, jämfört med 6 procents utsatthet i de äldre åldersgrupperna lesbiska. Andelen lesbiska 16-24 år som utsatts för våld var 9 procent, jämfört med 1-4 procents utsatthet i de äldre grupperna lesbiska. Författarna till NOVA-rapporten länkar dessa resultat till exponering och finner att det också är de yngsta som visar sin kärlek offentligt. Av dem som lever i fasta homosexuella förhållanden, visade 67 procent av de unga kvinnorna detta offentligt, jämfört med 49 procent av de unga männen (Hegna et al, 1999).

Tiby skildrar också att flera författare, till exempel D’Augelli (1998), hävdar att komma-ut-åldern är väsentlig för utsatthet för brott. Detta förklaras av att det inte är någon större risk att bli attackerad som homosexuell om ingen vet om att man är det. ”Att komma ut vid 14 års ålder jämfört med vid 24 eller 34 får helt olika implikationer och medför helt olika risker att bli utsatt för mobbning, trakasserier och annan brottslighet. En förklaring till att de unga norska homosexuella är mycket utsatta, kan vara att de kommit ut i tidigare ålder än vad den äldre generationen gjorde, och därmed är mer exponerade” (Tiby, 1999, s. 80f).

De tre studier om brott mot homosexuella som ingår i Tibys avhandling visar att rangordningen på typ av brott liknar den som återfinns i flera utländska studier. Det innebär att det mest frekventa brottet är hot, därefter våld, förolämpning, skadegörelse, egendomsbrott och sexbrott. (Tiby, 1999)

Homosexuella män är mer utsatta för brott än homosexuella kvinnor. Hos Tiby (1999) bygger en analys av skillnaden på följande:

1. Män är generellt sett oftare offer för våld än kvinnor.

2. Bögar har högre synlighet än lesbiska, bland annat för att det finns många bögställen men få ställen för lesbiska.
3. Bögar tenderar att upptäcka sin sexuella läggning tidigare än lesbiska, och har då längre "exponeringstid" för våld m. m.
4. Det är mer troligt att lesbiska intar en försiktig hållning än att bögar gör det.
5. Det är svårt att skilja våld mot lesbiska från allmänt våld mot kvinnor.

Tibys "studie pekar delvis i samma riktning som utländsk forskning. Undersökningarna visar att de 25 procent som utsätts för brott på grund av homosexualitet skiljer sig från de 75 procenten som inte utsätts så tillvida att flera obundna och fler icke monogama blir utsatta. Flera av dem som är öppna med sin läggning blir utsatta och det är fler utsatta än icke utsatta som ofta är ute i nöjeslivet" (Tiby, 1999, s. 246). Samtidigt framhåller Tiby att denna analys i huvudsak bygger på utsatthet för brott mot homosexuella som är ute i nöjeslivet. Brott utövas också till exempel i skolan, på arbetsplatsen och i hemmet. I en av de tre studierna som ingår i avhandlingen, en enkätstudie i hela riket med 1868 svar, uppgav 364 respondenter utsatthet för brott. De tre vanligaste brottsplatserna var, i fallande skala; "Gata, allmän plats", "Utanför gayställe" och "Eget hem" (Tiby, 1999).

Tiby konstaterar därtill att männen i undersökningen har något högre rädslonivåer än kvinnorna. Detta är i motsats till traditionella studier av kvinnors och mäns upplevelse av rädsla för brott. Kvinnorna polisanmäler hälften så ofta som männen och anser sig dubbelt så ofta få ett bra bemötande från polisen. (Tiby, 1999)

En riskfaktor för psykisk ohälsa är utsatthet för diskriminering, våld och hot om våld. Hur vanligt förekommande är detta under ungdomsåren. I Skolverkets publikation "Attityder till skolan 2000" (2001) redovisas uppgifter från högstadium och gymnasieskola när det gäller användning av grova ord och svordomar, våld och rasism, samt mobbing. Det visar sig att det finns en tydlig skillnad i attityder mellan elever på högstadium och elever på gymnasium. I påståendet att det ofta används grova ord och svordomar på skolan instämmer 75 procent av eleverna i årskurs 7-9, jämfört med 47 procent av eleverna i gymnasieskolan. Kvinnliga elever instämmer i större utsträckning än manliga. Både bland elever och lärare instämmer 22 procent i påståendet att våld och rasism förekommer på skolan. Elever i storstäder instämmer i större utsträckning än elever på mindre orter. En högre andel av föräldrar till skolbarn som går i årskurs 7-9 än av övriga föräldrar instämmer i påståendet. 6 procent av eleverna i årskurs 7-9 uppger att de känner sig mobbade jämfört med 2 procent av gymnasieeleverna. I påståendet att mobbing är ett stort problem på skolan instämmer 19 procent av eleverna i årskurs 7-9 och 8 procent av eleverna i gymnasieskolan. Enligt Folkhälsoinstitutets rapport från 1997/1998 är det framförallt elever i årskurs 9 (mest pojkar) som uppger att de mobbat andra (Danielsson & Marklund, 2000, refererad i Skolverket, 2001).

Ingen statistik finns på mobbing i skolan på grund av sexuell läggning. När det gäller attityder mot homosexuella har dessa på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut undersökts hos ett urval av Sveriges befolkning i åldern 16-79 år (Statens folkhälsoinstitut, 2001). Andelen i olika befolkningsgrupper som var negativa till homosexuella när undersökningen genomfördes 1998-1999 var; kvinnor 16 procent och män 35 procent, 16-26-åringar 20 procent och äldre åldersgrupper 19-33 procent, invånare i storstadsområde 18 procent och på mindre orter och landsbygd 23-31 procent.

Data på attityder till homosexuella för personer under 16 år saknas än så länge i Sverige. I Norge har Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) varje år

sedan 1994 genomfört mätning av attityder hos grundskole- och gymnasieelever i åldrarna c:a 12-20 år. Mätningen kallas Ungdataundersökelsen och genomförs i form av intervjuer i kommuner spridda över hela landet, dock inte i alla kommuner varje år. På en skattningsskala från 1 till 10 där 1 till 5 är en negativ skattning och 6 till 10 en positiv skattning fick eleverna skatta olika grupper av ungdomar eller det gruppen håller på med (driver med). Av samtliga respondenter i ett urval av 14 kommuner 1994-2001 – 25 731 personer – gav 41,6 procent av eleverna gruppen homosexuella 1 poäng och 4 procent av eleverna gav gruppen 10 poäng. När samtliga respondenter 1994-2001 delas upp på ålder visar genomsnittsvärdena av skattningarna stigande värden för varje ålder utom för 18-åringar;

Ålder:	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Poäng:	2,71	2,74	3,24	3,54	3,71	3,83	3,71	4,03	4,27

Uppgifterna kommer från databasen till Ungdataundersökelsen. Utdraget är gjort av Bera Ulstein Moseng, NOVA, Oslo (Personlig kommunikation, 16 maj, 2002).

En annan riskfaktor för psykisk ohälsa hos homo- och bisexuell ungdom är förhöjd (i relation till normalbefolkningen) användning av alkohol och narkotika. Karin Helmersson Bergmark vid Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, genomförde 1993 den första svenska enkätundersökningen om alkoholvanor bland homosexuella (Helmersson Bergmark, 1999). Alkoholvanorna hos de lesbiska i studien liknade mer bögnas alkoholvanor än alkoholvanorna hos kvinnor i normalpopulationen, vilka i det stora hela är mer måttliga. Dryckesvanorna hos bögnarna i studien stämde överens med tidigare forskningsresultat; de dricker mycket men i stort sett lika mycket som män i normalpopulationen. Båda grupperna förevisade samma mönster som kartlagts i andra studier i det att de behåller de dryckesvanor de har utvecklat som unga och inte minskar, som andra grupper gör, sitt drickande med ökad ålder. Både hos bögar och lesbiska var andelen nykterister väldigt låg. Studien visade att alkohol spelar en grundläggande roll i den homosexuella subgruppen vid jämförelse med andra subgrupper i det svenska samhället.

I Sverige dricker man i genomsnitt mindre alkohol än i andra länder. Men enligt de undersökningar av ungdomars alkohol- och drogvanor som genomförs av Folkhälsoinstitutet och CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) ökade alkoholkonsumtionen under början av 1990-talet både bland flickor och pojkar i åldersgruppen 16-24 år. Mellan 1994 och 1996 steg konsumtionen ytterligare bland pojkarna, speciellt i gruppen över 20 år. Flickornas konsumtion höll sig däremot tämligen oförändrad (Folkhälsoinstitutets hemsida, 1 april 2002). Andra studier tyder på ökat berusningsdrickande bland ungdomar under 90-talet. (Folkhälsoinstitutets hemsida, 1 april 2002). Jämför man alkoholkonsumtionen utifrån mängd bland normalbefolkningen ser man att i gruppen 16-24 år konsumerade 1998 killarna ungefär dubbelt så mycket alkohol som tjejerna (Folkhälsoinstitutet & Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm 2000).

Olika orsaksfaktorer lyfts fram av olika forskare till förhöjd konsumtion av alkohol och droger. Lynn Miller (1994) skriver att missbruk av narkotika hos adolescenter beror på många faktorer, men brist på självkänsla predisponerar en tonåring att bli ett offer för narkotikamissbruk. Christine Jackson (1997) menar dock, till skillnad från de flesta andra som forskat på relationen missbruk och självkänsla, att de svagaste prediktorerna för missbruk av tobak och alkohol hos tonåringar är självkänsla och föräldrarnas beteende. Hon pekar istället

på förekomsten av dessa beteenden hos jämnåriga kamrater som den största risken för ett eget experimenterande med dessa ämnen.

Utanför Norden har den psykiska hälsan och självmordsbeteende bland homo- och bisexuella ungdomar uppmärksammats framförallt i USA. Några tvärsnittsstudier har genomförts där i slutet på 80-talet och på 90-talet. Resultaten från dessa undersökningar tyder på att de homo- och bisexuella ungdomarna har en sämre psykisk hälsa än sina jämnåriga heterosexuella kamrater. Även självmordsbeteende visar en högre förekomst bland dem. I jämförelse mellan unga homo- och bisexuella män respektive unga heterosexuella män och unga homo- och bisexuella kvinnor respektive unga heterosexuella kvinnor så visar flera undersökningar signifikant skillnad mellan männen medan någon skillnad inte kan ses mellan kvinnorna. Jämförelser mellan unga homo- och bisexuella män och kvinnor visar större risk för självmordsbeteende bland männen. Detta resultat skiljer sig från mönster i normalpopulationen där kvinnor allmänt uppvisar större grad av självmordsbeteende.

I en undersökning av Remafedi, French, Story, Resnick och Blum (1998) använde man 1987 Adolescent Health Survey från skolor i Minnesota. Medelåldern på respondenterna var 15,1 år för killarna och 14,5 år för tjejerna. Deltagarna fick svara på en fråga om sexuell läggning. I ett urval på 36 254 ungdomar matchade man c:a 400 homo- och bisexuella ungdomar med en kontrollgrupp. Man fann där ingen signifikant skillnad i självmordstankar mellan de homo- och bisexuella och kontrollgruppen. Men man fann att självmordsförsök var 7 gånger vanligare bland de homo- och bisexuella killarna i jämförelse med de heterosexuella killarna.

I en undersökning av Lock och Steiner (1999) från ett övre medelklassområde i Kalifornien som genomfördes 1993-1994 hade man 1769 deltagare i åldern 12-18 år. 6 procent var homo- eller bisexuella och 13 procent var osäkra på sin sexuella identitet. De homo- och bisexuella uppvisade mer problem med generellt riskbeteende, psykiska problem, sexuellt riskbeteende, ätstörningar, generella hälsoproblem samt att bli retade av andra. De som identifierade sig som homo- och bisexuella och inte var nöjda med sin sexuella identitet uppvisade flest psykiska problem, följt av dem som var osäkra på sin identitet.

I en tvärsnittsstudie av Faulkner och Cranston (1998) från 1993 bland skolungdomar i Massachusetts med 3054 deltagare i 9-12:e klass och där man frågade efter sexuell beteende och inte sexuell identitet, svarade 6,4 procent att de hade sexuella erfarenheter av personer med samma kön. Av de som hade sexuella erfarenheter med personer av motsatt kön uppgav 28,6 procent självmordstankar mot 41,7 procent av de som hade sexuella erfarenheter av personer med samma kön. Vad gäller självmordsförsök var dessa siffror 13,4 procent respektive 27,5 procent. Man frågade också efter upprepade självmordsförsök där 2 procent av de med sexuell erfarenhet av person med motsatt kön uppgav "4 försök eller fler" mot 16,1 procent av gruppen med sexuella erfarenheter av personer med samma kön. Någon uppdelning på kön gjordes inte.

En undersökning av Garofalo, Wolf, Wissow, Woods och Goodman (1999) hämtade sina data från The Massachusetts 1995 Centers for Disease Control and Prevention Youth Risk Behaviour Survey. Undersökningens deltagare har en medelålder på 16,1 år. 3365 av 4167 deltagare svarade på både frågor om sexuell läggning och självmordsförsök senaste 12 månaderna. 3,8 procent av ungdomarna uppgav att de var homo- eller bisexuella eller osäkra på sin sexuella identitet. Självmordsförsök bland homo- och bisexuella ungdomar var drygt två gånger så vanliga. För homo- och bisexuella pojkar var det 3-4 gånger så vanligt i jämförelse med heterosexuella pojkar, medan det inte gick att se någon signifikant skillnad

mellan homo- och bisexuella respektive heterosexuella flickor. Bland flickor allmänt var det 4,5 gånger så vanligt med självmordsförsök jämfört med pojkar. Av alla ungdomar som deltog i undersökningen hade 9,9 procent försökt ta sitt liv under de senaste 12 månaderna. Undersökningen dokumenterar ett direkt samband mellan sexuell identitet och självmordsförsök bland unga bögar. Bland unga lesbiska verkar sambandet mellan sexuell identitet och självmordsförsök variera med utsatthet för våld och missbruk.

I undersökningen studerar Garofalo et al också om sexuell orientering är en oberoende faktor till självmordsförsök. De jämför de homo-, bi- och heterosexuella ungdomarna där de skadat bort riskbeteende såsom droger, våld och sexuellt riskbeteende med ungdomar som uppvisar riskbeteende och finner att homo- och bisexuella ungdomar visar den näst största risken till självmordsförsök. Den största risken visar heterosexuella flickor. Vid jämförelse av endast pojkar visar sexuell orientering den största oberoende variabeln för självmordsbeteende medan det för homo- och bisexuella flickor hängde ihop med andra riskfaktorer såsom etnicitet, droganvändning och våld.

Flera amerikanska undersökningar visar att suicidbeteende är vanligare bland homo- och bisexuella pojkar jämfört med homo- och bisexuella flickor. Generella studier visar ju att unga kvinnor har mer självmordstankar och gör 2-3 gånger fler självmordsförsök än unga män. Reinhard (2001) konstaterar att det tycks som om självmordsbeteende bland homo- och bisexuella ungdomar uppvisar ett annorlunda könsmonster än för heterosexuella ungdomar. Om mindre allvarliga självmordsförsök även är ett sätt att minska på spänningarna och heterosexuella pojkar har andra sätt att ta till, till exempel idrott eller våldshandlingar så kan det vara så att homo- och bisexuella män inte har anammat heterosexuella pojkars mer aggressiva sätt att lösa ångest och spänningar.

En icke-amerikansk populationsbaserad undersökning på homo- och bisexuell ungdom kommer från Nya Zeeland (Fergusson, Horwood & Beautrais, 1999). I en longitudinell undersökning följde man 1265 barn från födseln till 21 års ålder med bland annat syftet att undersöka eventuella samband mellan psykisk ohälsa och självmordsbenägenhet med sexuell identitet. De deltagande frågades om sin sexuella identitet. Bland de homo- och bisexuella ungdomarna var självmordstankar 5 gånger så vanligt och självmordsförsök 6 gånger vanligare. Någon skillnad mellan män och kvinnor gjordes inte på grund av att urvalet av homo- och bisexuella med självmordsbeteende var för litet. Överhuvudtaget är urvalet homo- och bisexuella litet – 34 stycken (2,7 procent) – och därmed risken för statistiska fel stort.

Statistisk på självmordsbeteende hos svenska ungdomar finns det rätt litet av – på nationell nivå ingen alls. En undersökning genomfördes 1993-1994 på gymnasieskolor i Uppsala stad (Kristiansson & von Knorring, 1995). 16-17-åringar, elever i 1:a klass, tillfrågades om de någon gång försökt ta sitt eget liv. 5,1 procent av eleverna svarade ja. Vid uppföljande intervju kunde 3,3 procent av dessa försök bekräftas. Bortfallet berodde på att vissa av informanterna inte gått att nå för den uppföljande intervjun och att vissa av försöken vid intervjun kategoriserades om. Informanterna hade en bredare definition än forskarna på ett självmordsförsök. Vad beträffar medelålder för (första) självmordsförsöket så skiljer den sig mellan tjejerna och killarna i normalpopulationen. Agnes Hultén vid Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa konstaterar att killarna gör sitt (första) försök runt myndighetsåldern, medan tjejerna gör sitt (första) försök några år tidigare (Personlig kommunikation, 17 maj, 2002).

I Sverige har det inte gjorts någon undersökning om psykisk ohälsa eller självmordsbeteende hos homosexuella och ingen större undersökning om homosexuellas situation mer allmänt sedan Håkansson undersökning 1984 (med datainsamling 1980-81). Ej heller har någon undersökning genomförts kring unga homosexuellas psykiska hälsa.

Syfte

Undersökningens syfte är: att söka kartlägga psykisk hälsa/ohälsa hos ungdomar i åldern 16-24 år i Sverige som attraheras av personer av sitt eget kön. Detta för att se om de resultat som utländsk forskning har fått och som pekar på en högre förekomst av psykisk ohälsa hos homo- och bisexuell ungdom, också är giltiga på svenska förhållanden idag.

För att nå denna kunskap syftar föreliggande studie till;

- 1) att undersöka *det personliga nätverket* – kontakt med familj, nära vänner samt heterosexuella respektive homosexuella vänner.
- 2) att undersöka *sexualitet och kärleksliv* – sexuell och känslomässig dragning, sexuella erfarenheter samt erfarenheter av relationer, dels till personer av det motsatta och dels till personer av det egna könet.
- 3) att undersöka *öppenheten* med den egna läggningen i möten med andra människor – ålder för öppenhet i olika sammanhang, grad av öppenhet mot personer i omgivningen, hur olika personer runt ungdomen reagerade när de fick reda på om hennes/hans sexuella läggning samt hur samma människor förhåller sig idag.
- 4) att undersöka utsatthet för *diskriminering, våld och hot om våld*, i vilken utsträckning ungdomarna själva anser att deras utsatthet har att göra med deras sexuella läggning samt deras oro för våld och hot om våld.
- 5) att undersöka *användning av berusningsmedel* – alkohol, narkotika och läkemedel.
- 6) att undersöka ungdomarnas *hälsa och livskvalitet* – självskattning av hälsotillstånd, närvaro av psykiska bekymmer, självmordstankar, självmordsförsök, orsaker till självmord, självkänsla, acceptans av den egna sexuella läggningen samt självskattning av livstillfredsställelse.

Inom de områden som undersöks skall skillnader sökas främst inom kön men även inom ålder, typ av bostadskommun, sexuell läggning samt tillfredsställelse/icke tillfredsställelse med sexuell läggning. För att möjliggöra ett resonemang kring förekomsten i befolkningen av psykisk ohälsa hos 16-24-åringar som attraheras av personer av sitt eget kön skall jämförelse göras i utvalda frågor dels med resultaten från folkhälsoundersökningarna för Stockholms län 1993 och 1998, dels med resultaten från NOVA-undersökningen 1998 samt dels mellan de i materialet som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten.

Metod

Population

Den som skall genomföra en enkätundersökning måste först ställa sig de två frågorna; ”vilken är min population?” och ”hur skall jag göra urvalet ur denna population?” Gör man en enkätundersökning bland ungdomar som attraheras av personer av sitt eget kön så stöter man på en del svårigheter när det gäller att hitta svaren på dessa frågor.

Det är omöjligt att undersöka ett urval homo- och bisexuella, som i statistisk mening skulle kunna representera gruppen alla homo- och bisexuella. Större eller mindre delar av den antagna populationen är helt eller delvis dold eller osynlig. Homo- och bisexuella utgör inte en synlig och avgränsad population på det sätt till exempel kvinnor, utrikes födda eller värnpliktiga gör. Vem är homosexuell, vem är bisexuell? Ens läggning syns inte på utsidan och finns inte samlad i ett register. Dessutom kan benämningar som homosexuell och bisexuell definieras olika. De bygger till stor del på – och i många enkätundersökningar helt och hållet på – den enskilde personens egen skattning.

Den, i denna undersökning, valda teoretiska populationen består av *alla ungdomar 16-24 år gamla i Sverige som attraheras av personer av sitt eget kön*. Bakom formuleringen ligger ambitionen att i aspekten sexuell läggning omfatta ett så brett urval som möjligt. Det är vanligt att en homo- eller bisexuell person under sin komma-ut-process, vilken oftast sker under ungdomsåren, accepterar sin läggning stegvis genom att i ett tidigt stadium, kanske under några år, se sig själv som till exempel bisexuell för att först senare identifiera sig som till exempel homosexuell. Tanken har varit att i undersökningen inte missa personer som är tidigt i sin komma-ut-process genom att ha ett för snävt urval på detta kriterium. Respondenterna har fått skatta sin egen sexualitet som ”homosexuell”, ”bisexuell”, ”heterosexuell med homosexuella inslag”, ”homosexuell med heterosexuella inslag” eller ”jag är osäker på min sexuella läggning”.

Urval

Vill man lägga upp en studie av skillnader mellan homo- och bisexuella och icke-homo- och bisexuella vore självfallet det ideala sättet att ta ett slumpmässigt urval av hela befolkningen. I ett sådant urval skulle en viss andel homo- och bisexuella finnas med och en jämförelse mellan de båda populationerna skulle kunna göras. Men antalet homo- och bisexuella personer är för litet för att en sådan studie skulle vara rimlig att genomföra som en D-uppsats. Nutida västerländska sexvaneundersökningar visar på att 2-7 procent av befolkningen uppger att de har homosexuella kontakter eller relationer, eller att de själva definierar sig som bi- eller homosexuella (Tillberg, 2001, Österman & Carpelan, 2002). När det inte låter sig praktiskt göras att nå gruppen genom slumpmässigt urval blir då istället utmaningen att i möjligaste mån efterlikna ett slumpmässigt urval, vilket innebär att nå ett så brett urval som möjligt.

Hur når man ett brett urval av ungdomar som attraheras av personer av sitt eget kön? Vilka kontaktytor har denna grupp? Var kan man finna dem? Närmast till hands ligger att söka sig till de homo- och bisexuellas egna organisationer. I Sverige domineras dessa av RFSL, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. RFSL har utöver en förbundsstyrelse ett nätverk av 29 lokalavdelningar. Via dessa lokalavdelningar har enkäten i pappersutförande nått ungdomar i rätt ålder. Här har i första hand de RFSL-anslutna ungdomarna nåtts även om uppmaning samtidigt skedde att sprida enkäten även till vänner som inte är medlemmar. 79 procent av de som fyllt i pappersenkäten uppger att de är medlemmar i RFSL.

Hur når man de ungdomar som inte är med i RFSL? Hur når man dem som kommit i kontakt med få eller inga andra homo- eller bisexuella? En möjlighet här är en möjlighet som inte har så många år på nacken, nämligen internet. Den unge homo- eller bisexuelle som tampas med sin sexuella identitet och behöver känna sig för kan leta information om homo- och bisexualitet på nätet och kan där få kontakt med andra homo- och bisexuella. Hon/han är anonym på nätet och kan känna sig fram i egen takt och på sitt eget sätt. På två ställen på nätet spriddes länken till enkäten i nätversion.

Dels genom nätsajterna Sylvia (för tjejer) och Sylvester (för killar). Dessa sajter är i dagsläget landets mest populära sajter för homo- och bisexuella och många ungdomar använder dem. Bland de som är inne på Sylvia och Sylvester finns många som inte har varit i kontakt med och/eller inte är medlemmar i RFSL. Av de som fyllt i enkäten på nätet och som säger sig ha fått länken genom Sylvia/Sylvester är det endast 16 procent som uppger att de är medlemmar i RFSL. Här finns också ungdomar som inte vet sig om att ha träffat någon annan homo- eller bisexuell person eller inte pratat med någon om sin läggning. Av de som säger sig ha fått länken genom Sylvia/Sylvester uppger hela 46 personer (5,8 procent) att de aldrig pratat med någon om sin sexuella läggning.

För att besöka och återkomma till Sylvia eller Sylvester krävs ett visst accepterande av den egna läggningen eller ett accepterande av sin egna nyfikenhet på homo- och bisexualitet. Vad finns det för skede innan det steget, innan man vågar registrera sig som medlem på en gaysajt? Det första accepterandet av sin nyfikenhet kan leda till det första sökandet efter information. Ett ställe dit den unge då kan tänkas söka sig är RFSLs startside på nätet. Har man hört talas om RFSL kanske man provar den enkla nätadressen <www.rfsl.se>. Då hamnar man också mycket riktigt på RFSLs startside. Detta är det andra stället på nätet där länken spriddes. I en ruta på startsidan fanns ett upprop till enkäten och en klickbar länk dit. Via RFSLs startside fanns därmed möjligheten att nå de ungdomar som varken varit i kontakt med någon homosexuell organisation eller var medlemmar på Sylvia eller Sylvester.

Via internet har det alltså varit möjligt att bredda urvalet på ett sätt som inte varit möjligt bara för några år sedan. Därmed har denna undersökning i materialet fått med en stor andel ungdomar som har få eller inga geografiskt nära kontakter med andra homo- och bisexuella ungdomar. Vad gäller tillgången till internet hos ungdomar idag säger SCBs färskaste statistik, från september 2000 (www.seb.se 020216), att 92 procent av 16-19-åringarna och 81 procent av 20-24-åringarna använder internet. 39 procent av 16-19-åringarna och 27 procent av 20-24-åringarna använder internet på offentlig plats.

Vid en förfrågan i efterhand rapporterade avdelningarna att uppskattningsvis 674 av de 1158 pappersenkäter som hade sänts ut hade nått en mottagare. 236 personer svarade via pappersenkät, vilket ger en svarsfrekvens på 35 procent. Den verkliga svarsfrekvensen från de som fick en pappersenkät ligger dock på en högre svarsprocent. Detta för att adressen till nätenkäten var angiven i pappersenkätens följbrev för den som hellre fyllde i enkäten på nätet. Många säger också att de föredrog det.

Att beräkna svarsprocenten på nätenkäten möter hinder. Detta av anledningen att det inte går att veta hur många som nåtts av länken. Att beräkna hur många som hittat den på RFSLs startside låter sig inte göras alls. När det gäller sajterna Sylvia och Sylvester är en beräkning av svarsfrekvens i det närmaste ogörlig. En beräkning skulle vara svår att genomföra och resultatets pålitlighet tveksam.

Sedan ej giltiga enkäter (fel ålder) sorterats bort gav nätenkäten ett netto på 1.083 svar och pappersenkäten 202 svar, inalles 1.285 svar.

Nedan presenteras, i tabell 1, urvalet efter variablerna kön, ålder, sexuell läggning, boende i storstad och större stad samt medlemskap i homorelaterad förening, klubb eller organisation.

Tabell 1. Urvalstabell. Procent.

	Totalt	Pappersenkät	Nätenkät	df	Skillnad (χ^2)
1. Kön (n = 1285): tjejer	66,0	52,0	68,6	1	20,97***
2. Ålder (n = 1285): 16-19	50,2	26,2	54,7	1	55,02***
3. Läggning (n = 1283):					
- homosexuell	40,2	63,4	35,9		
- homosexuell med vissa heterosexuella inslag	9,8	9,4	9,9		
- bisexuell	36,1	21,8	38,8	4	58,97***
- heterosexuell med vissa homosexuella inslag	7,0	1,5	8,0		
- osäker på läggning	6,9	4,0	7,4		
4. Typ av bostadskommun (n = 1285):					
Storstad och större stad	59,5	72,8	57,1	1	17,44***
5. Medlem i homorelaterad förening, klubb eller organisation (n = 1241)	41,0	85,4	32,6	1	191,44***

Signifikans: *** p < ,001

I variabeln sexuell läggning uppkommer signifikanta skillnader vid uppdelning på kön². 38,8 procent av tjejerna (n = 846) och 71,9 procent av killarna (n = 437) skattar sig själva som ”homosexuell” eller ”homosexuell med vissa heterosexuella inslag”. 45,4 procent av tjejerna och 18,1 procent av killarna skattar sig själva som ”bisexuell”. 8,3 procent av tjejerna och 4,6 procent av killarna skattar sig själva som ”heterosexuell med vissa homosexuella inslag”. 7,6 procent av tjejerna och 5,5 procent av killarna säger sig vara osäker på sin läggning.

Därtill kommer variabler i urvalets sammansättning som erbjuder en jämförelse med normalpopulationen:

- Spridning på län och kommuntyp har en tillnärmelsevis god likhet med normalpopulationen. De två kommuntyper som är överrepresenterade i urvalet är ”storstad” och ”större stad”. 59,5 procent av de svarande bor i dessa kommuntyper. Motsvarande procenttal för åldersgruppen i hela befolkningen är 47,6 procent. För tabeller på länsfördelning och kommuntypsfördelning se bilaga 2.
- 8,4 procent av de svarande har båda föräldrarna födda i utlandet och 12,8 procent har en förälder född i utlandet (n = 1280). 14,8 procent av föräldrarna är därmed födda i utlandet. I riket var år 2001 andelen utrikes födda invånare 11,5 procent (www.scb.se)
- 48,3 procent av de svarande bor samman med en eller båda av sina föräldrar (n = 1285). 22,2 procent bor ensamma (n = 1234) - 28,6 procent av killarna (n = 431) och 18,9 procent av tjejerna (n = 803). I riket var åren 1998-1999 andelen ensamboende 16-24-åringar 20,6 procent (ULF, www.scb.se). 10,0 procent av tjejerna bor med sambo av motsatt kön, 2,7 procent av killarna gör det.
- 70,5 procent av de svarande studerar (n = 1285). Andelen 16-24-åringar i befolkningen som studerar var 1999 55,8 procent (www.scb.se). 32,3 procent av de svarande arbetar (n =

² Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 4) = 134,98, p < ,001).

1285). Andelen 16-24-åringar i befolkningen som förvärvsarbetar var 1999 38,3 procent (RAMS, www.scb.se).

- Av de som svarade på nätenkäten hade 75 procent fått länken via Sylvia/Sylvester, 23,5 procent via RFSL (RFSLs startsida på nätet eller följebrevet till pappersenkäten) och 1,5 procent på "annat ställe" (n = 1066).

Enkätundersökningen

Vid utformning av enkäten har NOVA-rapportens enkät legat som förlaga (Hegna et al, 1999). Denna har ett inledande följebrev och därefter 90 frågor inordnade under 15 rubriker. Mitt följebrev är i mångt och mycket skrivet utifrån NOVA-enkätens följebrev. Följebrevet förklarade undersökningens syfte, garanterade anonymitet samt gav anvisningar för ifyllande och returnerande av enkäten. Av de 15 rubrikerna i NOVA-enkäten har jag lånat 11 och anpassat dem efter mitt material. Rubrikerna hos mig är: bakgrundsupplysningar, bostadsförhållanden – kontakt med föräldrar och syskon, kontakt med vänner, sexualitet och kärlek, relationer till kvinnor, relationer till män, öppenhet, diskriminering och våld, användning av berusningsmedel, hälsa samt personlig livskvalitet. Min enkät innehåller 62 frågor. 54 av dessa är hämtade från NOVA-enkäten, nämligen frågorna 1-4, 6, 9-19, 21-32, 35-47, 49-56, 58, 59b samt 60-62. 9 av enkätens frågor kommer ifrån, alternativt finns med i, två folkhälsoundersökningar för Stockholms län som genomfördes 1993 och 1998. Här finns bland annat frågor om utsatthet för våld och hot om våld, alkoholkonsumtion, självskattat hälsotillstånd samt självmordstankar och självmordsförsök. Från folkhälsoundersökningarna kommer, alternativt finns med, frågorna 1, 2, 19, 42, 48, 52, 57-58 samt 59a. 6 items bidrar jag med själv. Här återfinns bland annat två frågor om chat-vanor. Egna frågor är frågorna 5, 7-8³, 20 samt 33-34. Enkäten gjordes i samma version för pappersutförande och för nätet. Enkäten återfinns i bilaga 1.

Pappersenkäten distribuerades via RFSLs olika lokalavdelningar. Dessa kontaktades och därefter utsändes/lämnades ut ett överenskommet antal enkäter till var och en avdelning. Med enkäterna följde också ett följebrev till avdelningen där det påpekades att enkätutdelningen inte fick vara riktad, dvs ingen fick aktivt väljas till eller väljas bort som "extra lämplig" alternativt "extra olämplig" respondent. Vidare framhölls att enkäten skulle fyllas i i lugn och ro och inte till exempel medans man satt och fikade och pratade. Enkäten sändes/lämnades ut i mängderna 5-145 beroende på avdelningens storlek och tillgång på unga medlemmar. Inalles 1158 exemplar gick ut till lokalavdelningarna. 4 avdelningar hade möjlighet att skicka ut enkäten per post, andra distribuerade den vid cafékvällar och genom personliga kontakter.

Nätenkäten lades ut på Psykologiska institutionens, Stockholms universitet, hemsida i ett underbibliotek. 1-2 veckor efter det att pappersenkäten sänts ut till lokalavdelningarna gick under 1 vecka ett mail ut från redaktörerna på Sylvia och Sylvester till de hemsidor på sajterna som var aktuella för undersökningen. Det var de sidor där man svarat på 4 obligatoriska frågor på följande sätt: ålder; någon av åldrarna 16-24 år, kön; tjej (Sylvia) eller kille (Sylvester), sexuell läggning; homosexuell, bisexuell eller osäker på min läggning samt bostadsort; någon bostadsort i Sverige. Mailet innehöll en kort notis om enkäten och nätadressen dit för den som ville veta mer om den, alternativt fylla i den. Vid tidpunkten fanns på dessa två sajter 17.145 sidor sidor som matchade kriterierna, varav 9.237 på Sylvia och 7.908 på Sylvester.

³ Indelningen i typ av bostadskommuner är hämtat från Socialstyrelsens skrift "Att följa och analysera självmord" (Socialstyrelsen, 2000).

Jämförelsematerial

Tre jämförelsematerial har använts, två för jämförelse med ungdomar i normalpopulationen och ett för jämförelse med andra homo- och bisexuella ungdomar i frågor specifika för gruppen.

För jämförelse med ungdomar i normalpopulationen har det varit svårt att finna bra jämförelsematerial. De bästa jag funnit och vilka jag använder är de två tidigare nämnda hälsoundersökningarna för Stockholms län som genomfördes 1993 och 1998. Dessa båda undersökningar vände sig till boende i Stockholms län och den yngsta åldern i materialet är 21 år. Avgörande vid valet av dessa undersökningar som jämförelsematerial var att de innehåller frågor kring självmordstankar och självmordsförsök. Det material som kommer från dessa två undersökningar gäller åldersgruppen 21-24 år. De har hämtats ur respektive databas av Anders Norman, Stockholms läns landsting, avdelningen för socialmedicin (Personlig kommunikation, 7 maj, 2002).

Beträffande forskning kring självmordsförsök finns därtill färsk forskning genomförd vid Uppsala stads gymnaieskolor, årskurs 1. Informanterna är här 16-17 år gamla. Resultat från denna forskning har förmedlats av Gunilla Olsson, Västerås läns landsting (Personlig kommunikation, 15 maj, 2002).

När det gäller jämförelsematerial för de frågor som berör respondenternas sexuella läggning är det NOVA-undersökningen som har legat närmast till hands. Flera saker talade för det; bredden på frågorna i enkäten, urvalets omfattning (antalet respondenter i åldern 16-24 som svarade var 358 – 154 tjejer och 204 killar) samt materialets aktualitet. Jämförelsematerialet från NOVA-undersökningen kommer dels från NOVA-rapporten (Hegna et al, 1999) och dels från databasutdrag gjorda av Bera Ulstein Moseng, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Oslo (Personlig kommunikation, 10 maj, 2002).

Resultat

Det personliga nätverket

För att besvara undersökningens första delsyfte, att studera homo- och bisexuellas personliga nätverk, undersöktes relationen till föräldrar och syskon – kvaliteten i relationen och hur tät kontakten är. Vidare om respondenten har goda vänner, dels där hon/han bor samt dels som nära förtroliga vänner. Typer av vänner undersöktes, homosexuella respektive heterosexuella vänner, tätheten i kontakten med de båda grupperna samt i vilken utsträckning dessa olika typer av vänner umgås ihop.

Respondenterna fick värdera sin relation till sina föräldrar och sina syskon. Två positiva och två negativa svarsalternativ fanns. Av svaren framgår att 54,8 procent värderade relationen till sina föräldrar och sina syskon som ”god” och 36,6 procent som ”förhållandevis bra” – inalles 91,4 procent uppgav sig ha en positiv relation till sina föräldrar och sina syskon. Av tabell 2 framgår hur tät kontakten är med familjen respondenterna träffar eller pratar i telefon med sin mamma i genomsnitt ett par dagar per vecka och med sin pappa mer sällan, något mindre än en gång per vecka. Kontakten med ”något syskon” är lika tät som med pappa. Väldigt liten skillnad syns vid uppdelning på kön. Som redovisats tidigare bodde 48,3 procent av de svarande samman med en eller båda av sina föräldrar och 22,2 procent bodde ensamma.

Tabell 2. Hur ofta respondenten träffar eller pratar i telefon med sin pappa/mamma/något av sina syskon. (De som inte har pappa/mamma/syskon är ej med i tabellen). Procent.

	Pappa (n = 1223)	Mamma (n = 1229)	Något syskon (n = 1193)
1. Mer sällan än varje år	6,4	1,1	2,1
2. Några gånger om året, men inte varje månad	8,2	2,1	9,2
3. Varje månad, men inte varje vecka	17,8	8,1	23,0
4. Varje vecka, men inte varje dag	32,5	33,8	33,5
5. Ungefär varje dag	35,1	54,9	32,2
Summa	100,0	100,0	100,0
M	3,82	4,39	3,84
Sd	1,18	0,81	1,04

Skillnaden mellan täthet i umgänge med pappa och täthet i umgänge med mamma är statistiskt signifikant (t (df = 1182) = -17,25, $p < ,001$).

Skillnaden mellan täthet i umgänge med pappa och täthet i umgänge med något syskon är inte statistiskt signifikant.

Skillnaden mellan täthet i umgänge med mamma och täthet i umgänge med något syskon är statistiskt signifikant (t (df = 1148) = 17,32, $p < ,001$).

För att undersöka förekomsten av goda vänner kategoriserades dessa i ”goda vänner där du bor” och ”någon som står dig nära, och som du kan prata förtoligt med (ej familjemedlem)”. Av respondenterna svarade 6,8 procent ($n = 1239$) att de inte hade några goda vänner där de bor – 6,7 procent av tjejerna ($n = 817$) och 7,1 procent av killarna ($n = 422$)⁴. Ser man på svarsalternativet ”ja, flera” (vänner) så visar det sig att procentuellt fler killar än tjejer svarade att de har flera goda vänner där de bor – 82,8 procent för killarna jämfört med 75,2 procent för tjejerna.

Tydliga skillnader framkommer om man tittar på förekomst av goda, geografiskt nära vänner och nära förtroliga vänner utifrån respondenternas sexuella läggning. I tabellerna 3 och 4

⁴ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant vid jämförelse av 3 svarsalternativ (χ^2 (df = 2) = 15,78, $p < ,001$).

redovisas dessa resultat. Om man därtill studerar svaren inom sexuell läggning *och* inom kön så finner man att hos tjejerna är skillnaderna mellan sexuella läggningar inte statistiskt signifikanta. Hos killarna (n = 435) finner vi den grupp som har den lägsta andelen en eller flera goda vänner där de bor, nämligen de som är osäkra på sin sexuella läggning⁵. 41,7 procent uppger att de inte har eller inte vet om de har några goda vänner där de bor – jämfört med 9,8 procent av samtliga respondenter.

Tabell 3. Geografiskt nära goda vänner. Procent inom självskattad sexuell läggning.

	Alla (n = 1279)	Sexuell läggning				Jag är osäker på min sexuella läggning (n = 88)
		Homosexuell (n = 514)	Homosexuell med vissa heterosexuella inslag (n = 126)	Bisexuell (n = 461)	Heterosexuell med vissa homosexuella inslag (n = 90)	
Ja, en	12,4	9,7	9,5	15,4	15,6	12,5
Ja, flera	77,8	80,9	81,0	76,4	72,2	68,2
Nej	6,6	7,0	(5,6)	5,4	(7,8)	(10,2)
Vet inte	3,2	2,4	(3,9)	2,8	(4,4)	(9,1)
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Värden inom parentes har n < 10.

Skillnaden mellan alternativen inom självskattad sexuell läggning är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 12) = 24,80, p < ,05).

7,2 procent (n = 1206) rapporterade att de inte hade några nära förtroliga vänner – 5,4 procent av tjejerna (n = 803) och 10,7 procent av killarna (n = 403)⁶. Resultatet skiljer sig från jämförelsematerialet. Bland NOVA-undersökningens 16-24-åringar hade 2 procent av tjejerna (n = ?) och 5 procent av killarna (n = ?) inga nära, förtroliga vänner. I Folkhälsoundersökningen 1993 hade bland 21-24-åringarna 2,4 procent av tjejerna (n = 382) och 2,8 procent av killarna (n = 284) inga nära, förtroliga vänner. Med andra ord; i förhållande till jämförelsematerialet ur normalpopulationen hade i urvalet dubbelt så många tjejer och nästan fyra gånger så många killar inga nära, förtroliga vänner. Om vi återgår till aktuell studie och tittar på svarsalternativet ”Ja, flera” (vänner) så är här förhållandet omvänt än när det gällde de geografiskt nära vännerna. En större andel killar än tjejer rapporterade flera goda vänner där de bor. Men en större andel tjejer än killar rapporterar flera nära, förtroliga vänner – 66,0 procent av tjejerna och 59,3 procent av killarna.

Tabell 4. Nära, förtroliga vänner(ej eventuella familjemedlemmar). Procent inom självskattad sexuell läggning.

	Alla (n = 1274)	Sexuell läggning				Jag är osäker på min sexuella läggning (n = 88)
		Homosexuell (n = 511)	Homosexuell med vissa heterosexuella inslag (n = 125)	Bisexuell (n = 461)	Heterosexuell med vissa homosexuella inslag (n = 89)	
Ja, en	24,2	22,9	22,4	24,1	31,5	27,3
Ja, flera	63,7	67,5	63,2	66,2	51,7	42,0
Nej, ingen	6,7	5,7	8,8	5,4	11,2	12,5
Vet inte	5,4	3,9	(5,6)	4,3	(5,6)	18,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Värden inom parentes har n < 10.

Skillnaden mellan sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 12) = 52,76, p < ,001).

⁵ Skillnaden mellan alternativen inom självskattad sexuell läggning för killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 12) = 23,88, p < ,05).

⁶ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant vid jämförelse av 3 svarsalternativ (χ^2 (df = 2) = 11,95, p < ,01).

Vidare undersöktes i vilken utsträckning vännerna var homosexuella eller heterosexuella. Denna variabel på sammansättning av vännerna jämfördes mellan könen samt mellan de yngre och de äldre inom båda könen. En jämförelse har också gjorts med de norska siffrorna. Dessa resultat redovisas i tabell 5. Tabellen visar att andelen som har mest homosexuella vänner är markant mindre i denna undersökning än i NOVA-undersökningen. Detta gäller både tjejerna och killarna. Det kan här röra sig om en skillnad i urval. I NOVA-rapporten är det gjort en analys av svarsresultatet på denna fråga. Man fann då en väldigt liten skillnad mellan de som var anslutna till LLH (Norges motsvarighet till RFSL) och de som inte var det. 37 procent av kvinnorna som var medlemmar av LLH uppgav att de hade flest lesbiska/homosexuella vänner, mot 32 procent i hela gruppen kvinnor (Hegna et. al, 1998). (Viktigt att minnas är att gruppen ”alla kvinnor” i NOVA-undersökningen innehåller alla åldrar). I denna undersökning är skillnaden större mellan de som är RFSL-anslutna och hela gruppen. Av de RFSL-anslutna tjejerna är det 17,1 procent som har mest homosexuella vänner mot 9,5 procent av alla tjejer⁷. Av de RFSL-anslutna killarna är det 24,5 procent som har mest homosexuella vänner mot 14,1 procent av alla killar⁸.

Tabell 5. Typ av vänskapsnätverk. Procent inom åldersgrupp och kön samt jämförelse med NOVA-undersökningen.

	Tjejer				Killar			
	Alla (n = 839)	16-19 år (n = 431)	20-24 år (n = 408)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 150)	Alla (n = 433)	16-19 år (n = 202)	20-24 år (n = 231)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 194)
Mest homosexuella vänner	9,5	4,4	15,0	25	14,1	6,4	20,7	26
Mest heterosexuella vänner	60,7	67,1	53,9	41	55,2	69,3	42,9	45
Lika många av vardera	29,8	28,5	31,1	34	30,7	24,3	36,4	29
Summa	100,0	100,0	100,0	100	100,0	100,0	100,0	100

Skillnaden mellan alla tjejer och alla killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 6,87, $p < ,05$).

Skillnaden inom gruppen tjejer mellan åldersgrupper är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 30,86, $p < ,001$).

Skillnaden inom gruppen killar mellan åldersgrupper är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 34,54, $p < ,001$).

En annan aspekt av vikt är hur ofta personen umgås med sina heterosexuella respektive homosexuella vänner. Resultatet redovisas i tabell 6. När det gäller de heterosexuella vännerna - sammanför man de två första svarsalternativen till ”åtminstone en gång i veckan” så upptäcker man att 82,0 procent av respondenterna umgås med sina heterosexuella vänner åtminstone en gång i veckan.

⁷ Skillnaden inom gruppen tjejer mellan de som är anslutna till RFSL och de som inte är det är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 61,50, $p < ,001$).

⁸ Skillnaden inom gruppen tjejer mellan de som är anslutna till RFSL och de som inte är det är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 73,44, $p < ,001$).

Tabell 6. Umgänge med heterosexuella respektive homosexuella vänner. Procent.

	Heterosexuella vänner (n = 1276)	Homosexuella vänner (n = 1270)
1. Mer sällan än varje år	(0,6)	1,6
2. Några gånger om året, men inte varje månad	3,4	9,2
3. Varje månad, men inte varje vecka	12,9	18,0
4. Varje vecka, men inte varje dag	40,3	35,4
5. Ungefär varje dag	41,7	17,5
Jag har inga sådana vänner	1,1	18,3
Summa	100,0	100,0
M	4,18	3,71
Sd	,85	,99

Värdet inom parentes har $n < 10$.

Skillnaden mellan täthet i umgänge med heterosexuella vänner och täthet i umgänge med homosexuella vänner är statistiskt signifikant (t ($df = 1022$) = 12,36, $p < ,001$).

Ser vi på samma resultat utifrån sexuell läggning⁹ kan vi konstatera att 75,4 procent av de homosexuella ungdomarna umgås med sina heterosexuella vänner åtminstone en gång i veckan, jämfört med c:a 83-91 procent av de med annan sexuell läggning. Ser vi sedan på resultatet utifrån sexuell läggning och uppdelat på tjejer och killar blir skillnaderna utifrån sexuell läggning inte statistiskt signifikanta i gruppen killar. Men hos tjejerna¹⁰ kan vi se att endast 70,2 procent av de med homosexuell läggning umgås åtminstone en gång i veckan med sina heterosexuella vänner.

Studerar man resultatet beträffande umgänget med de homosexuella vännerna framkommer det att 52,9 procent av samtliga umgås med dessa ”åtminstone en gång i veckan”. Ser man på resultaten utifrån sexuell läggning och uppdelat på kön - här är skillnaderna utifrån sexuell läggning signifikanta i båda grupperna¹¹ - framkommer det att 70,6 procent av de homosexuella killarna umgås åtminstone en gång i veckan med sina homosexuella vänner men endast 58,6 procent av de homosexuella tjejerna.

De största skillnaderna mellan kön i denna analys syns på svarsalternativet ”Jag har inga homosexuella vänner”. Av de killar som har läggningen heterosexuell med vissa homosexuella inslag uppger 65,0 procent och bland de killar som är osäkra på sin läggning uppger 70,8 procent att de inte har några homosexuella vänner. Motsvarande siffror bland tjejerna är 18,6 procent och 32,8 procent.

Analyserar man resultatet utifrån åldersgrupperna 16-19 och 20-24 år visar det sig att i gruppen killar är skillnaden mellan de yngre och de äldre i hur ofta de umgås med sina homosexuella vänner inte statistiskt signifikant. Det är den dock hos tjejerna¹². Skillnaden mellan de yngre och de äldre tjejerna märks framförallt vid det första svarsalternativet, ”Ungefär varje dag”. Av de 16-19-åriga tjejerna är 21,9 procent tillsammans med sina homosexuella vänner ungefär varje dag. Av de 20-24-åriga tjejerna är 12,5 procent tillsammans med sina homosexuella vänner ungefär varje dag. Samtidigt uppger 20,8 procent av de 16-19-åriga tjejerna att de inte har några homosexuella vänner, jämfört med 13,0

⁹ Skillnaden mellan sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 20$) = 42,31, $p < ,01$).

¹⁰ Skillnaden mellan sexuella läggningar i gruppen tjejer är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 20$) = 51,28, $p < ,001$).

¹¹ Skillnaden mellan sexuella läggningar i grupperna tjejer och är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 20$) = 55,74, $p < ,001$) och (χ^2 ($df = 20$) = 89,12, $p < ,001$).

¹² Skillnaden mellan åldersgrupper i gruppen tjejer är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 5$) = 33,83, $p < ,001$).

procent av 20-24-åringarna. Med andra ord: av de yngre tjejerna är det färre som har homosexuella vänner men de som har sådana umgås intensivare med dem än de äldre tjejerna.

I tabell 7 skildras i vilken utsträckning respondenterna skiljer sina hetero- och sina homosexuella vänner åt. Drygt en tredjedel av alla respondenter sammanför aldrig eller nästan aldrig sina heterosexuella och sina homosexuella vänner. Tydligt är att killarna är mindre benägna att umgås med sina homosexuella och heterosexuella vänner tillsammans.

Tabell 7. Umgänge med heterosexuella och homosexuella vänner tillsammans. Procent.

	Alla (n = 1225)	Tjejer		Killar	
		Aktuell studie 2001 (n = 802)	NOVA-undersökningen 1998 (n = ?)	Aktuell studie 2001 (n = 423)	NOVA-undersökningen 1998 (n = ?)
Ja, ofta	21,8	24,8	24	16,1	19
Ja, ibland	42,4	43,9	52	39,7	45
Nej, aldrig eller så gott som aldrig	35,8	31,3	25	44,2	36
Summa	100,0	100,0	101	100,0	100

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 23,75, p < ,001).

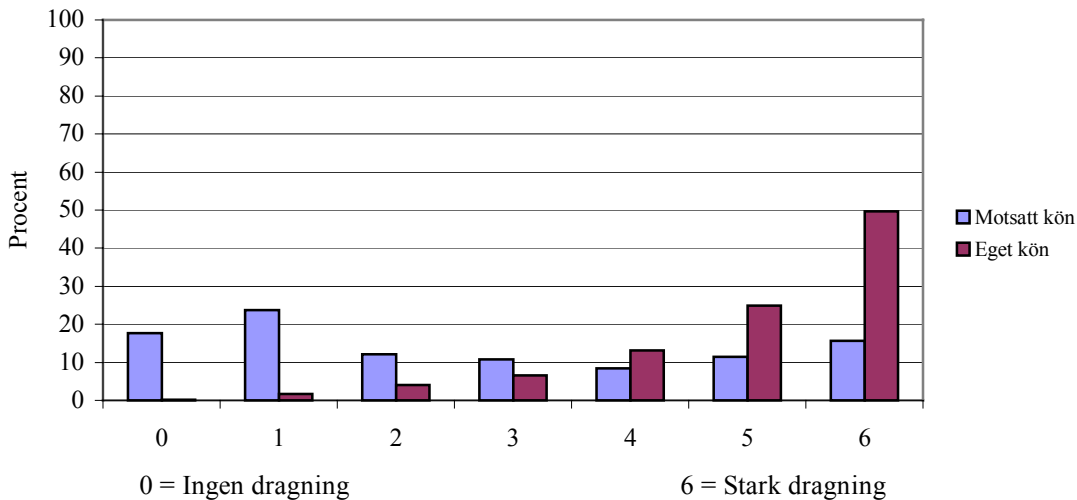
Sexualitet och kärleksliv

För att besvara undersökningens andra delsyfte, att studera sexualitet och kärleksliv gjordes först en undersökning av respondenternas sexuella och känslomässiga dragning, både till personer av det motsatta könet och till personer av det egna könet. Erfarenheter av sexuellt umgänge med båda könen undersöktes samt ålder för sexualdebut, dels med tjejer/kvinnor och dels med killar/män. Därtill gjordes en kartläggning av önskningar i sexuallivet. Andelen som var i en relation undersöktes samt till vilket kön relationen var.

I figur 1 redovisas respondenternas känslomässiga och/eller sexuella dragning till personer av det motsatta könet och till personer av sitt eget kön. Till personer av det motsatta könet uppger 46,6 procent av respondenterna en genomsnittlig och starkare (skattning 3-6) dragning. Denna tendens är tydligast hos tjejerna¹³ och allra tydligast hos de unga tjejerna¹⁴ – 56,3 procent av de 16-19-åriga tjejerna känner en genomsnittlig och starkare (skattning 3-6) dragning till personer av det motsatta könet.

¹³ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 6) = 119,00, p < ,001).

¹⁴ Skillnaden mellan yngre och äldre tjejer är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 6) = 40,44, p < ,001).

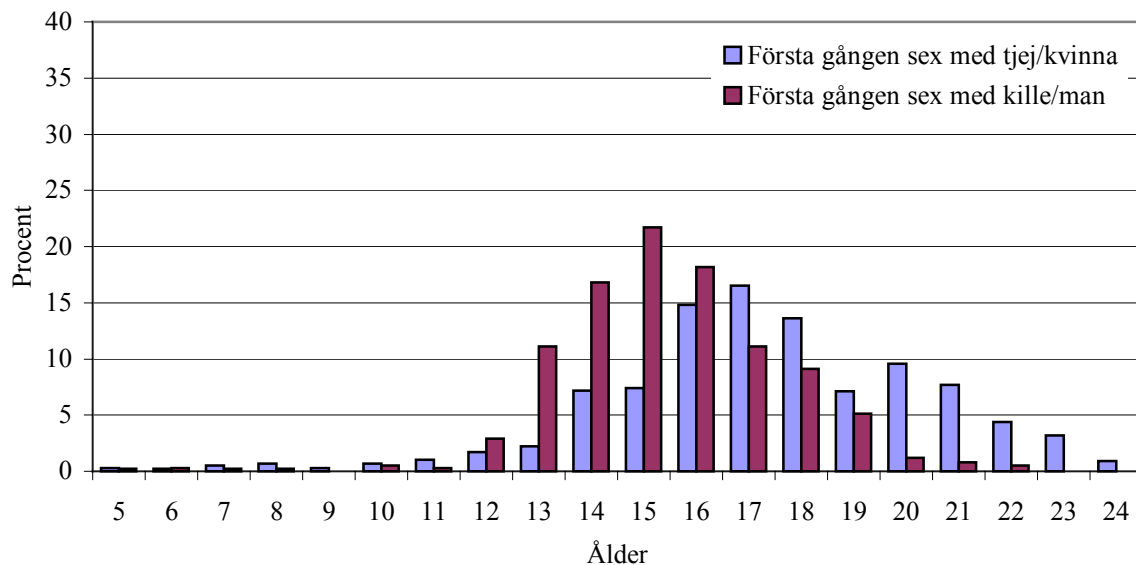
Figur 1. Känslomässig och/eller sexuell dragning till personer av motsatt och eget kön.

Dragning till det motsatta könet, $n = 1276$, $M = 2,66$. Dragning till det egna könet, $n = 1277$, $M = 5,04$.

Skillnaden mellan dragning till det motsatta könet och dragning till det egna könet är statistiskt signifikant ($t(df = 1272) = -28,32$, $p < ,001$).

Hur vanligt är det sexuella umgänget med personer av motsatt kön respektive av samma kön? Andelen som någon gång haft sexuellt umgänge med en person av motsatt kön var för tjejerna 74,4 procent och för killarna 48,6 procent. Andelen som någon gång haft sexuellt umgänge med en person av samma kön var för tjejerna 70,5 procent och för killarna 85,4 procent. Andelen som under senaste månaden haft sexuellt umgänge med en person av samma kön var för tjejerna 39,4 procent och för killarna 61,5 procent.

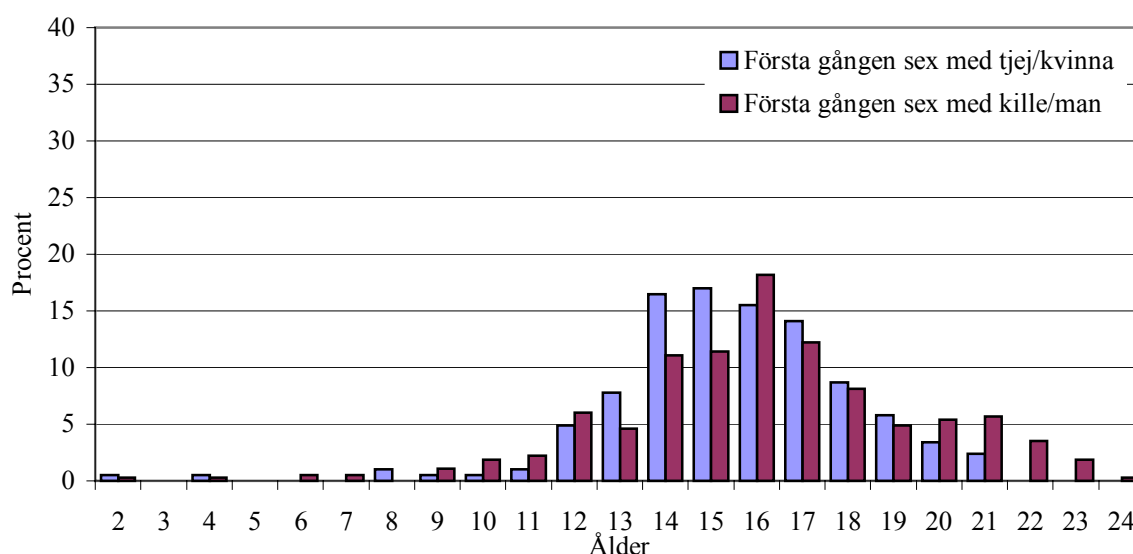
I figurerna 2-3 redovisas ålder för sexuell debut med kvinna och med man. Hos killarna syns i svaren en tydlig nivåskillnad från 14 års ålder. Hos tjejerna är denna inte lika framträdande. Vid en jämförelse mellan könen visar det sig att andelen som har gjort sin sexuella debut före 14 års ålder är för tjejerna vid sex med tjej/kvinna 7,6 procent, med kille/man 15,6 procent, för killarna med tjej/kvinna 16,5 procent och med kille/man 17,3 procent.

Figur 2. Tjejer, första gången sex med tjej/kvinna respektive kille/man.

Första gången sex med tjej/kvinna, $n = 594$, $M = 17,31$. Första gången sex med kille/man, $n = 649$, $M = 15,34$.

Skillnaden mellan med tjej/kvinna och med kille/man är statistiskt signifikant ($t(df = 472) = 14,13$, $p < ,001$).

Figur 3. Killar, första gången sex med tjej/kvinna respektive kille/man

Första gången sex med tjej/kvinna, $n = 206$, $M = 15,48$. Första gången sex med kille/man, $n = 369$, $M = 16,05$.

Skillnaden mellan med tjej/kvinna och med kille/man är statistiskt signifikant (t ($df = 176$) = $-2,43$, $p < ,05$).

I tabell 8 redovisas andelarna av respondenterna som var i en enkönad respektive tvåkönad relation samt de som inte var i en fast relation. Det framkommer att det är drygt 3 gånger fler tjejer än killar som uppgav sig vara i en heterosexuell relation. 62,2 procent av killarna och 51,7 procent av tjejerna uppgav att de inte var i en fast relation.

Tabell 8. Andel som nu är/inte är i en fast relation. Procent.

	Alla ($n = 1252$)	Tjejer ($n = 823$)	Killar ($n = 429$)
I fast relation till person av motsatt kön	18,5	24,2	7,5
I fast relation till person av eget kön	24,0	22,2	27,3
I fast relation till personer av båda könen	2,3	1,9	3,0
Ej i fast relation	55,2	51,7	62,2
Summa	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 3$) = $52,88$, $p < ,001$).

I tabell 9 redovisas önskningsar när det gäller respondenternas sexualliv uppdelat på tjejer och killar och, inom grupperna, på de som är i enkönade och de som är i tvåkönade relationer samt de som ej är i en relation. Bland annat framkommer att av de som är i en homosexuell relation är 46,4 procent av tjejerna och 41,4 procent av killarna nöjda med sitt sexliv och vill inte ändra på något.

Tabell 9. "Om det var något som du kunde ha ändrat på när det gäller ditt sexualliv, vad skulle du då ändra på?". Procent.

	Tjejer				Killar				df	Skillnad (χ^2) ¹
	Alla (n = 800)	I relation till kvinna (n = 179)	I relation till man (n = 198)	Ej i relation (n = 423)	Alla (n = 413)	I relation till kvinna (n = 32)	I relation till man (n = 116)	Ej i relation (n = 265)		
Önskar...										
... mer ömhet och kärlek	47,7	16,8	37,9	65,2	51,5	21,9	27,6	65,7	5	189,08 ***
... mig en fast partner	40,3	5,6	10,1	67,8	55,0	25,0	16,4	76,6	5	449,34 ***
... sex oftare	36,6	25,1	33,3	43,3	42,0	50,0	23,3	50,6	5	49,00 ***
... jag hade mer sexuell lust	20,3	11,7	34,8	17,3	10,4	(9,4)	12,1	9,4	5	62,60 ***
... mer varierat sex	19,2	15,1	28,8	16,5	18,2	50,0	24,1	12,1	5	46,06 ***
... jag hade större sexuell förmåga	14,4	11,2	17,2	14,9	12,0	(18,8)	10,3	12,5	5	5,56
... mig flera partner	6,1	(2,2)	14,1	3,8	9,0	34,4	(6,0)	6,8	5	66,15 ***
... säkrare sex	5,0	-	5,1	7,3	7,6	(3,1)	(6,9)	8,3	5	16,34 **
... sex mer sällan	(0,6)	(0,6)	-	(0,9)	(1,8)	-	(5,2)	(0,8)	5	21,65 **
Vill inte ändra på något	18,0	46,4	15,7	7,8	16,6	(12,5)	41,4	5,3	5	204,56 ***

** p < ,01, *** p < ,001

Värden inom parentes har n < 10.

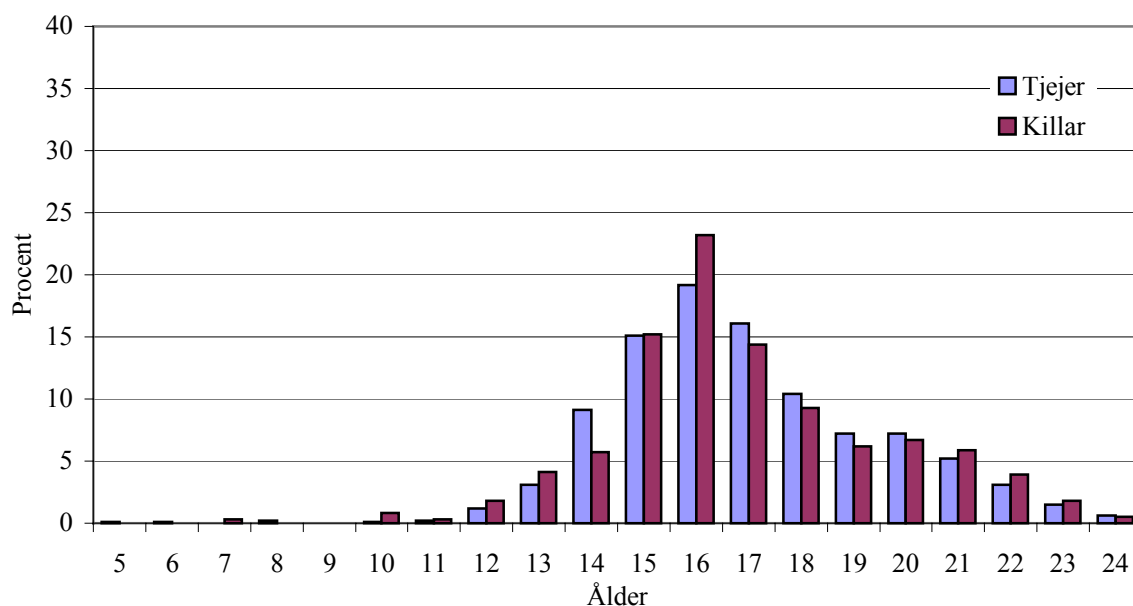
De tjejer och killar som har relation till personer av båda könen är ej med i tabellen.

¹Signifikansprövningen är utförd på de sex kolumnerna för relation/icke relation. Skillnaden mellan tjejer och killar är inte signifikansprövad.

Öppenhet

För att besvara undersökningens tredje delsyfte, att studera respondenternas öppenhet med den egna läggningen i möten med andra människor, kartlades ålder då respondenterna första gången pratade med någon om sin läggning samt vem de då pratade med. Det undersöktes hur den närmsta familjen samt personer i respondenternas vardag reagerade när de fick reda på deras läggning och hur samma personer förhåller sig idag. Vidare undersöktes i vilken utsträckning dessa personer inte känner till respondenternas läggning. Kontakten med andra homosexuella undersöktes, dels genom att titta på chattande på lesbisk sajt eller gay-sajt; hur stor andel chattar, hur gammal var respondentern första gången och hur ofta chattar hon/han? Dels genom att titta på ålder första gången respondenten var i en homosexuell miljö samt i vilken utsträckning chattandet föregick kontakten med den homosexuella miljön och vice versa. De som inte pratat med någon om sin läggning samt de som aldrig varit i en homosexuell miljö studerades speciellt.

I figur 4 presenteras ålder första gången respondenterna pratade med någon om sin sexuella läggning. Genomsnittsåldern då respondenterna första gången pratade med någon om sin läggning var i princip helt lika mellan tjejer och killar – 16 år och 11 månader. Medeltalen 16,93 och 16,94 är intressanta i jämförelse med de norska resultaten. I NOVA-rapporten presenteras inga medeltal för gruppen 16-24-åringar men utifrån medeltalen i de äldre grupperna konstaterar man att komma-ut-åldern sjunkit kraftigt de senaste 30 åren. De som föddes runt 2:a världskriget var närmare 30 år innan de berättade för någon om sin sexuella läggning. De som föddes mellan 1965 och 1974 pratade med någon när de var runt 20 år gamla. Respondenterna i föreliggande studie är födda 1977-1985.

Figur 4. Ålder då du första gången pratade med någon om din läggning.

Tjejer n = 806, M = 16,93 år. Killar n = 388, M = 16,94 år.

Skillnaden mellan tjejer och killar är inte statistiskt signifikant.

Vem valde respondenterna att först prata med om sin sexuella läggning? Resultatet redovisas i tabell 10. Både tjejer och killar anförtrorde sig helst till en god tjejkompis – 62,7 procent av tjejerna och 47,5 procent av killarna. 77,4 procent av tjejerna och 72,2 procent av killarna anförtrorde sig helst till en god kompis.

Tabell 10. Andel som först pratade om sin sexuella läggning med olika familjemedlemmar, vänner och andra. Procent.

	Alla (n = 1193)	Tjejer (n = 808)	Killar (n = 385)
Mamma	6,0	5,0	8,1
Pappa	0,9	1,2	(0,3)
Syster	3,9	4,0	3,6
Bror	1,3	1,4	(1,0)
God tjejkompis	57,8	62,7	47,5
God killkompis	17,9	14,7	24,7
Annan person	12,2	11,0	14,8
Summa	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 6) = 35,09, $p < ,001$).

Värden inom parentes har $n < 10$.

I tabell 11 redovisas hur respondenternas familj, vänner och bekanta reagerade när de fick veta att hon/han var lesbisk, bög eller bisexuell. Av samtliga i tabellen reagerade de flesta mer negativt när de fick reda på killarnas läggning än när de fick reda på tjejernas. De som överlag reagerade minst positivt när de fick veta om respondenternas läggning var föräldrarna. Mammorna var till 64,5 procent positiva när en dotter kom ut och 60,5 procent positiva när en son kom ut. Papporna var till hela 72,6 procent positiva när en dotter kom ut men endast till 54,6 procent positiva när en son kom ut. Skillnaden i mödrarnas reaktioner beträffande döttrarna och sönerna är dock icke-signifikant. Den enda signifikanta skillnaden är mellan fädernas reaktioner på sina döttrar och på sina söner. Syskon och heterosexuella vänner,

lärare/arbetsgivare samt skolkamrater/arbetskamrater reagerade över lag positivt när de fick veta om respondentens läggning, från 83,6 procent till 97,7 procent.

Tabell 11. Andel av närmaste familj, vänner och bekanta som reagerade positivt när de fick veta att respondenten var homosexuell/bisexuell.

	n	Alla	Tjejer	Killar	df	Skillnad (χ^2)
Mor	707	63,1	64,5	60,5	1	1,11
Far	543	66,1	72,6	54,6	1	18,18 ***
Syster	465	90,8	92,4	87,4	1	2,96
Bror	364	87,1	88,7	83,6	1	1,82
Ytterligare syskon...	201	89,1	88,2	90,8	1	,29
Ytterligare syskon...	92	87,0	85,7	89,7	1	,27
Heterosexuella vänner	1032	97,7	97,7	97,6	1	,01
Lärare/arbetsgivare	343	91,0	89,2	93,5	1	1,87
Skolkamrater/arbetskamrater	726	94,4	95,3	92,5	1	2,40

*** $p < ,001$

Tabellen inkluderar bara dem som har mor, far, syster osv.

I tabell 12 redovisas hur samma personer förhöll sig till respondenterna som lesbiska, bögar eller bisexuella när data samlades in. När man ser på hur föräldrarna förhöll sig till sina barn framkommer att mammorna nu var mer positiva till sonen än till dottern, de förhöll sig till 86,7 procent positiva till sonen och till 83,4 procent positiva till dottern. Papporna förhöll sig exakt lika positiva till dottern som mammorna till sönerna – 86,7 procent. Fäderna hade blivit positivare till sonen men nästan var fjärde pappa förhöll sig negativ till sin son utifrån hans sexuella läggning. De högsta siffrorna i tabell 11, och i ännu större utsträckning i tabell 12, tillhör de vänner som respondenterna i stor utsträckning kunnat välja själv. Hela 99 procent av de heterosexuella vännerna och 98,5 procent av skolkamraterna och arbetskamraterna förhöll sig positiva till respondenterna utifrån deras sexuella läggning.

Tabell 12. Andel av närmaste familj, vänner och bekanta som förhåller sig positiv till respondenten som homosexuell/bisexuell.

	n	Alla	Tjejer	Killar	df	Skillnad (χ^2)
Mor	666	84,5	83,4	86,7	1	1,28
Far	519	83,4	86,7	77,5	1	7,34 **
Syster	455	95,6	95,8	95,2	1	,07
Bror	363	92,3	92,5	91,8	1	,05
Ytterligare syskon...	194	95,4	94,8	96,6	1	,30
Ytterligare syskon...	89	92,1	93,2	90,0	1	,28
Heterosexuella vänner	982	99,0	99,1	98,7	1	,27
Lärare/arbetsgivare	324	97,2	95,8	99,3	1	3,56
Skolkamrater/arbetskamrater	678	98,5	98,9	97,9	1	1,10

** $p < ,01$

Tabellen inkluderar bara dem som har mor, far, syster osv.

Vidare undersöktes hur öppen respondenten är med sin läggning i kontakt med hälso- och sjukvård och hur hon/han i så fall blivit bemött. 30,3 procent av tjejerna ($n = 768$) och 35,5 procent av killarna ($n = 397$)¹⁵ berättade ”alltid eller nästan alltid” eller ”ibland” om sin läggning i kontakten med hälso- och sjukvårdspersonal. Av de som berättat om sin läggning ($n = 487$) hade 87,4 procent positiva erfarenheter. Skillnaden mellan könen när det gäller bemötandet är inte statistiskt signifikant.

¹⁵ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 ($df = 2$) = 8,85, $p < ,05$).

När det gäller öppenhet finns det alltid en grad av denna. Vissa personer är "helt" öppna (i den mån det är genomförbart), många är selektivt öppna och vissa är helt dolda med sin läggning. I tabell 13 redovisas andelen av närmaste familj och personer i respondenternas vardag som inte känner till respondenternas sexuella läggning. De tal som presenteras i NOVA-rapporten redovisas också i tabellen. 31,6 procent av respondenterna uppger att mamma inte vet, 43,3 procent att pappa inte vet.

Tabell 13. Andel av närmaste familj och personer i respondenternas vardag som inte känner till respondentens sexuella läggning. Procent.

	n	Alla	Tjejer		Killar		Aktuell studie	
			Aktuell studie 2001	NOVA-undersökningen 1998	Aktuell studie 2001	NOVA-undersökningen 1998	df	Skillnad (χ^2)
Mor	1034	31,6	32,4	13	30,1	18	1	,55
Far	957	43,3	44,1	25	41,7	27	1	,54
Syster	677	31,3	27,8	19	37,6	28	1	6,92 **
Bror	648	43,8	41,5	29	48,2	31	1	2,68
Ytterligare syskon...	415	51,6	49,6		55,2		1	1,16
Ytterligare syskon...	233	60,5	59,4		62,8		1	,26
Heterosexuella vänner	1127	8,4	5,9		13,2		1	17,58 ***
Lärare/arbetsgivare	854	59,8	63,8		52,1		1	11,02 **
Skolkamrater/arbetskamrater	993	26,9	26,6		27,4		1	,06

** p < ,01, *** p < ,001.

Tabellen inkluderar bara dem som har mor, far, syster osv.

I materialet finns 77 personer (6,1 procent av 1270) som inte pratat med någon om sin sexuella läggning. Vilka är dessa? 98,7 procent av dem (76 av 77) har svarat på enkäten via nätet. En viss överrepresentation finns bland de yngre: 51,9 procent av dem (40 av 77) är i åldrarna 16-18 år. Dessa åldrar utgör samtidigt endast 40,5 procent av samtliga respondenter. Andra variabler som har gett utslag presenteras i tabell 14. Av dessa 77 personer bor ungefär dubbelt så många i landsbygdskommuner, glesbygdskommuner och övriga större och mindre kommuner än i storstad (med förort), större stad, medelstor stad och industrikommun. Det är ungefär 3 gånger så många killar som tjejer. Nästan 3 gånger så många av dessa är inte tillfreds med sin sexuella läggning. En stor del av dem uppger att de är heterosexuella med vissa homosexuella inslag eller osäkra på sin läggning.

Tabell 14. Jag har aldrig pratat med någon om min sexuella läggning. Procent inom olika kategorier.

	Sexuell läggning					Kommuntyp		Kön		Tillfreds med lägn. ^c	
	Homo- sexuell	Homo- sexuell med vissa hete- rosexuella inslag	Bi- sexuell	Hetero- sexuell med vissa homo- sexuella inslag	Jag är osäker på min läggning	1-5 ¹	6-9 ¹	Tjejer	Killar	Tillfreds med läggning	Ej tillfreds med läggning
(n =	510	125	457	89	87	1141	125	838	432	641	628)
Jag har aldrig pratad med någon om min sexuella läggning	2,9	(4,0)	3,7	23,6	21,8	5,5	11,2	3,6	10,9	3,3	8,9

Värdet inom parentes har $n < 10$.

Skillnaden mellan olika sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 4) = 99,97, $p < ,001$).

Skillnaden mellan kommuntyper 1-5 och 6-9 är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 6,36, $p < ,05$).

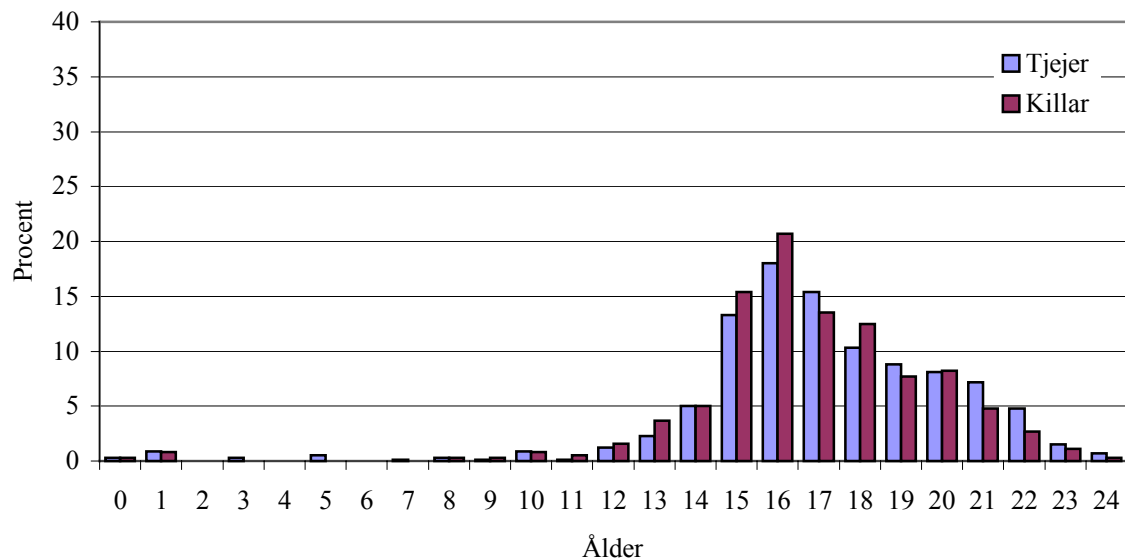
Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 26,67, $p < ,001$).

Skillnaden mellan tillfreds med läggning och ej tillfreds med läggning är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 17,71, $p < ,001$).

¹Kommuntyper: 1 – Storstad, 2 – Förortskommun, 3 – Större stad, 4 – Medelstor stad, 5 – Industrikommun, 6 – Landsbygdskommun, 7 – Glesbygdskommun, 8 – Övrig stor kommun och 9 – Övrig liten kommun. (Se även bilaga 2).

² De som svarat med samma läggning på frågorna om självskattad läggning och önskad läggning har kategoriserats som tillfreds med sin läggning, övriga som ej tillfreds med sin läggning.

Att söka kontakt med andra homo- och bisexuella kan ske genom att man söker sig till en homosexuell miljö. I figur 5 redovisas tjejernas och killarnas ålder första gången de fick kontakt med en homosexuell miljö. Räknar man om medelåldern, som är beräknad med decimaler, till år och månader så blir den för killarna 16 år och 9 månader och för tjejerna 17 år jämnt.

Figur 5. Ålder första gången kontakt med homosexuell miljö. Procent.

Tjejer, $n = 754$, $M = 17,02$. Killar, $n = 377$, $M = 16,73$.

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (t (df = 1129) = 1,38, $p < ,001$).

9,2 procent av respondenterna (115 av 1246) uppger att de aldrig varit i kontakt med en homosexuell miljö. Precis som när det gäller de som inte pratat med någon om sin sexuella läggning så finns här en överrepresentation av yngre: 48,7 procent (56 av 115) är i åldrarna 16-18 år. Andelen respondenter i åldrarna 16-18 år är som tidigare nämnts 40,5 procent. En analys av de respondenter som inte varit i kontakt med en homosexuell miljö redovisas i tabell

15. Lagg märke till att skillnaden mellan kommuntyper och mellan kön är liten och inte statistiskt signifikant. Lagg också märke till att bland de som inte är tillfreds med sin läggning är det en dubbelt så stor andel som inte varit i kontakt med en homosexuell miljö än bland de som är tillfreds med sin läggning.

Tabell 15. Jag har aldrig varit i kontakt med en homosexuell miljö. Procent inom olika kategorier.

	Sexuell läggning					Kommuntyp		Kön		Tillfreds med lägn. ²	
	Homo- sexuell	Homo- sexuell med vissa hete- rosexuella inslag	Bi- sexuell	Hetero- sexuell med vissa homo- sexuella inslag	Jag är osäker på min läggning	1-5 ¹	6-9 ¹	Tjejer	Killar	Tillfreds med läggning	Ej tillfreds med läggning
(n =	502	125	449	88	81	1123	119	823	423	630	616)
Jag har aldrig varit i kontakt med en homo- sexuell miljö	5,2	8,8	10,2	21,6	16,0	9,1	10,9	8,4	10,9	5,9	12,7

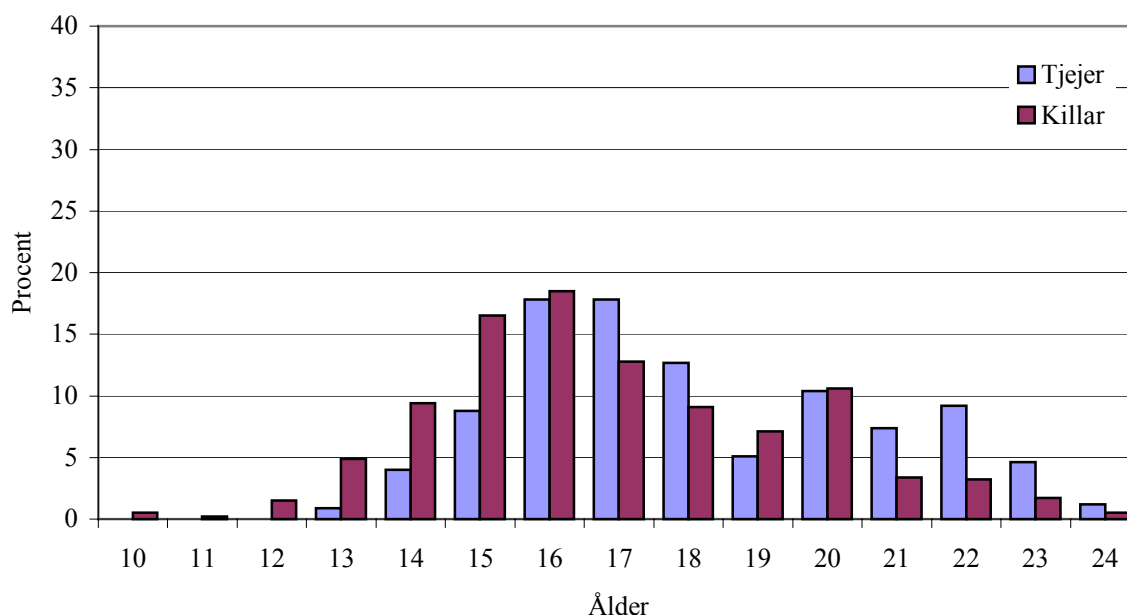
Skillnaden mellan olika sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 4) = 30,94, p < ,001).

Skillnaden mellan tillfreds med läggning och ej tillfreds med läggning är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 17,14, p < ,001).

¹Kommuntyper: 1 – Storstad, 2 – Förortskommun, 3 – Större stad, 4 – Medelstor stad, 5 – Industrikommun, 6 – Landsbygdskommun, 7 – Glesbygdskommun, 8 – Övrig stor kommun och 9 – Övrig liten kommun. (Se även bilaga 2).

² De som svarat med samma läggning på frågorna om självskattad läggning och önskad läggning har kategoriserats som tillfreds med sin läggning, övriga som ej tillfreds med sin läggning.

Att söka kontakt med andra homo- och bisexuella kan ske på olika sätt. En relativt ny möjlighet är de lesbiska sajter och gay-sajter som finns på nätet. 93,8 procent av respondenterna (1195 av 1274) uppger att de någon gång chattat på någon lesbisk sajt eller gay-sajt. Siffran är sannolikt högre än i populationen eftersom flertalet av respondenterna kontaktades just via lesbisk sajt och gay-sajt. I figur 6 redovisas tjejernas och killarnas ålder första gången de chattade på en sådan sajt. Räknet i år och månader var killarna första gången de chattade 16 år och 10 månader och tjejerna 18 år och 2 månader. Skillnaden mellan könen är här markant större än när det gällde första gången respondenterna fick kontakt med en homosexuell miljö.

Figur 6. Ålder första gången chat på lesbisk sajt eller gay-sajt.

Tjejer, n = 780, M = 18,15. Killar, n = 406, M = 16,87.

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (t (df = 1184) = 8,04, $p < ,001$).

I tabell 16 görs en jämförelse mellan tjejer och killar i hur ofta de chattar på lesbisk sajt/gay-sajt – skillnaden framkommer när man jämför de som chattar ofta, minst en gång i veckan. Som framkommer i tabellen så är det fler killar än tjejer som är inne och chattar nästan varje dag.

Tabell 16. Chatbeteende hos de som chattar minst en gång i veckan på lesbisk sajt eller gay-sajt. Procent.

	Alla (n = 912)	Tjejer (n = 586)	Killar (n = 326)
Ungefär varje dag	55,3	52,7	59,8
Varje vecka, men inte varje dag	44,7	47,3	40,2
Summa	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 4,25, $p < ,05$).

Vilka är det som inte chattat på lesbisk sajt eller gay-sajt? En analys ger ingen statistiskt signifikant skillnad mellan könen, mellan typ av bostadskommun eller mellan de som är tillfreds och de som inte är tillfreds med sin sexuella läggning. Men en sådan skillnad uppkommer om man analyserar dessa 79 personer utifrån sexuell läggning. I gruppen ”heterosexuell med vissa homosexuella inslag” uppger 14,4 procent att de aldrig chattat på lesbisk sajt eller gay-sajt. I gruppen ”jag är osäker på min läggning” är motsvarande siffra 13,6 procent. Inom övriga alternativ av sexuell läggning (utöver ”jag är osäker på min läggning”) har 3,9 procent till 5,9 procent svarat att de aldrig chattat på lesbisk sajt eller gay-sajt¹⁶.

Att ”träffa” andra homo- och bisexuella på nätet är en möjlighet som inte har funnits i så många år. Hur har det påverkat den unge homo- och bisexuelles kontaktmönster? Hur stor

¹⁶ Skillnaden mellan olika sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 4) = 23,68, $p < ,001$).

andel av respondenterna började chatta på en lesbisk sajt eller gay-sajt innan de första gången kom i kontakt med en homosexuell miljö och vice versa? Resultatet redovisas i tabell 17 och går att i viss mån stämma av med medelåldrarna för de båda händelserna. Tjejerna var i genomsnitt 17 år när de kom i kontakt med en homosexuell miljö. 14 månader senare chattade de första gången på en lesbisk sajt. Killarna var i genomsnitt 16 år och 9 månader då de första gången fick kontakt med en homosexuell miljö. En månad senare var de första gången ute på en gay-sajt och chattade.

Tabell 17. Andel som var yngre, samma ålder respektive äldre när de första gången chattade på lesbisk sajt eller gay-sajt än när de första gången kom i kontakt med en homosexuell miljö.

	Alla (n = 1060)	Tjejer (n = 704)	Killar (n = 356)
Yngre	20,8	15,2	31,7
Samma ålder	39,2	36,9	43,5
Äldre	40,0	47,9	24,7
Summa	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 65,42, p < ,001).

Diskriminering, våld och hot om våld

För att besvara undersökningens fjärde delsyfte, att studera utsatthet för diskriminering, våld och hot om våld undersöktes diskriminering i skola/på arbetsplats på grund av sin sexuella läggning. Utsatthet för våld eller hot om våld de senaste 12 månaderna undersöktes, relation till den som utövade våldet eller hotet/hoten samt var vålds- och hotepisoderna inträffade. Vidare undersöktes hur stor andel av respondenterna som före de senaste 12 månaderna utsatts för våld eller hot om våld som hade samband med deras sexuella läggning samt i vilken utsträckning de bär på oro för att bli utsatt för våld eller hot om våld.

I tabell 18 visas upplevd diskriminering i skola/på arbetsplats på grund av sexuell läggning. Killarna rapporterade åtminstone dubbelt så hög diskriminering på skola och jobb som tjejerna – 16,6 procent av tjejerna och 34,4 procent av killarna sa att dom blivit diskriminerade där. Bland 16-24-åringarna i NOVA-undersökningen uppger 30 procent av tjejerna (n = 143) och 32 procent av killarna (n = 186) att de blivit diskriminerade i skolan eller på jobbet på grund av sin läggning. En jämförelse mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten visar att av de som svarade på pappersenkäten (n = 200) är det 28,0 procent som blivit diskriminerade i skolan eller på jobbet jämfört med 21,7 procent av de som svarade på nätenkäten (n = 1052)¹⁷.

Tabell 18. Diskriminering i skola eller på arbetsplats på grund av sexuell läggning. Procent.

	Alla (n = 1252)	Tjejer (n = 825)	Killar (n = 427)	df	Skillnad (χ^2)
Jag känner att folk pratar illa om mig bakom min rygg	15,3	11,6	22,2	1	24,51 ***
Jag har hållits utanför gemenskapen	7,3	5,1	11,7	1	18,10 ***
Jag har trakasserats/mobbats av de jag mött på jobbet	1,8	1,6	2,3	1	,92
Jag har trakasserats/mobbats av skolkamrater/arbetskamrater	11,3	6,4	20,8	1	58,18 ***
Jag har aldrig blivit diskriminerad i skolan eller på jobbet	77,3	83,4	65,6	1	50,95 ***

*** p < ,001.

Eftersom fler än ett svarsalternativ var tillåtna så är inte den sammanlagda svarsprocenten jämnt 100.

¹⁷ Skillnaden mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 3,84, p < ,05).

I tabell 19 redovisas utsatthet för våld eller hot om våld de senaste 12 månaderna. I jämförelse med urvalet ur normalpopulationen rapporterar tjejerna i denna studie grovt räknat dubbelt så hög utsatthet för våld och hot. Killarna rapporterar ungefär 1,5 gång så hög utsatthet för våld och västan tre gånger så hög utsatthet för hot jämfört med killarna i urvalet från normalpopulationen. I jämförelse med NOVA-undersökningens respondenter rapporterar respondenterna i aktuell studie ungefär 1,5 gånger så hög utsatthet för våld. Störst är skillnaden mellan tjejerna i de båda undersökningarna. Men siffrorna på hot är i stort identiska med motsvarande siffror i NOVA-undersökningen. Jämför man sedan andelen respondenter som har varit utsatta för våld och/eller hot om våld med resultaten från NOVA-undersökningen finner man att skillnaden inte är så stor. Med andra ord är det i denna studie i jämförelse med NOVA-undersökningen en större andel av dem som varit utsatta för hot om våld som också varit utsatta för våld. Analyserar man utsatthet för våld eller hot om våld utifrån pappersenkät- och nätenkätrespondenter finner man ingen signifikant skillnad mellan grupperna.

Tabell 19. Utsatthet för våld eller hot om våld de senaste 12 månaderna. Procent.

	<u>Alla</u>		<u>Tjejer</u>			<u>Killar</u>		<u>Aktuell studie</u>		
	Aktuell studie 2001 (n = 1261)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 666)	Aktuell studie 2001 (n = 829)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 149)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 381)	Aktuell studie 2001 (n = 432)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 188)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 285)	df	Skillnad (χ^2)
Våld	15,2	8,3	14,4	9	6,0	16,9	12	11,2	1	1,42
Hot om våld	19,3	9,0	16,8	16	9,0	24,1	24	9,1	1	9,75 **
Våld eller hot om våld	25,1		22,6	20		30,1	28		1	8,57 **

** p < ,01.

Uppgift saknas från Folkhälsoundersökningen 1993 om kombinationen utsatthet för våld eller hot.

I tabell 20 redovisas respondenternas förhållande till de personer som utsatt dem för våld eller hot om våld. Förövarna är för killarnas del mest okända personer. Tjejerna är inte i samma utsträckning drabbade av våld från okända. Men för tjejerna är det nästan 3 gånger så vanligt som för killarna att den som utövade våldet eller hotet var en familjemedlem eller partner. De jämförelsesiffror som presenteras från NOVA-undersökningen gäller inte åldersgruppen 16-24 år utan alla åldrar (16 år och uppåt) men väcker vid jämförelse ändå en del frågor. I större utsträckning än i NOVA-undersökningens resultat utövades våldet av en bekant eller närstående person.

Tabell 20. Respondenternas förhållande till de personer som utsatt dem för våld eller hot om våld. Procent.

	Alla (n = 315)	Tjejer (n = 186)	Killar (n = 129)	df	Skillnad (χ^2)	NOVA ¹ (n = 341)
Okänd person	54,3	44,6	68,2	1	17,09 ***	73
Bekant	35,2	36,6	33,3	1	,35	19
Närstående person (familjemedlem, partner)	21,9	29,6	10,9	1	15,60 ***	9

Eftersom fler än ett svarsalternativ var tillåtna så överskrider den sammanlagda svarsprocenten 100.

¹ Uppgifterna ur NOVA-undersökningen gäller samtliga åldrar (16 år och uppåt).

*** p < ,001.

I tabell 21 redovisas var de rapporterade vålds- och hotepisoderna inträffade. Tjejerna uppger i större utsträckning än killarna att våldet och hotet om våld inträffat i hemmiljö – eget hem

eller annans hem. 42,5 procent av tjejerna uppgav detta jämfört med 23,0 procent av killarna. Med andra ord är de unga tjejerna framför allt drabbade av våld i hemmiljö och av närstående eller bekant. Det är en annorlunda bild än våldsbrotten mot de unga männen. En mycket större andel av killarna har varit utsatta på ett uteställe eller på gatan utanför ett uteställe. En jämförelse med NOVA-undersökningens resultat är här också intressant. Som i förra tabellen gäller NOVA-resultaten alla 16 år och uppåt. Därtill har möjligheten att kryssa för fler svarsalternativ i denna studie lett till en svarsprocent på 129,5, i NOVA-undersökningen på 113 procent. Anmärkningsvärt är ändå att 15,4 procent i denna studie rapporterar om våld eller hot om våld i någon annans hem jämfört med 6 procent i NOVA-undersökningen.

Tabell 21. Platser där vålds- och hotepisoderna inträffade. Procent.

	Alla (n = 312)	Tjejer (n = 186)	Killar (n = 126)	df	Skillnad (χ^2)	NOVA ¹ (n = 341)
Hemma hos mig	19,2	23,7	12,7	1	5,81 *	18
I någon annans hem	15,4	18,8	10,3	1	4,17 *	6
På ett uteställe eller på gatan utanför ett uteställe.	40,7	32,8	52,4	1	11,94 **	41
I en park ("cruising"-område)	7,4	8,1	(6,3)	1	,32	7
På ett annat offentligt ställe	46,8	46,8	46,8	1	,00	41

Svar inom parentes har n < 10.

Eftersom fler än ett svarsalternativ var tillåtna så överskrider den sammanlagda svarsprocenten 100.

¹ Uppgifterna ur NOVA-undersökningen gäller samtliga åldrar (16 år och uppåt).

* p < ,05, ** p < ,01.

Redovisade siffror om utsatthet för våld eller hot om våld gäller perioden de senaste 12 månaderna. Andelen som någon gång före de senaste 12 månaderna varit utsatt för våld eller hot om våld som de ansåg hade samband med den sexuella läggningen är hos tjejer (n = 598) 18,1 procent och hos killar (n = 320) 34,7 procent¹⁸. Siffrorna liknar NOVA-undersökningens resultat från 1998. Där hade 18 procent av tjejerna (n = 150) och 31 procent av killarna (n = 195) 1997 eller tidigare varit utsatta för våld eller hot om våld som de ansåg hade samband med deras sexuella läggning. En statistiskt signifikant skillnad föreligger i det svenska materialet mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten¹⁹. 30,7 procent av de som svarat på pappersenkäten hade varit utsatta för våld eller hot om våld som de ansåg hade samband med deras sexuella läggning. Motsvarande procenttal hos de som svarade på nätenkäten är 22,5 procent.

I samband med kartläggningen av utsatthet för våld och hot om våld studerades också i vilken utsträckning respondenterna känner oro för att bli utsatta för våld eller hot om våld när de går ut, dels ensamma och dels med sin partner. 50,9 procent av respondenterna (n = 969) uppgav att de känner sådan oro när de går ut ensamma. Dessa 50,9 procent kan delas upp i 6,5 procent som känner "väldig oro" och 44,4 procent som känner "lite oro". En jämförelse med NOVA-undersökningens resultat är här intressant. Där kände sig 1 procent av tjejerna och 2 procent av killarna "svårt urolig" när de var ute ensamma och 17 procent av tjejerna och 24 procent av killarna "noe urolig" (tjejer n = 147 och killar n = 196). I aktuell studie kände sig 6,8 procent av tjejerna och 6,0 procent av killarna "väldigt orolig" när de var ute ensamma och 45,6 procent av tjejerna och 42,1 procent av killarna "lite orolig" (skillnaden mellan tjejer och killar är i aktuell studie inte statistiskt signifikant). Det är tydligt hur mycket högre de svenska siffrorna är. Man kan tänka sig att det föreligger en skillnad i svaren på språklig grund; det norska "svårt urolig" har översatts med det svenska "väldigt orolig" och det norska "noe

¹⁸ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 31,73, p < ,001).

¹⁹ Skillnaden mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 4,58, p < ,05).

uroilig” har översatts med det svenska ”lite orolig”. Samtidigt är det tveksamt att eventuella semantiska skillnader svarar för den stora skillnaden i resultat.

När det gäller oro för våld eller hot om våld vid de tillfällen då respondenterna går ut tillsammans med sin partner finns en tydlig skillnad mellan könen. 39,4 procent av tjejerna (n = 335) och 53,0 procent av killarna (n = 151) uppger en sådan oro²⁰. Av killarna rapporterar 7,9 procent och av tjejerna 1,8 procent väldigt oro när de är ute tillsammans med sin partner. Bland NOVA-undersökningens 16-24-åringar rapporterar 37 procent av tjejerna (n = 70) och 36 procent av killarna (n = 64) oro när ute med sin partner och 3 procent av de norska killarna med partner säger sig vara ”svært urolige” vid sådana tillfällen.

Användning av berusningsmedel

För att besvara undersökningens femte delsyfte, att studera användning av berusningsmedel, gjordes en kartläggning av alkoholkonsumtion; hur ofta ungdomarna dricker någon form av alkohol och hur ofta de dricker sig fulla. Användning av droger de senaste 12 månaderna undersöktes, samt användning av läkemedel för oro, ångslighet eller nedstämdhet.

Frågorna kring alkohol och droganvändning har erbjudit möjlighet till jämförelse med andra grupper. Stämmer alkoholförbrukningen hos respondenterna i föreliggande studie överens med alkoholförbrukningen hos de norska respondenterna? Dricker ungdomarna i denna undersökning mer än de ungdomar som jämförs med ur normalpopulationen? Först jämfördes andelen respondenter som dricker alkohol åtminstone en gång i månaden med motsvarande grupp i NOVA-undersökningen. Av 1250 respondenter i denna undersökning uppger 74,2 procent att de dricker alkohol en gång i månaden eller oftare (ingen statistiskt signifikant skillnad finns mellan könen). NOVA-rapporten presenterar att 78 procent av tjejerna (n = 148) och 80 procent av killarna (n = 196) dricker alkohol en gång i månaden eller oftare. I NOVA-undersökningens enkät frågades också om hur ofta respondenterna drack så mycket att de kände sig berusade. Kvoten mellan de unga tjejerna i NOVA-urvalet och tjejerna i jämförgruppen från normalpopulationen stämmer överens med kvoten i tabell 22 nedan. Däremot stämmer inte kvoten mellan de unga killarna i NOVA-urvalet och killarna i jämföresgruppen överens med kvoten mellan killarna i tabell 22. I NOVAs jämförelsematerial uppgav 16 procent av killarna att de drack sig berusade åtminstone 4-6 gånger per månad medan andelen hos killarna i NOVA-urvalet var 26 procent. I tabell 22 är andelen killar ur normalpopulationen som druckit alkohol motsvarande 6 burkar starköl ”någon gång per vecka” eller oftare 15,3 procent och motsvarande andel hos killarna i urvalet 19,2 procent. En mindre andel killar i detta urval dricka sig alltså fulla ofta än killarna i det norska urvalet. I tabell 22 presenteras alltså en jämförelse mellan ungdomarna i denna undersökning och ungdomarna i de två folkhälsundersökningarna 1993 och 1998 i hur ofta de dricker en alkohilmängd motsvarande 6 brukar starköl. Några kommentarer till tabellen; Folkhälsundersökningen 1998 har för få respondenter för att en uppdelning på kön skall ge statistiskt säkra resultat, bättre möjligheter till detta ges med materialet från folkhälsundersökningen 1993. Resultaten från folkhälsundersökningen 1998 finns dock med för hela gruppen som jämförelse. Folkhälsundersökningarna har respondenter ifrån Stockholms län. För att jämföra alkoholkonsumtionen mellan ungdomarna i Stockholms län med riksgenomsnittet i aktuell studie delades svaren på frågan i tabell 22 upp på län. Det visade sig att svaren hos de som är bosatta i Stockholms län (323 av 1242) överensstämmer mycket väl med riksgenomsnittet i undersökningen. Folkhälsundersökningarna har respondenter i åldrarna 21-24 år. Dricker dessa mer än 16-20-åringarna? I föreliggande

²⁰ Skillnaden mellan tjejer och killar på frågan om oro när ute med partner är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 15,49, p < ,001).

undersökning verkar det så men det föreligger ingen statistisk signifikans mellan grupperna vid jämförelsen hur stor andel som dricker motsvarande 6 burkar starköl minst en gång i månaden. I tabellen framkommer att 38,9 procent av tjejerna i aktuell studie dricker sig fulla på en alkoholmängd motsvarande 6 burkar starköl minst en gång i månaden. I jämförelsematerialet från normalpopulationen gör endast 23,0 procent av tjejerna detta. Av killarna i aktuell studie uppger 47,4 procent en sådan fylla en gång i månaden, av killarna i jämförelsematerialet från normalpopulationen är motsvarande siffra 52,5 procent.

Tabell 22. "Hur ofta händer det att du vid ett och samma tillfälle dricker alkohol motsvarande minst: en halv flaska sprit / eller två flaskor vin / eller 6 burkar starköl (8 flaskor) / eller 12 flaskor folköl?". Procent.

	Alla			Tjejer		Killar	
	Aktuell studie 2001 (n = 1246)	Folkhälsoundersökningen 1998 (n = 184)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 664)	Aktuell studie 2001 (n = 824)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 382)	Aktuell studie 2001 (n = 422)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 282)
Nästan varje dag (minst 5 dagar/vecka)	(0,4)	-	-	(0,4)	-	(0,5)	-
Några gånger per vecka (3-4 ggr/vecka)	1,5	(1,6)	(0,3)	(0,7)	-	3,1	(0,7)
Någon gång per vecka (1-2 ggr/vecka)	12,3	7,6	8,4	10,6	3,9	15,6	14,6
2-3 gånger per månad	14,5	12,0	13,6	14,0	9,9	15,4	18,4
En gång per månad	13,1	11,4	13,3	13,2	9,2	12,8	18,8
1-6 gånger per år	28,3	33,2	31,7	29,4	33,0	26,3	30,1
Aldrig	29,9	34,2	32,7	31,7	44,0	26,3	17,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar i aktuell studie är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 6) = 20,08, $p < ,01$).

Värden inom parentes har $n < 10$.

I tabell 23 presenteras användningen av olika berusningsmedel de senaste 12 månaderna. En större andel av NOVA-respondenterna jämfört med respondenterna i föreliggande studie rapporterar att de rökt hasch eller marijuana. Här är det de norska tjejerna som rapporterar den största andelen. Tjejer i föreliggande studie skiljer sig från tjejerna i NOVA-urvalet med en högre andel som berusat sig på piller/läkemedel och som använt ecstasy. Den enda signifikanta skillnaden mellan tjejer och killar i undersökningen gäller användningen av poppers. Vilket är att vänta. Poppers är en sexdrog vars användning framför allt är utbredd bland bögar. Hälften så stor andel av killarna i denna studie som killarna i NOVA-undersökningen rapporterar att de använt poppers det senaste året.

Tabell 23. Andelen som under loppet av de senaste 12 månaderna har använt någon av de följande berusningsmedlen. Procent.

	Alla	Tjejer		Killar		Aktuell studie	
		Aktuell studie 2001	NOVA-undersökningen 1998	Aktuell studie 2001	NOVA-undersökningen 1998	df	Skillnad (χ^2)
Har du under de senaste 12 månaderna...							
... rökt hasch eller marijuana? (n = 1246)	17,9	18,0	29	17,7	22	1	,02
... berusat dig på piller/läkemedel? (n = 1241)	8,9	10,0	6	6,7	7	1	3,79
... använt ecstasy? (n = 1239)	4,7	4,6	1	4,8	5	1	,01
... använt LSD? (n = 1236)	1,1	(0,9)	0	(1,4)	1	1	,89
... använt heroin, amfetamin eller andra narkotiska preparat? (n = 1239)	5,6	5,2	4	6,5	8	1	,78
... använt poppers? (n = 1239)	4,1	2,1	3	8,2	17	1	25,96 ***

*** $p < ,001$.

Andelen tjejer i undersökningen som – för att de känt sig oroliga, ängsliga eller nedstämda – under de senaste 12 månaderna använt läkemedel för detta är 29,7 procent (n = 822). Hos killarna (n = 416) är denna siffra 16,3 procent²¹. I NOVA-undersökningen är det 16 procent av tjejerna (n = 148) och 15 procent av killarna (n = 197) som använt läkemedel för oro, ängslighet eller nedstämdhet. Ser man på i vilken utsträckning tjejerna har använt piller/läkemedel dels i berusningssyfte och dels som läkemedel så är siffrorna alltså nästan dubbelt så höga som för tjejerna i NOVA-undersökningen (6 procent jämfört och 16 procent) medan de för killarna är lägre och nästan helt lika.

Hälsa och livskvalitet

För att besvara undersökningens sjätte delsyfte, att studera hälsa och livskvalitet, användes en självskattning av hälsotillståndet för närvarande. Närvaron av olika psykiska bekymmer undersöktes, så även självmordstankar och självmordsförsök liksom orsakerna bakom självmordsförsöken. Respondenterna fick skatta sin självkänsla, sin acceptans av den egna läggningen samt sin livstillfredsställelse.

I tabell 24 redovisas självskattat hälsotillstånd för närvarande, på en 5-gradig skala. Här redovisas Folkhälsoundersökningen 1993 eftersom den senare undersökningen, från 1998, som tidigare angivits, har för få respondenter (n = 183) för att en uppdelning på kön skall ge statistiskt säkra resultat. En jämförelse mellan 21-24-åringarna i de båda undersökningarna ger dock vid handen liknande värden; 88,7 procent i undersökningen från 1993 och 87,4 procent i undersökningen från 1998 säger att de mår ”mycket bra” eller ”ganska bra”. En skillnad syns hos de som mår ”ganska dåligt” eller ”mycket dåligt”. Denna grupp utgör 1,7 procent i undersökningen från 1993 och 5,4 procent i undersökningen från 1998. I aktuell studie skattade 56,6 procent av tjejerna sitt hälsotillstånd som ”mycket bra” eller ”ganska bra”. I NOVA-undersökningen är denna siffra 69 procent och i Folkhälsoundersökningen 1993 89,3 procent. Hos killarna är skillnaden mindre. 70,9 procent av killarna i aktuell studie skattade sitt hälsotillstånd som ”mycket bra” eller ”ganska bra”, i NOVA-undersökningen 72 procent och i Folkhälsoundersökningen 1993 88,0 procent. Analyserar man det självskattade hälsotillståndet utifrån svarssätt (pappersenkät eller nätenkät) finner man att av de som svarat på pappersenkäten (n = 182) skattar 70,3 procent sitt hälsotillstånd som mycket bra eller ganska bra och av de som svarat på nätenkäten (n = 1069) skattar 59,9 procent sitt hälsotillstånd som mycket bra eller ganska bra²².

Tabell 24. Självskattat hälsotillstånd för närvarande. Procent.

	Tjejer			Killar		
	Aktuell studie 2001 (n = 829)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 149)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 383)	Aktuell studie 2001 (n = 422)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 197)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 283)
Mycket bra	17,9	21	41,3	30,6	22	44,2
Ganska bra	38,7	48	48,0	40,3	50	43,8
Varken bra eller dåligt	24,2	25	8,6	18,7	26	10,9
Ganska dåligt	15,3	7	1,6	9,0	4	0,7
Mycket dåligt	3,9	-	0,5	1,4	-	0,4
Summa	100,0	101	100,0	100,0	102	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar i aktuell studie är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 4) = 38,34, p < ,001).

²¹ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 26,07, p < ,001).

²² Skillnaden mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 7,30, p < ,05).

Tabell 25 presenterar andelen som de senaste 14 dagarna varit bekymrade över olika bekymmer och problem. Av tjejerna var det genomgående en större andel som rapporterade att de varit bekymrade än av killarna.

Tabell 25. Andelen som varit ganska mycket eller väldigt mycket bekymrade över olika bekymmer och problem de senaste 14 dagarna. Procent.

	n	Alla	Tjejer	Killar	df	Skillnad (χ^2)
Nervositet, inre oro	1245	44,3	49,3	34,4	1	24,93 ***
Nedstämd, olycklig	1241	41,9	46,4	32,9	1	20,68 ***
Känsla av hopplöshet med tanke på framtiden	1243	42,0	45,3	35,4	1	11,22 **
Känsla av ensamhet	1246	40,7	42,9	36,4	1	4,77 *
Brist på energi, allt går långsammare än vanligt	1242	36,3	41,4	26,0	1	28,56 ***
Sömnpromblem	1241	33,6	36,3	28,3	1	7,92 **
Mycket bekymrad eller orolig	1238	31,1	36,0	21,7	1	26,22 ***
Känsla av att vara spänd, uppjagad	1238	31,7	34,9	25,2	1	11,95 **
Tankar om att ta mitt eget liv	1238	17,8	20,4	12,8	1	10,99 **

* p < ,05, ** p < ,01, *** p < ,001

I tabell 26 presenteras andelen respondenter som hade haft självmordstankar de senaste 12 månaderna ”även om du faktiskt inte skulle göra det”. När det gäller förekomsten av självmordstankar i aktuell studie i förhållande till jämförelsematerialet från normalpopulationen är den 3 gånger så hög som i Folkhälsoundersökningen 1998 och c:a 1,5 gång så hög som i Folkhälsoundersökningen 1993. Av de som svarat på pappersenkäten (n = 184) uppger 42,4 procent att de under de senaste tolv månaderna haft tankar på att sitt liv, även om de inte skulle göra det. Av de som svarat på nätenkäten (n = 1064) uppger 53,9 procent samma sak²³.

Tabell 26. ”Har du under de senaste tolv månaderna haft tankar på att ta ditt liv, även om du faktiskt inte skulle göra det?”. Procent.

	Alla			Tjejer		Killar	
	Aktuell studie 2001 (n = 1248)	Folkhälsoundersökningen 1998 (n = 185)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 220)	Aktuell studie 2001 (n = 828)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 147)	Aktuell studie 2001 (n = 420)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 73)
Ja	52,2	17,3	33,7	55,1	35,4	46,7	30,1
Nej	43,7	80,0	61,8	40,6	61,2	49,8	63,0
Minns inte	4,1	2,7	4,5	4,3	(3,4)	3,5	(6,9)
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar i aktuell studie är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 9,56, p < ,01).

Värden inom parentes har n < 10.

I tabell 27 presenteras andelen respondenter som rapporterade att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Förhållandet är följande när det gäller tjejerna; c:a 1,5 gång så stor andel som i NOVA-undersökningen och dubbelt så stor andel som i Folkhälsoundersökningen 1993 uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv. När det gäller killarna; en något mindre andel än i NOVA-undersökningen men en drygt tre gånger så stor andel som i Folkhälsoundersökningen 1993 uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv.

Av de som svarade på pappersenkäten (n = 183) är det 29,5 procent som uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Av de som svarade på nätenkäten (n = 1062) är motsvarande

²³ Skillnaden mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 9,13, p < ,05).

siffran 32,8 procent. Skillnaden är inte statistiskt signifikant. Ser man däremot på de bland pappers- och nätrespondenterna som fler än en gång försökt ta sitt eget liv blir skillnaden större. 8,7 procent av pappersenkätrespondenterna och 14,1 procent av nätenkätrespondenterna uppgav att de flera gånger försökt ta sitt eget liv²⁴.

Tabell 27. "Har du någon gång försökt att ta ditt eget liv?". Procent.

	Tjejer			Killar		
	Aktuell studie 2001 (n = 828)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 149)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 147)	Aktuell studie 2001 (n = 417)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 195)	Folkhälsoundersökningen 1993 (n = 72)
Nej, aldrig	63,2	75	82,3	76,5	73	93,1
Ja, en gång	20,3	14	se nedan	16,5	20	se nedan
Ja, flera gånger	16,5	11		7,0	7	
Ja (en eller flera gånger)	36,8	25	17,7	23,5	27	(6,9)
Summa	100,0	100	100,0	100,0	100	100,0

Skillnaden mellan tjejer och killar i aktuell studie är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 2) = 28,47, p < ,001).

I tabell 28 presenteras andelen av respondenterna som uppgav att de försökt ta sitt eget liv en eller fler gånger, analyserat utifrån ålder. Tabellen visar tydligt att det i urvalet är de yngsta tjejerna som uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Nästan 60 procent av de 16-åriga tjejerna uppgav detta. Tjejernas procenttal sjunker ju äldre de är, men har också en högt värde vid 19 års ålder. Killarnas kurva är svår att läsa av, skillnaden mellan olika åldrar är inte signifikant och antalet personer i varje ålder är liten. Det som framkommer tydligast i killarnas rapportering är att det vid 18 och 19 års ålder är störst andel som försökt ta sitt liv.

Tabell 28. Andel inom varje ålder som uppgett att de en eller flera gånger försökt ta sitt eget liv. Procent.

	16 (n = 136)	17 (n = 193)	18 (n = 89)	19 (n = 122)	20 (n = 70)	21 (n = 101)	22 (n = 161)	23 (n = 179)	24 (n = 102)	df	Skillnad (χ^2)
Tjejer	58,8	45,1	33,3	46,5	33,3	31,4	30,7	25,6	26,6	8	36,99 ***
Killar	25,0	23,8	30,2	(28,6)	(18,9)	26,0	(20,6)	19,0	(21,1)		

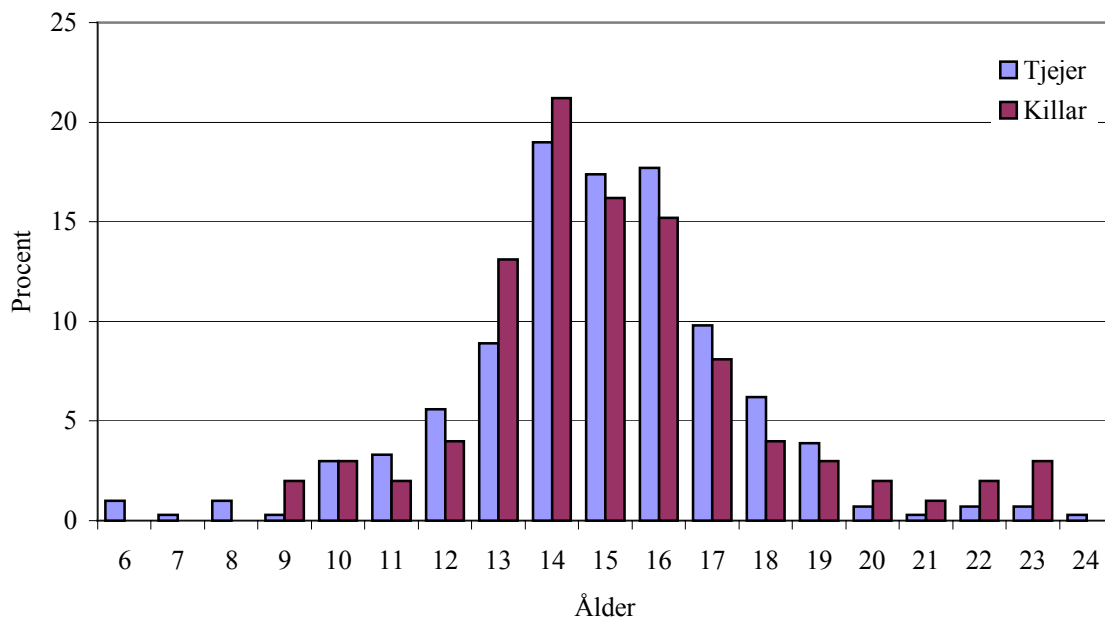
*** p < ,001

Värden inom parentes har n < 10.

De som svarat ja på frågan "Har du någon gång försökt att ta ditt eget liv?" fick även svara på frågan "Har du under de senaste tolv månaderna gjort något sådant försök? 27,7 procent (n = 545) svarade ja på denna fråga, 29,8 procent av tjejerna och 22,7 procent av killarna. Skillnaden mellan könen är en antydning, men inte statistiskt signifikant.

I figur 7 presenteras ålder för (första) självmordsförsök. Medelåldern för tjejer i undersökningen är 14 år och 11 månader, för killarna 15 år och 2 månader. I NOVA-undersökningen från 1998 var medelåldern för tjejer (n = 38) 15 år och 6 månader (15,50 år) och för killar (n = 52) 16 år och 7 månader (16,61 år). Det syns i diagrammet en kulmen runt 14-16 år. Av de som någon gång försökt ta sitt eget liv gjorde 54,1 procent av tjejerna och 52,6 procent av killarna sitt (första) självmordsförsök vid 14, 15 eller 16 års ålder.

²⁴ Skillnaden mellan de som svarat på pappersenkäten och de som svarat på nätenkäten är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 1) = 3,91, p < ,05).

Figur 7. Ålder vid (första) självmordsförsök. Procent.

Tjejer, n = 305, M = 14,88. Killar, n = 99, M = 15,15.

Skillnaden mellan tjejer och killar är inte statistiskt signifikant.

I tabell 29 presenteras orsaker till självmord. I de svarsalternativ där en signifikant skillnad mellan könen föreligger, valde en större andel av tjejerna svarsalternativen "hatade mig själv, kände mig ovärdig", "ville dö", "tappade kontrollen över mig själv", "stod inte ut med mina egna tankar" och "ville komma bort från en ohållbar situation". Svarsalternativet "var svårt för mig att acceptera mig själv som homosexuell" valdes av en mer än tre gånger så stor andel killar som andel tjejer. 93 tjejer och 28 killar svarade med egna ord på "andra orsaker" till självmordsförsök. Dessa 121 svar är i tabell 29 uppdelade i "depression, ångest, meningslöshet, ätstörningar", "familjerelaterade problem: alkoholism, misshandel, sexuella övergrepp", "mobbing" samt "övriga orsaker". Inom övriga orsaker ryms t ex sorg och undvikande av orsak/förläggande av orsak till "omvärlden".

Tabell 29. Orsaker till självmordsförsök bland ungdomar 16-24 år som känner attraktion till personer av sitt eget kön som har gjort självmordsförsök en eller flera gånger eller har tänkt på det. Procent.

	Alla (n = 640)	Tjejer (n = 459)	Killar (n = 181)	df	Skillnad (χ^2)	NOVA-undersökningen 1998 (n = 103)
Hatade mig själv, kände mig ovärdig	53,4	58,4	40,9	1	15,98 ***	43
Kände mig isolerad och ensam	52,2	53,6	48,6	1	1,29	48
Stod inte ut med mina egna tankar	51,9	55,6	42,5	1	8,81 **	39
Ville dö	51,1	55,6	39,8	1	12,93 ***	40
Kärleks sorg	45,8	47,5	41,4	1	1,92	24
Orkade inte med tanken på framtiden	43,1	43,8	41,4	1	,29	36
Ville komma bort från en ohållbar situation	34,7	37,0	28,7	1	3,96 *	42
Tappade kontrollen över mig själv	33,1	37,3	22,7	1	11,50 ***	21
Ville veta om någon verkligen tyckte om mig	28,9	29,8	26,5	1	,70	26
Kände mig avvisad	28,1	29,2	25,4	1	,92	14
Hade skamkänslor	19,7	19,2	21,0	1	,27	24
Ville få någon annan att känna skuld	14,1	13,3	16,0	1	,80	12
Var svårt för mig att acceptera mig själv som homosexuell	13,9	8,5	27,6	1	39,67 ***	34
Ekonomiska problem	10,2	10,5	9,4	1	,16	12
Kommer inte ihåg/vet inte	4,5	3,7	6,6	1	2,57	5
Mina närmaste accepterade mig inte som homosexuell	2,7	2,2	(3,9)	1	1,43	3
Andra orsaker ¹ :						
Depression, ångest, meningslöshet, ätstörningar	6,6	7,6	(3,9)	1	2,99	
Familjerelaterade problem: alkoholism, misshandel, sexuella övergrepp	5,8	6,5	(3,9)	1	1,70	
Mobbning	2,8	2,2	(4,4)	1	2,39	
Övriga orsaker	5,6	5,6	5,6	1	,01	

* p < ,05, ** p < ,01, *** p < ,001.

¹ Uppdelningen av "andra orsaker" har gjorts annorlunda i denna studie än i NOVA-undersökningen.

I tabell 30 presenteras mått på allmän självbild. Det syns tydligt hur tjejernas självbild är mycket sämre än killarnas. Tydligast syns det vid uttalandet "jag känner mig helt oduglig ibland". 63,8 procent av tjejerna och 45,0 procent av killarna "håller med" eller "håller verkligen med".

Tabell 30. Hur ser du på dig själv generellt sett?

Allmän självbild	n	Alla	Tjejer	Killar	df	Skillnad (χ^2)
<i>Andelen som "håller med" och "håller verkligen med":</i>						
Jag har en positiv uppfattning om mig själv	1250	73,4	69,1	82,0	1	23,88 ***
Jag känner att jag är en värdefull person, i varje fall på samma nivå som andra	1243	80,5	76,8	87,9	1	21,72 ***
<i>Andelen "håller inte med" och "håller verkligen inte med":</i>						
Jag känner mig helt oduglig ibland	1247	42,5	36,2	55,0	1	40,48 ***
Jag känner att jag inte har mycket att vara stolt över	1243	67,2	64,6	72,1	1	7,10 **

** p < ,01, *** p < ,001

I tabell 31 presenteras mått på acceptans av den egna läggningen. När det gäller denna är bilden omvänd jämfört med när det gäller självbild – en högre andel killar än tjejer skäms över den egna läggningen. Andelen som skäms är knappt en fjärdedel av tjejerna men drygt en tredjedel av killarna.

Tabell 31. Hur ser du på dig själv som homosexuell?

Självbild som homosexuell	n	Alla	Tjejer	Killar	df	Skillnad (χ^2)
<i>Andelen som "håller med" och "håller verkligen med":</i>						
Jag accepterar mig själv fullt ut som homosexuell	1207	83,9	85,0	82,0	1	1,80
I de flesta sammanhang vill jag att andra skall veta att jag är homosexuell	1197	69,6	70,8	67,2	1	1,65
<i>Andelen "håller inte med" och "håller verkligen inte med":</i>						
Jag tror inte att jag kommer vara homosexuell resten av livet	1199	78,6	81,1	73,8	1	8,60 **
Jag skäms ibland över att vara homosexuell	1207	73,0	76,5	66,3	1	14,22 ***

** p < ,01, *** p < ,001.

Acceptans av den egna läggningen skattades också på ett annat sätt. Respondenterna tillfrågades om önskad sexuell läggning. Frågan löd: "Om det hade varit möjligt för dig att själv välja din läggning, vilken läggning skulle du då vilja ha?" I svaren märks en tydlig skillnad mellan hur tjejer och killar har svarat. Andelen som väljer "homosexuell" är 25,0 procent hos tjejerna och 35,9 procent hos killarna. Andelen som väljer "bisexuell" är 44,8 procent hos tjejerna och 26,3 procent hos killarna. Andelen som väljer heterosexuell är 8,5 procent hos tjejerna och 17,2 procent hos killarna²⁵.

Kombinerar man svaren på frågorna om sexuell läggning och önskad sexuell läggning till en korstabell så får man en bild av i vilken utsträckning ungdomarna är nöjda med sin läggning. Tabell 32 visar inom varje självskattad läggning hur stor andel som önskar samma eller annan sexuell läggning. I tabellen framkommer att i alla självskattade läggningar utöver homosexuell är bisexuell den mest önskade läggningen. Tabellen visar också att de som skattat sig som nästan homosexuella, nästan heterosexuella och osäkra på sin läggning är minst nöjda med sin läggning/sin osäkerhet.

Tabellen är inte uppdelad på kön. Gör man det finner man dock att resultaten är relativt lika mellan tjejer och killar. Men i ett fall skiljer de sig åt tydligt. I den grupp av tjejerna som angett läggningen heterosexuell med vissa homosexuella inslag (n = 70) säger 60,0 procent att - om ett val hade varit möjligt - skulle de ha velat ha en bisexuell läggning. 28,6 procent skulle ha velat ha läggningen heterosexuell eller heterosexuell med vissa homosexuella inslag²⁶. Hos killarna som har kryssat för samma läggning (n = 20) är förhållandet det omvända. 25,0 procent skulle - om ett val hade varit möjligt - velat ha läggningen bisexuell och 65,0 procent läggningen heterosexuell eller heterosexuell med vissa homosexuella inslag²⁷.

Hur stor andel av ungdomarna är helt tillfreds med sin läggning oavsett vilken den är? Av samtliga som har svarat på de båda frågorna om sexuell läggning (n = 1279) utgör de som kryssat för en viss sexuell läggning (alltså inte svarsalternativet "Jag är osäker på min sexuella läggning") och sedan samma läggning som önskad sexuell läggning 52,3 procent av tjejerna och 48,1 procent av killarna.

²⁵ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 5) = 59,46, p < ,001), n = 1280.

²⁶ Skillnaden mellan olika självskattade sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 20) = 426,02, p < ,001).

²⁷ Skillnaden mellan olika självskattade sexuella läggningar är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 20) = 199,44, p < ,001).

Tabell 32. Om det hade varit möjligt för dig att själv välja din läggning, vilken läggning skulle du då vilja ha? Procent för alla samt inom självskattad sexuell läggning.

	Alla (n = 1279)	Sexuell läggning				
		Homosexuell (n = 514)	Homosexuell med vissa heterosexuella inslag (n = 125)	Bisexuell (n = 462)	Heterosexuell med vissa homosexuella inslag (n = 90)	Jag är osäker på min sexuella läggning (n = 88)
Önskad sexuell läggning						
Homosexuell	28,8	58,3	20,8	7,1	(3,3)	(6,8)
Homosexuell med vissa hetero- sexuella inslag	2,8	(1,8)	13,6	(1,1)	(1,1)	(4,5)
Bisexuell	38,5	11,3	28,0	68,2	52,2	43,2
Heterosexuell med vissa homo- sexuella inslag	4,6	2,3	(7,2)	2,8	20,0	(8,0)
Heterosexuell	11,5	10,9	16,8	8,0	16,7	20,5
Jag vet inte	13,8	15,4	13,6	12,8	(6,7)	17,0
Summa:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Skillnaden mellan alternativen inom självskattad sexuell läggning är statistiskt signifikant (χ^2 (df = 20) = 623,46, $p < ,001$).

Värden inom parentes har $n < 10$.

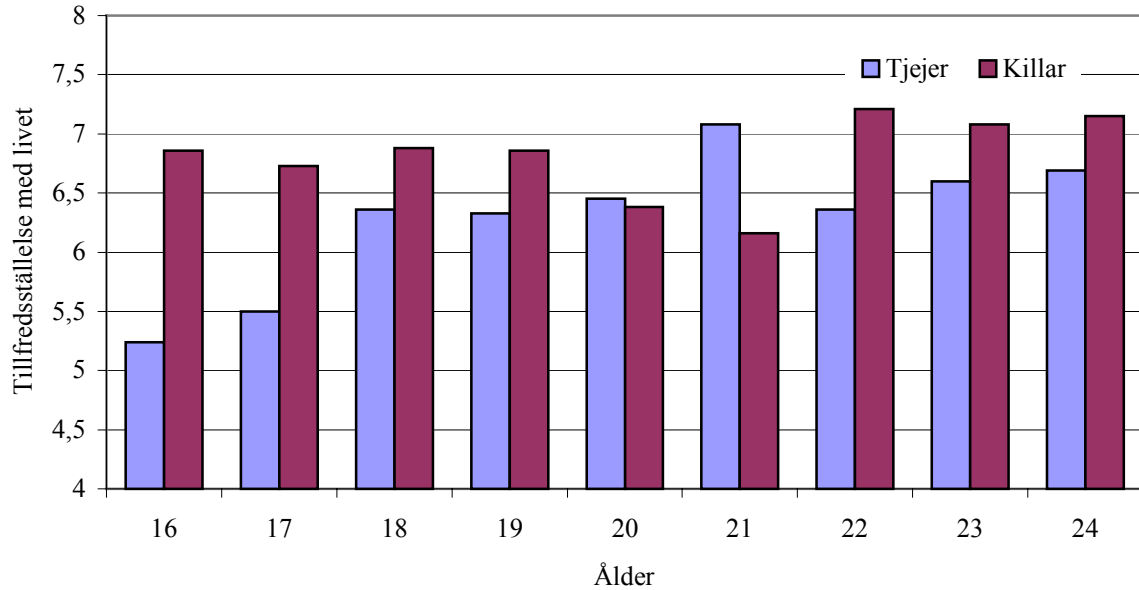
I figur 8 redovisas resultatet av respondenternas skattning av tillfredsställelse med livet nu för tiden. Skattningen gjordes på en skala från 1 till 10. Medeltalet för tjejerna ($n = 823$) var 6,24 och för killarna ($n = 422$) 6,80²⁸. Motsvarande siffror från NOVA-undersökningen är, för tjejerna ($n = 149$) 6,90 och för killarna ($n = 196$) 6,86. Vid skattning av tillfredsställelse med livet ligger resultaten i aktuell studie och i NOVA-undersökningen helt i paritet med de för självskattat hälsotillstånd. Vilket vill säga; tjejerna i aktuell studie är långt mindre tillfreds med sitt liv än tjejerna i NOVA-undersökningen är och i killarnas fall syns ingen tydlig skillnad. Tjejernas låga värden vid tillfredsställelse med livet börjar allra lägst vid 16 års ålder och ökar till ett mer konstant lågt värde vid 18 års ålder.

Bland de som svarade på pappersenkäten ($n = 182$) är medeltalet för tillfredsställelse med livet 6,98 och bland de som svarade på nätenkäten ($n = 1063$) var den 6,34²⁹. Bland de som är tillfreds med sin läggning ($n = 628$) är medeltalet 6,74 och bland de som inte är tillfreds med sin läggning ($n = 616$) är det 6,11³⁰.

²⁸ Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant (t (df = 1243) = -4,18, $p < ,001$),

²⁹ Skillnaden mellan de som svarade på pappersenkäten och de som svarade på nätenkäten är statistiskt signifikant (t (df = 1243) = -3,63, $p < ,001$).

³⁰ Skillnaden mellan de som är nöjda med sin läggning och de som inte är nöjda med sin läggning är statistiskt signifikant (t (df = 1242) = -5,01, $p < ,001$).

Figur 8. Tillfredsställelse med livet nu för tiden. Medeltal i olika åldrar.

”Hur tillfreds är du med ditt liv nu för tiden?” skattades på en skala från 1 till 10 där 1 motsvarade ”våldigt missnöjd” och 10 ”våldigt nöjd”. Skillnaden mellan tjejer och killar är statistiskt signifikant för respondenterna i åldrarna 16 år ($t(df=132) = -3,99, p < ,001$), 17 år ($t(df=192) = -3,50, p < ,01$), 21 år ($t(df=99) = 2,19, p < ,05$) och 22 år ($t(df=159) = -2,04, p < ,05$). I övriga åldrar råder ingen skillnad mellan könen.

Inom områdena *sexualitet och kärleksliv, öppenhet* samt *hälsa och livskvalitet* frågades respondenterna hur gamla de var när olika händelser inträffade. Svaren på dessa sex frågor ger möjligheten att skissera en genomsnittlig händelseutveckling för tjejerna och för killarna.

Tjejer		Killar	
Första gången ...	Andel svar	Första gången ...	Andel svar
14 år 11 mån ... självmordsförsök	37%	15 år 2 mån ... självmordsförsök	24%
15 år 4 mån ... sex med kille	77%	15 år 6 mån ... sex med tjej	47%
		16 år 1 mån ... sex med kille	84%
		16 år 9 mån ... kontakt m. homosex. miljö	86%
		16 år 10 mån ... chat på gay-sajt	93%
16 år 11 mån ... pratade m. ngn om läggning	95%	16 år 11 mån ... pratade m. ngn om läggning	89%
17 år ... kontakt m. homosex. miljö	89%		
17 år 4 mån ... sex med tjej	70%		
18 år 2 mån ... chat på lesbisk sajt	92%		

Diskussion

Huvudsyftet med denna studie har varit att kartlägga psykisk hälsa/ohälsa hos ungdomar i åldern 16-24 år i Sverige som attraheras av personer av sitt eget kön. Syftet är uppdelat i sex delsyften, sex undersökningsområden, vilka utgörs av områden i den unges liv som antas visa på samband med den psykiska hälsan. Först undersöktes *det personliga nätverket* – kontakt med familj och vänner (såväl homosexuella som heterosexuella). Därefter undersöktes *sexualitet och kärleksliv* – känslomässig och/eller sexuell dragning, sexuella erfarenheter och erfarenheter av relationer. Allt detta i relation till båda könen. Därefter *öppenhet* med den sexuella läggningen i olika möten – ålder för öppenhet, grad av öppenhet, reaktioner hos andra och hur andra förhåller sig idag. Respondenternas utsatthet för *diskriminering, våld och hot om våld* undersöktes – mängd, samband med läggning, och oro för att bli utsatt. Respondenternas *användning av berusningsmedel* undersöktes också – nämligen; alkohol, narkotika och läkemedel. Avslutningsvis undersöktes *hälsa och livskvalitet* – med självskattning av hälsa, självkänsla, acceptans av den egna sexuella läggningen och av livskvalitet, förekomst av självmordstankar och självmordsförsök samt orsaker till självmordsförsök.

Det personliga nätverket. I NOVA-rapporten konstateras att de homosexuella kvinnorna och männen i urvalet i lägre utsträckning än befolkningen i övrigt är i en fast relation. Samtidigt visar det sig att de i större utsträckning än normalpopulationen har goda och nära vänner. I det norska urvalet gör sig detta gällande inte minst i gruppen unga homosexuella män. I jämförelse med och till skillnad från de norska resultaten är det en större andel av respondenterna i föreliggande studie som uppgav att de inte har några goda och/eller nära vänner. Detta kan ses som en riskfaktor för psykisk ohälsa. Inom utvecklingspsykologin beskrivs vikten av goda vänner och hur kamrater under preadolescensen tjänar som en spegel som barnet kan betrakta sig själv i. Kamratskapen kan fungera som substitut när stödet från föräldrarna minskar i samband med avståndstagandet från dem. Några år senare är en nära, förtrolig vän därtill viktig att ha när individen för första gången skall berätta för någon om sin läggning. Därtill beskriver Bohman (1995) faran med att inte ha nära förtroigna (homosexuella) vänner som kan fånga upp individen när de första relationerna gått snett, när hon/han är besviken och faller utan skyddsnät. Bohman menar att just bristen på nära förtroliga vänner, och inte minst nära förtroliga homosexuella vänner när individen är nykomling i den homosexuella miljön är en stor riskfaktor för psykisk stress. Han menar att självmordsbenägenheten bland homosexuella i tjugooårsåldern kan förklaras av denna process; trevande steg i den homosexuella miljö parat med ett dåligt utvecklat skyddsnät.

Typer av nätverk undersöktes. Andelen 16-24-åringarna i föreliggande studie som hade mest homosexuella vänner eller lika många homosexuella som heterosexuella vänner var tydligt mindre än hos motsvarande andel bland ungdomarna i NOVA-undersökningen. Med andra ord; ungdomarna i föreliggande studie rapporterar att de i mindre utsträckning än de norska ungdomarna har andra homo- och bisexuella i sitt umgänge. Vikten av nära förtroliga homosexuella vänner som kommenterades i föregående stycke är applicerbar också här. En intressant skillnad framkommer mellan könen: Vid jämförelse mellan homosexuella tjejer och homosexuella killar visade det sig att killarna i större utsträckning än tjejerna höll sig till sina homosexuella vänner. Detta var också tydligt i det att tjejerna i större utsträckning uppgav att de umgås med sina homosexuella och heterosexuella vänner tillsammans. Att killarna håller sig till sina homosexuella vänner kan tolkas som att det är mindre acceptabelt för killar än för tjejer att vara homosexuella i en heterosexuell miljö.

Sexualitet och kärleksliv. I forskning från USA har konstaterats hur hälften av alla bisexuellt aktiva män i åldern 18-29 år blir uteslutande homosexuellt aktiva när de är över 30 år. Dessa 50 procent bisexuella unga män har då en tillfällig bisexualitet som utgör en fas i deras komma-ut-process. Undersökningen gäller USA och den gäller män. Man kan spekulera om resultaten är giltiga även för bisexuella personer i Sverige. Bohman menar att för den bög som känner skam för sin läggning är benämningen bisexuell eller heterosexuell ett sätt att försöka tränga bort tankarna på sin egen homosexualitet. Att erkänna sin läggning skulle innebära att han drabbas av sitt självförakt. Båda dessa referenser gäller män. Forskning saknas om bisexualitet hos kvinnor och om den kvinnliga komma-ut-processen. Är dessa mekanismer applicerbara även på den kvinnliga komma-ut-processen, och i så fall, i vilken utsträckning? I materialet rapporterar ungefär hälften av respondenterna en genomsnittlig och starkare dragning till det motsatta könet. Starkast är denna dragning hos de unga tjejerna. Tjejerna rapporterar också ett mer utbrett sexuellt umgänge med personer av det motsatta könet: 3 av 4 tjejer hade någon gång haft sexuellt umgänge med en kille, men endast 1 av 2 killar hade någon gång haft sexuellt umgänge med en tjej. Det är färre tjejer som haft sex med en annan tjej än som haft sex med en kille. I urvalet är det drygt tre gånger så många tjejer som killar som uppgav att de är i en fast heterosexuell relation. Dessa indikatorer sammantaget visar på att tjejerna i urvalet var mer benägna att knyta heterosexuella kärleksband än killarna. Är färre tjejer än killar renodlat homosexuella eller är det istället så att det är svårare för tjejerna att erövra en homosexuell identitet? Bland tjejerna i urvalet uppgav 39 procent att de var homosexuella och 45 procent att de var bisexuella. Av killarna uppgav 72 procent att de var homosexuella och 18 procent att de var bisexuella. På vad beror denna skillnad? Om det att så stor andel av tjejerna ser sig själva som bisexuella betyder att många av dem (kanske 50 procent?) befinner sig i ett tidigt stadium av komma-ut-processen så har vi att göra med en indikator på psykisk ohälsa. De befinner sig då i ett tidigt stadium i komma-ut-processen. Carlberg säger när det gäller adolescensutvecklingen att en sak som karaktäriserar ”lösningen” av adolescensen är etablerandet av en sexuell identitet. I Berrills undersökning från 1992 upptäcker lesbiska sin läggning vid 22 och bögar sin vid 16 års ålder. Stämmer det på urvalet i denna studie skulle det kunna förklara den stora mängden bisexuella tjejer. Trots den höga andelen bisexuella tjejer visar både tjejerna och killarna liknande siffror när det gäller önsknings inom sitt sexualliv. Av de som var i en homosexuell relation rapporterade 4-5 av 10 tjejer och ungefär lika många killar att de var helt tillfreds med sitt sexualliv, jämfört med 1-2 av 10 av både tjejer och killar i heterosexuella relationer.

En homo- eller bisexuell persons *öppenhet* med sin läggning i möten med andra människor kan vara en indikator på inre styrka, på var i komma-ut-processen personen befinner sig och på hur tillåtande attityder personer i individens omvärld har. Ett sätt att mäta öppenhet har varit att kartlägga respondenternas komma-ut-ålder. Utifrån tidigare forskning kan man se en sjunkande komma-ut-ålder under de senaste decennierna. NOVA-undersökningen presenterar inget medeltal för komma-ut-åldern i gruppen 16-24-åringar. I åldern 25-34 år var komma-ut-åldern hos de norska respondenterna runt 20 år jämfört med 16 år och 11 månader för 16-24-åringarna i aktuell studie. Noteras bör dock att i åldersgruppen 25-34 år ingår även de som kommit ut i åldrarna 25-34 år vilket i sig leder till en högre genomsnittsålder för den gruppen i jämförelse med 16-24-åringarna. Skillnaden är ändå stor nog att antyda att komma-ut-åldern har sjunkit även de senaste 10 åren. Undran blir då; vad får det för följder att komma ut i tidig ålder?

Attitydundersökningar visar att ju yngre i åldrarna, desto mer negativa attityder mot homosexuella råder. Mätningar från 12 år och uppåt visar en långsamt stigande skala i positiva attityder mot homosexuella. En markant skillnad i samma riktning råder för attityder,

användandet av grova ord och mobbning mellan högstadium och gymnasium. Detta innebär att ju yngre komma-ut-ålder, desto mer utsatt är personen för negativa attityder, användandet av grova ord samt mobbning.

6 procent av respondenterna hade inte berättat för någon om sin läggning. Av dessa bodde ungefär 2 av 3 i glesbygd, 3 av 4 var kille och 3 av 4 var inte nöjda med sin sexuella läggning.

Vem känner sig den homo- och bisexuelle ungdomen mest trygg med att berätta för om sin läggning? 3 av 4 berättade för en nära kompis, de allra flesta av dessa för en tjejkompis. Att berätta för föräldrarna var för respondenterna ett svårt kapitel. 6 procent av respondenterna valde att först berätta för mamma och 1 procent valde att först berätta för pappa. Respondenterna i studien uppgav att bland deras föräldrar var det drygt 3 av 10 mödrar och drygt 4 av 10 fäder som inte kände till deras läggning. I studien framkommer också att föräldrarna är de som reagerade minst positivt när de fick reda på om barnets sexuella läggning. Intressant är att studera fädernas reaktioner; 3 av 4 reagerade positivt när en dotter kom ut men endast 2 av 4 reagerade positivt när en son kom ut. Detta stämmer väl överens med det tidigare redovisade resultatet att killarna i undersökningen i mindre utsträckning än tjejerna umgås med sina heterosexuella och sina homosexuella vänner tillsammans. Att en kille är bög väcker hos andra killar/män de mest negativa reaktionerna. Vid mätning av rådande attityder mot homosexuella (alltså både lesbiska och bögar) i det svenska samhället framkom att drygt dubbelt så stor andel män som andel kvinnor har en negativ attityd till homosexuella. Intressant är då att fadren enligt tjejerna i undersökningen visade en mer positiv reaktion än mödrarna när de fick reda på om dotterns läggning. Allra mest positiva i sina förhållanden till barnen som homo- eller bisexuella var föräldrarna till de barn som var av motsatt kön. Andelen mödrar och andelen fäder var här lika stora.

Respondenterna upplevde att deras heterosexuella vänner och deras skolkamrater/arbetskamrater till nästan 100 procent förhöll sig positiva till dem som homo- eller bisexuella. Vängruppernas hållning skiljer sig framför allt från den hos familjen. Detta är logiskt eftersom det är vänner som respondenten i stor utsträckning haft möjlighet att välja själv. Det visar också att det i hela landet är möjligt att leva ett liv omgiven av vänner som fullt ut accepterar en utifrån ens läggning. Vidare är det en antydning att den psykiska ohälsa som rapporteras i undersökningen härrör från en tidigare ålder hos respondenterna än deras aktuella ålder när undersökningen genomfördes.

I undersökningen har getts en intressant möjlighet att undersöka skillnaden mellan den kvinnliga och den manliga komma-ut-processen. Utifrån medelåldern för olika händelser i respondenternas liv kan en schablonbild målas upp. Efter en heterosexuell sexualdebut (för 3 av 4 tjejer och 2 av 4 killar) vid 15 år och 4 månader för tjejerna och 15 år och 6 månader för killarna verkar många av killarna raskt marschera igenom det andra och tredje stadierna i komma-ut-processen, stadiet när man kommer ut och utforskandestadiet. På 1 år och 5 månader hinner de ha sex med en kille, ta kontakt med en homosexuell miljö, chatta på en gay-sajt och slutligen, vid 16 år och 11 månader, prata med någon om sin läggning. Tjejerna (3 av 4) hade som nämnts sex med en kille första gången vid 15 år och 4 månader. 1 år och 7 månader senare pratade de med någon om sin läggning, det vill säga vid samma ålder som killarna. Därefter tog de kontakt med en homosexuell miljö, hade sex med en tjej och – vid 18 år och 2 månader – chattade på en lesbisk sajt. Tjejerna gick med andra ord igenom stadierna två och tre i komma-ut-processen i en ålder då killarna eventuellt redan gått igenom och lämnat båda. Två följder av dessa olika komma-ut-processer är synliga. Killarna är mer utsatta för negativa attityder för att de exponerar sig i en tidigare ålder. Tjejerna verkar ha en längre,

mer utdragen process. Om den utländska forskning stämmer som säger att män upplever sin första homosexuella attraktion vid 14 år och kvinnor vid 17 så blir bilden dock annorlunda. I sådant fall är inte tjejernas komma-ut-process mer utdragen än killarnas utan börjar i stället vid en senare ålder. Det som dock motsäger detta är att både tjejerna och killarna i urvalet rapporterade en genomsnittlig komma-ut-ålder på 16 år och 11 månader. Det som i viss mån talar för det är att tjejerna verkar inleda andra stadiet i komma-ut-processen – och den skildrade händelsekedjan – med att prata med någon om sin läggning. När killarna pratar med någon om sin läggning så närmar de sig snarare slutet på det tredje stadiet i komma-ut-processen och avslutar den skildrade händelsekedjan.

Diskriminering, våld och hot om våld är väldokumenterade riskfaktorer för psykisk ohälsa. Respondenterna i undersökningen visar en hög utsatthet. Tidigare forskning har visat att de två vanligaste brotten hot och därefter våld. Detta stämmer väl med resultaten i föreliggande studie. Det har också dokumenterats att homosexuella män är mer utsatta än homosexuella kvinnor. Denna relation återspeglas också i föreliggande studie när. Killarna i undersökningen är mer utsatta än tjejerna både för diskriminering, våld och hot. Skillnaden är stor när det gäller diskriminering – där dubbelt så stor andel killar rapporterar diskriminering – och hot, där killarna är 1,5 gånger mer utsatta än tjejerna. Killarna i undersökningen var 2,5 gånger mer utsatta för hot än männen i undersökningen på normalpopulationen. Resultaten i föreliggande studie stämmer helt med resultaten i NOVA-undersökningen. Killarna i undersökningen var 1,5 gånger mer utsatta för våld än männen i undersökningen på normalpopulationen. Här skiljer sig resultaten från NOVA-undersökningen, där NOVAs resultat mer liknar normalpopulationen än föreliggande studie. Tjejerna är genomgående 2 gånger så utsatta för både våld och hot som tjejerna i undersökningen på normalpopulationen. Precis som killarna är de lika utsatta för hot som de norska respondenterna, men drygt 1,5 gång så utsatta för våld som norska. Alltså, respondenterna rapporterar en utsatthet för våld som är hög, inte bara i jämförelse med normalbefolkningen, utan även i jämförelse med homosexuella i andra undersökningar.

När det gäller brottsplats och gärningsmän så bekräftar resultaten tidigare forskning. Vanligaste brottsplatserna för där tjejerna var utsatta var, i fallande skala; ”Annat offentligt ställe”, ”På ett uteställe eller på gatan utanför ett uteställe” och ”Hemma hos mig”. För killarna var ”På ett uteställe eller på gatan utanför ett uteställe” en något vanligare brottsplats än ”Annat offentligt ställe”. Resultaten bekräftar i stort Tibys (1999) resultat. Anmärkningsvärt är att tjejerna rapporterar våld i sitt eget eller någon annans hem i nästan dubbelt så stor utsträckning som killarna. Killarna rapporterar våld på ett uteställe eller på gatan utanför ett uteställe ungefär 1,5 gånger så mycket som tjejerna. Respondenterna rapporterar väldigt olika utsatthet för olika våldsmän. För killarna har i c:a 6 av 10 fall förövaren varit en okänd person. För tjejerna har i 7-8 av 10 fall förövaren varit en bekant eller närstående person. Det går att väl stämma in i kritiken mot den utländska forskning som lyfter fram en livsstil med social exponering som riskfaktor för utsatthet, en analys som bygger på utsatthet för brott mot homosexuella som är ute i nöjeslivet. En stor del av brotten begås i hemmiljö och av bekanta och närstående personer. Vilka är de närstående personerna som utövar våld och hot mot tjejerna? Sannolikt är en stor del män. Av tjejerna i undersökningen är det ungefär en lika stor andel som är i en homosexuell relation som är i en heterosexuell relation.

Killarnas utsatthet för hot i utemiljö och att utsattheten är större än för de norska killarna i NOVA-undersökningen avspeglar sig också i siffrorna på oro. 2-3 gånger så många av de

svenska killarna jämfört med de norska känner oro för våld eller hot om våld när de är ute tillsammans med sin partner

Anmärkningsvärda resultat framkom vid undersökningen av *användning av berusningsmedel*. Vid jämförelse med respondenterna i NOVA-undersökningen är det några procent färre tjejer och killar i denna studie som uppgav att de dricker alkohol minst en gång i månaden. Jämförelse med urvalet ur normalbefolkningen gjordes på frågan om hur ofta respondenterna drack en alkoholmängd motsvarande 6 burkar starköl. Mellan tjejerna i denna undersökning och undersökningarna på normalpopulationen märks en stor skillnad. 3 gånger så stor andel tjejer i föreliggande studie som tjejer i undersökningen på normalpopulationen uppgav att de dricker motsvarande 6 burkar starköl åtminstone 1 gång per vecka. Färre tjejer i föreliggande studie i jämförelse med samma grupp uppgav att de aldrig dricker så mycket alkohol. Detta stämmer överens med tidigare forskning som säger att de lesbiskas alkoholvanor mer liknar bögarnas alkoholvanor än alkoholvanorna hos kvinnor i normalpopulationen. Statistiken från 1998 att av svenska 16-24-åringar konsumerade killarna ungefär dubbelt så mycket alkohol som tjejerna stämmer rätt väl med jämförelsematerialet ur normalpopulationen men illa med respondenterna i denna undersökning. Kvoten mellan killar och tjejer i denna undersökning är snarare 1,5. När det gäller killarnas drickande dricker de oftare än killarna i undersökningen på normalpopulationen en alkoholmängd motsvarande 6 burkar starköl. Samtidigt är det en större andel av killarna i denna undersökning, jämfört med samma grupp, som aldrig dricker så mycket alkohol. Resultaten pekar åt samma håll som tidigare forskning, där man konstaterat att alkohol spelar en grundläggande roll i den homosexuella subgruppen. Förekomsten av missbruk av till exempel alkohol hos jämnåriga kamrater har framhållits som den största risken för ett eget alkoholberoende.

När det gäller droger framkommer det att både bland tjejerna och killarna i denna studie jämfört med tjejerna och killarna i NOVA-undersökningen är det en mindre andel som rökte hasch eller marijuana. Tjejerna visar dock en hög konsumtion av piller och läkemedel vid jämförelse med de norska tjejerna, både som berusningsmedel och som lugnande medicin.

Hälsa och livskvalitet undersöktes. Två skattningar gjordes av respondenterna som kan antas ha stark korrelation med psykisk ohälsa. Vad beträffar självskattat hälsotillstånd visar jämförelsen mellan NOVA-resultaten och undersökningen ur normalpopulationen att den homosexuella gruppen har en mycket sämre självskattad hälsa. Vad som är anmärkningsvärt är att tjejerna i denna studie hamnar på en tydligt lägre skattning än tjejerna i NOVA-undersökningen medan killarna hamnar på ungefär samma skattning. På en skattning av tillfredsställelse med livet framkommer att det är de yngre tjejerna i undersökningen som är minst tillfredsställda med sina liv. Fler tjejer än killar rapporterade bekymmer för diverse psykiska och psykiskt relaterade problem. Vid skattning av självbild bekräftas dessa resultat. Färre tjejer än killar har en positiv uppfattning om sig själva. Drygt 6 av 10 tjejer jämfört med 4-5 av 10 killar uppgav att de ibland kan känna sig helt odugliga. Dessa siffror är viktiga i bedömningen av psykisk ohälsa. Forskare påstår också att brist på självkänsla kan predisponera en tonåring att bli ett offer för missbruk.

Själv mordstankar och självmordsförsök gav ett starkt utslag i urvalet. Vid jämförelse med urval ur normalpopulationen hade bland respondenterna i denna studie 1,5-3 gånger så stor andel haft själv mordstankar de senaste 12 månaderna. Bland tjejerna uppgav en 1,5 gånger så stor andel som i NOVA-undersökningen och en 2 gånger så stor andel som i undersökningen på normalpopulationen från 1993 att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Bland killarna uppgav en något mindre andel än i NOVA-undersökningen och en 3 gånger så stor andel som

i undersökningen på normalpopulationen från 1993 att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Bland tjejerna är det de yngre i gruppen, 16-19-åringarna, som rapporterade högst andel självmordsförsök. Bland killarna finns en kulmen hos 18-19-åringarna. Av orsaker till självmord uppgavs ”svårt för mig att acceptera mig själv som homosexuell” av mer än 3 gånger så stor andel killar som tjejer. Mer än var fjärde kille som uppgav orsaker till självmord angav denna orsak.

Tonåringar har en annorlunda bild än forskaren av vad som utgör ett självmordsförsök. Att gå till tågperongen men inte hoppa är i forskarens ögon en tanke men inget försök. Denna diskrepans kan förklara en stor del av den höga rapporteringen av självmordsförsök. Den kan förklara varför en markant större andel av både de yngre tjejerna och av de yngre killarna än av de äldre av båda könen uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Men det kan svårtligen förklara den stora skillnaden i rapporteringen av självmordsförsök hos respondenterna i denna studie och respondenterna i studier på normalbefolkningen. 37 procent av tjejerna och 24 procent av killarna i denna studie uppgav att de någon gång försökt ta sitt eget liv. Tjejernas siffror är ordentligt högre än de i NOVA-undersökningen, killarnas ligger något under. Tjejernas siffror är ungefär dubbelt så höga som i undersökningen på normalpopulationen från 1993, killarnas är ungefär 3 gånger så höga.

Ålder för (första) självmordsförsöket studerades. Genomsnittsålderna för tjejerna var 14 år och 11 månader och för killarna 15 år och 2 månader. Den största skillnaden här gäller killarna. Killarna i normalpopulationen har en kulmen på sina självmordsförsök runt myndighetsåldern. Både tjejernas och killarnas genomsnittsåldrar för självmordsförsök sammanfaller med en tänkt första stadium i komma-ut-processen. Tjejernas genomsnittsålder för (första) självmordsförsöket ligger exakt 2 år innan hon pratade med någon om sin läggning, killarnas ligger 11 månader före han första gången hade sex med en kille och 1 år och 9 månader innan han pratade med någon om sin läggning.

Resultaten på självmordsbeteende i denna studie stämmer inte helt överens med forskningen. I de amerikanska studierna som refererats konstateras att de homo- och bisexuella unga männen visar större risk för självmordsbeteende än de homo- och bisexuella unga kvinnorna. I denna studie är resultaten det omvända, en större andel tjejer än killar rapporterar självmordsförsök. Det som stämmer överens är kvoten mellan de homo- och bisexuella unga männen och de unga männen i normalpopulationen samt kvoten mellan hela urvalen i de båda populationerna när det gäller självmordsförsök. Siffror saknas för jämförelse mellan de homo- och bisexuella unga tjejerna och de unga tjejerna i normalpopulationen. I de amerikanska studierna rapporteras att de homosexuella unga männen 3-7 gånger oftare än de heterosexuella unga männen hade gjort självmordsförsök. En 3 gånger så stor andel av killarna i denna undersökning än av killarna i undersökningen på normalpopulationen uppgav självmordsförsök. I två utländska undersökningar där man inte delade upp på kön rapporterades att 2-6 gånger så stor andel av de homosexuella ungdomarna jämfört med ungdomar i normalpopulationen hade gjort självmordsförsök. Ser man på hela gruppen i denna studie är motsvarande andel drygt 2 gånger så stor som i studien från 1993 på normalpopulationen.

Orsakerna till självmordsförsöken är svår att kartlägga. Bland de orsaker som uppgavs återkommer de flesta ”vanliga” orsaker som är applicerbara på både homo- och bisexuella, som till exempel självhat, känslan att vara isolerad och trött på egna tankar. Flera indikatorer specifika för respondenterna är dock uppenbara. Tydligt framträder – i jämförelse med normalpopulationen – en lägre självkänsla och ett lägre skattat allmänt hälsotillstånd, en tätare

förbrukning av stora mängder alkohol, en större utsatthet för diskriminering, hot och våld samt ett sämre socialt nätverk. Detta är faktorer som kännetecknar marginaliserade och utsatta grupper i samhället.

Generaliserbarhet

Urvalet till denna undersökning är svår att generalisera till normalpopulationen. Först och främst för att det inte är ett slumpmässigt urval. Därefter för att svarsprocenten är låg – på pappersversionen av enkäten – samt omöjlig att beräkna – på nätversionen av enkäten. Det mail som gick ut till hemsidor på nätsajterna Sylvia och Sylvester nådde drygt 17.000 hemsidor. Runt 770 av enkätsvaren kom från personer som fått ett sådant mail. Med denna låga svarsprocent ligger det nära tillhands att misstänka att urvalet är snedvridet på så sätt att en stor del av respondenterna mår sämre än genomsnittet i gruppen och att enkäten av den orsaken har lockat dem att svara (Goyder, 1987). Samtidigt är det i det stora hela mycket av resultaten som stämmer väl överens med utländsk forskning. Resultaten överensstämmer med utländsk forskning till den grad att man inte kan hålla för osannolikt att urvalet i stor utsträckning stämmer överens med hela populationen. Det som talar för en sådan överensstämmelse är bredden i urvalet. Genom internet har en bredd nåtts på urvalet som inte varit möjligt tidigare. Detta gäller till exempel geografisk spridning, sexuell läggning, medlemskap/inte medlemskap i homorelaterad organisation, etnisk bakgrund, andel som studerar och andel som jobbar.

Den största indikatorn på att urvalet skulle vara snedvridet är att tjejerna i denna studie mår märkbart sämre än tjejerna i andra undersökningar på homo- och bisexuell ungdom. Tjejerna är överrepresenterade i undersökningen. Det i sig skapar inget problem så länge man undersöker gruppen tjejer och gruppen killar åtskilt. Anledningen till att fler tjejer svarat kan vara att tjejer i högre sträckning, inte minst unga och medelålders tjejer, i större utsträckning än jämnåriga killar tenderar att svara på enkäter (Ohlsson, 1986). Dock, inget talar för att tjejer som mår dåligt skulle ha varit mer angelägna att svara på denna enkätundersökning än killar som mår dåligt.

Förslag till forskning

Det mest akuta behovet av forskning inom området är forskning med ett slumpmässigt urval ur gruppen och ur normalpopulationen. Sådan forskning skulle lätt kunna genomföras med att man lägger till en fråga om sexuell läggning till redan befintliga och vanliga folkhälsoundersökningar. Allmänt är homo- och bisexuellas livsvillkor ett rätt vitt forskningsområde. Mycket forskning behövs göras för att utreda behoven hos denna grupp. Inte minst framkom det i den norska NOVA-rapporten 1999 (Hegna, et. al., 1999). En motsvarande sådan svensk undersökning är angelägen.

REFERENSER

- Andersen, Arnfinn J. (1988). *Homofile og lesbiske livssituasjon*. Oslo: Utredning for forbruker og administrasjonsdepartementet.
- Bagley, Christopher & Tremblay, Pierre (1997). Suicidal Behaviors in Homosexual and Bisexual Males. *Crisis*, 18(1), 24-34.
- Bech, Henning (1989). *Mellem mænd*. København: Tiderne skrifter.
- Bergh, Steinar, Bjerck, Birgit & Lund, Elin (1978). *Homofile – myter og virkelighet. En undersøkelse blandt homofile kvinner og menn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.
- Berrill, K., (1992). Anti Gay Violence and Victimization in the United States: An Overview. I Herek & Berrill (eds.), *Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men*, SAGE, 19-45.
- Binson, D., Michaels, S., Stall, R., Coates, T., Gagnon, J & Catania, J., (1995). Prevalence and Social Distribution of Males Who Have Sex With Males: United States and Its Urban Centers. *Journal of Sex Research*, 32, 245-254.
- Bohman, Lars (1995). *Man och man emellan*. Stockholm: Natur och kultur.
- Carlberg, Gunnar (1989). *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Coleman, E (1982). Developmental Stages of the Coming Out-Process. *Journal of Homosexuality* 1982:7, 31-43.
- Danielsson, Mia & Marklund, Ulla, (2000). *Svenska skolbarns hälsovanor 1997/98. Tabellrapport*. Folkhälsoinstitutet 2000:5.
- D'Augelli, A. R., (1998). Developmental Implications of Victimization of Lesbian, Gay and Bisexual Youth. I Herek (ed.), *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals*. Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4. SAGE, 187-210.
- Erikson, E. H., (1954). *Barnet och samhället*. Natur och kultur.
- Erikson, E. H., (1959). *Identity and the life cycle*. W. W. Norton, New York.
- Faulkner, A., & Cranston, K., (1998). Correlates of Same-Sex Sexual Behavior In a Random Sample of Massachusetts High School Students. *American Journal of Public Health* 1998; 88 (2), 262-266.
- Feldman, S. S., & Elliott, G. G. (1990). *At the Threshold*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Folkhälsoinstitutet & Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2000). *Drogutvecklingen i Sverige – Rapport 2000*. Rapport nr 9, Stockholm.
- Garofalo, R., Wolf, C., Wissow, L., Woods, E., & Goodman, E. (1999). Sexual Orientation and Risk of Suicide Attempts Among a Representative Sample of Youth. *Arch Pediatr Adolesc Med* 1999; 153, 487-493.
- Goyder, John, (1987). *The Silent Minority. Nonrespondents on Sample Surveys*. Polity Press, Cambridge.
- Havnesköld, Leif & Risholm Mothander, Pia (1995). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Liber utbildning.
- Hegna, Kristiansen & Ulstein Moseng, (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 1/1999.
- Helmerson Bergmark, Karin (1999). Drinking in the Swedish Gay and Lesbian Community. *Drug and Alcohol Dependence*, 56, 133-143.
- Håkansson, P. A. (1987). *Längtan och livsform. Homosexuellas situation i ett heterosexuellt samhälle*. Lund: Doktorsavhandling i sociologi. Lunds universitet.

- Jackson, C. (1997). Initial and Experimental Stages of Tobacco and Alcohol Use During Late Childhood: Relation to Peer, Parent, and Personal Risk Factors. *Addictive Behaviors*, 22, 685-698.
- Kristiansson, Gunilla & von Knorring, Annelie (1995). Depression och självmordsbeteende hos ungdomar. I Beskow, Jan (red.), *Rätt till liv, lust till liv. Om självmordsbeteende bland barn och ungdomar*. Forskningsrådsnämnden. Rapport 95:4.
- Kulick, D. (red.), (1996). Queer teori – vad är det och vad är det bra till? *Lambda nordica* 1996:2 (3-4), 5-22.
- Lock, J., & Steiner, H. (1999). Gay, Lesbian and Bisexual Youth Risks for Emotional, Physical and Social Problems: Results From a Community-based Survey. *Journal of American Academic Child Adolescence Psychiatry* 1999; 38(3): 297-304.
- Lützen, Karin (1988). *At prøve lykken. 25 lesbiske livshistorier*. København: Tiderne skrifter.
- Miller, L. (1994). Adolescents, Self-Esteem, and Substance Use. I Lewis, J. (ed.), *Addictions: Concepts and Strategies for Treatment* (pp 349-357). Aspen Publishers, Inc.
- Olsson, H & Schild Tillberg, J (1996). Praktiskt taget queer. *Lambda nordica* 1996:2 (3-4), 100-113.
- Reinhard, Karin (2001). *Psykisk ohälsa och självmordsbeteende bland homo- och bisexuella ungdomar*. Magisteruppsats i folkhälsovetenskap. Umeå universitet. Rapportserie 2001:36.
- Remafedi, G., French, S., Story, M., Resnick, M., & Blum, R. (1998). The Relationship between Suicide Risk and Sexual Orientation: Result of a Population-Based Study. *American Journal of Public Health* 1998; 88(1), 57-60.
- Rust, P. C., (1996). Finding a Sexual Identity and Community: Therapeutic Implications and Cultural Assumptions in Scientific Models of Coming Out. I Rothblum & Bond (eds.), *Preventing Heterosexism and Homophobia*, SAGE, 87-123.
- Sarnoff, C. A., (1987). *Psychotherapeutic Strategies in the Latency Years*. New Jersey: Jason Aronson.
- Skolverket (2001). *Attityder till skolan 2000*. Skolverkets rapport nr 197.
- Socialstyrelsen (2000). *Att följa och analysera självmord*. EpC-rapport 2000:2.
- SOU 1984:63. *Homosexuella och samhället. Betänkande av Utredningen om homosexuell situation i samhället*. Stockholm, Allmänna förlaget.
- Statens folkhälsoinstitut (2001). *Föreställningar/vanföreställningar. Allmänhetens attityder till homosexualitet*. Folkhälsoinstitutet 2001:36.
- Tiby, Eva (1999). *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Avhandlingsserie 1999:1
- Tillberg, Jonas (2001). *Behov hos unga bi- och homosexuella*. Magisteruppsats i folkhälsovetenskap. Karolinska institutet.
- Troiden, Richard R., (1988), *Gay and Lesbian Identity. A Sociological Analysis*, General Hall Inc.
- Österman, Torsten & Carpelan, Lars (2002). *Föreställningar, vanföreställningar. Allmänhetens attityder till homosexualitet*. Statens folkhälsoinstitut 2001:36.

www.scb.se

- ULF, Undersökning av levnadsförhållanden
- RAMS, Den registrerade arbetsmarknadsstatistiken

Bilaga 2.*Tabell 33. Bostadslän.*

Län	Denna undersökning		Invånare 16-24 år 20011231 (SCB)
	Antal n = 1281	Procent	Procent
Blekinge	9	0,7	1,7
Dalarna	45	3,5	3,0
Gotland	15	1,2	0,7
Gävleborg	39	3,0	2,9
Halland	26	2,0	3,0
Jämtland	16	1,2	1,4
Jönköping	31	2,4	3,8
Kalmar	24	1,9	2,6
Kronoberg	31	2,4	2,1
Norrbottn	40	3,1	2,8
Skåne	160	12,5	12,9
Stockholm	330	25,9	19,6
Södermanland	47	3,7	2,8
Uppsala	45	3,5	3,8
Värmland	26	2,0	2,9
Västerbotten	62	4,8	3,3
Västernorrland	33	2,6	2,6
Västmanland	32	2,5	2,8
Västra Götaland	183	14,3	17,2
Örebro	34	2,7	3,1
Östergötland	53	4,1	5,0
Summa:	1281	100,0	100,0

Tabell 34. Bostadskommuntyp.

Kommuntyp	Denna undersökning		Invånare 16-24 år 20011231 (SCB)
	Antal n = 1281	Procent	Procent
Storstad	316	24,7	17,0
Förortskommun	175	13,7	14,0
Större stad	449	35,0	30,5
Medelstor stad	150	11,7	13,9
Industrikommun	64	5,0	7,7
Landsbygdskommun	38	3,0	3,9
Glesbygdskommun	18	1,4	2,1
Övrig stor kommun	35	2,7	6,7
Övrig liten kommun	36	2,8	4,2
Summa:	1281	100,0	100,0